

Paneelnummer: 1

Afmeting: 600 x 200 cm

Tentoonstelling: n.v.t.

Beschrijving Promotiebanner Isreality

Paneelnummer: 2A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Paradijsstafereel bij het begin van de tentoonstelling

Verskillende afgodbeelden van de afgoden Atazur

Afgodendienst begint dus als je iets of iemand anders dan God Zelf voor God aanziet. De Heere God is de Schepper, maar al heel snel riepen de mensen de sterren aan als God. Of ze dachten dat andere schepselen goddelijke macht hadden. Ze maakten beelden van deze goden en bedachten rituelen om deze te eren.

Veel mensen menen tegenwoordig dat dit soort godsdienstigheid ontstond omdat mensen 'troost' of 'ringeving' zochten. Maar de afgoden waren voor machthebbers een middel om hun onderdanen te intimideren en hun eigen misdaden te rechtvaardigen. Ze bedachten afschrikwekkende goden die mensenoffers eisten. Hieruit volgden gruwelijke praktijken, waarbij mensen elkaar uit naam van 'godsdienstigheid' verkrachten en doodden.

Afgoden in de Bijbel

In de Bijbel lezen we over de afgoden van de volken die rondom Israël leven. Deze waren er in vele soorten en maten. Archeologen en geschiedkundigen hebben sporen gevonden van veel culturen in het Midden-Oosten die elkaar beïnvloedden. Zo zijn de afgoden uit Babel in nieuwe vormen opgedoken in de Fenicische cultuur en later ook in de Griekse en Romeinse afgodendienst.

De meest bekende afgoden die in de Bijbel worden genoemd, zijn de Baal en Atazur. In de Kanaänitische cultuur werden kinderen geofferd om de goden gunstig te stemmen. In de Bijbel wordt deze praktijk met name in verband gebracht met Molech, de afgod van de Ammonieten.

אז הוחל לקרא בשם יהוה

“Toen begon men de Naam van de HEERE aan te roepen”

(Genesis 4:26b)

Het klinkt als een mooi einde, in Genesis 4. Maar in onze Bijbelvertalingen gaat wel iets verloren. Het Hebreeuwse הוחל kan namelijk ook gelezen worden als een vorm van ontheiliging. Veel Joodse Bijbelcommentatoren leggen deze tekst daarom uit als het beschrijven van het begin van de afgodendienst.

Verskillende Beelden

De afgoden achterna

“... Na verloop van tijd stonden er valse profeten op die beweerden dat de Almachtige hen had opgedragen die-en-die ster te vereeren. Om daaraan offers te brengen en een tempel te bouwen waarin zijn beeld werd geplaatst. Mensen begonnen beelden te maken in die tempels, onder bomen en op de toppen van bergen en heuvels. Ze kwamen samen en bogten zich daarvoor naar. De

valse profeten zeiden dat mensen door deze dienst vruchtbaar zouden zijn en succesvol. Ze beweerden dat het hemellicht zelf of een engel tot hen had gesproken over hoe zij goddijnd moesten worden... Deze praktijk verspreidde zich over de hele wereld en langzamerhand vergaten de mensen de gederde en vreeswekkende Naam. Ze konden alleen nog de vormen van hout en

steen waarvan ze hadden geleerd die te aanbidden. Niemand herkende de Schepper nog, behalve enkelingen als Henoch, Noach en Sem. Zo verliep het tot Abram werd geboren.”

- vrij vertaald uit *Avodot Cochavin*, een boek over afgodendienst van de Joodse geleerde Maimonides (1138-1204)

“En zij zeiden: Kom, laten wij voor ons een stad bouwen, en een toren waarvan de top in de hemel reikt, en laten we voor ons een naam maken, anders worden wij over heel de aarde verspreid!” (Genesis 11:4)

Molechbeeld uit de Fenicische cultuur, die ook de Kanaänitische volken prakticeerden

Buizen: © Shutterstock, Jodi Thorsgrul

Paneelnummer: 2B

Afmeting: 300 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over het ontstaan van de afgodendiensten en de uitwerkingen ervan

(On)trouw

Het is bijzonder dat het Jodendom zo nauwgezet heeft bijgehouden welke misstappen en overtredingen het volk in de tijd beging. Geen enkele andere godsdienst is zo pijnlijk eerlijk over zijn eigen verhalen. Zo kan Israël zien dat het uiteindelijk niet draait om zijn eigen handelen, maar om Gods trouw.

Eli
Het verhaal van de priester Eli is een prachtig voorbeeld van hoe God - zelfs in tijden van grote goddeloosheid - nooit naar Zijn volk. Ook laat het zien hoe Israël de trouw van God beaantwoordt. Op de Karmel gebeurt dat met een vuur: "De HEERE is God, DE HEERE is God!"

Toch vertelt 1 Koningen 19 hoe Eli later ontmoet wordt door hoe zijn volkgenooten het verloor met God hebben verloren. Dan bemoedigt de Heere hem: "Maar Ik zal er in Israël zeventiendertig overlaten, allen die de kroon niet hebben verloren voor de Baal."

De geschiedenis van het volk Israël is er een van vallen en opstaan. Nadat het volk Israël het beloofde land was binnentrokken, leidden rechters en later koningen het volk. Het is een weerbarstige periode waarin het volk vaak afwijkt van wat de Heere ze had opgedragen. Door deze hele periode heen waren er dan ook profeten die het volk richting wezen.

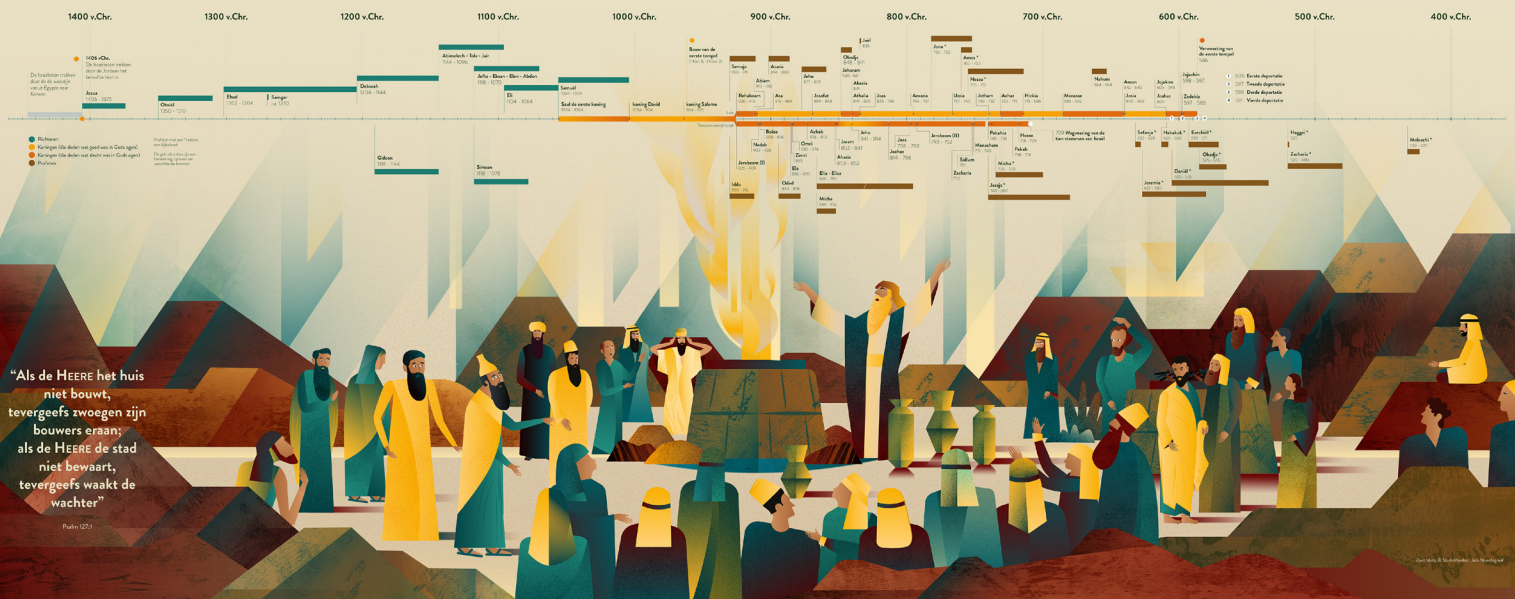
Unieke relatie

Zijn unieke relatie met de gebouwen in de weerbarstige geschiedenis van het volk. Het is belangrijk te weten: "Daarom zal Ik u niet meer verlaten. Ga weg en roep tot de goden die u verlaten hebben." Het volk heeft echter dat geen enkele andere god uitkomst kan geven. "Wij hebben

verloren. Daar heeft je hoe Israël zich tot God heeft na een periode van afgodij. Maar de Heere toont Zijn genade en licht Israël af te weten: "Daarom zal Ik u niet meer verlaten. Ga weg en roep tot de goden die u verlaten hebben." Het volk heeft echter dat geen enkele andere god uitkomst kan geven. "Wij hebben

geen god", zeggen ze. "Daar is u maar met ons naar alles wat goed is in Uw ogen, alleen, niet ons toeh op deze dag!" Gods liefde en trouw kleven bij de deur in wat we dan lezen: "Toen kon Zijn ziel de mens van Israël niet langer verdragen." Opnieuw redden de Heere Zijn volk.

Tijdslijn van Israël in het beloofde land

Paneelnummer: 2C

Afmeting: 350 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving: Tijdlijn van de periode van richters, koningen en profeten van Israël en de relatie tussen God en Israël

Logisch nadenken

Abram groeide op tussen de afgoden, maar ontdekte de Heere God door logisch na te denken. Hij zag de zon, maan en sterren opkomen en neergaan in een vaste regelmaat en beseftte dat er een hogere macht moest zijn die dit alles had gemaakt en bestuurd. Hierop maakte de Heere Zich bekend aan Abram. Abram ging in de leer bij Noach en Sem, die in die tijd nog leefden, en zo leerde Abram de Heere beter kennen.

Het stukslaan van de afgodsbeelden

Abram vond het vreselijk dat veel mensen afgoden aanbaden en probeerde veel mensen te overtuigen om de Ene, Ware God te dienen. Op een dag sloeg Abram alle afgodsbeelden in het huis van zijn vader Terach aan stukken, op het grootste beeld na. Zijn vader begreep wel dat Abram dit moest hebben gedaan, en riep hem kwaad bij zich. Abram wees op het grote beeld: "Die grote heeft het gedaan, hij duldt vast geen andere goden naast zich."

Terach was woedend: "Dat is onmogelijk! Deze beelden kunnen toch niet vechten!?" Daarop begreep Terach dat Abram hem een les had geleerd over de onzin van afgodendienst.

Vertellingen over Abraham

In de Bijbel lezen we niets over de geschiedenis van Abraham vóórdat hij Ur der Chaldeeën verliet. Toch vertellen we hier vanuit de Joodse traditie enkele verhalen over Abraham uit die tijd. Deze *midrasjiem* (enkelvoud *midrasj*), 'vertellingen' vormen in het Jodendom deel van de mondelinge Thora, uitleg bij de Bijbel.

Midrasj

In het Jodendom worden dit soort verhalen, *midrasjiem*, verteld om iets over de Bijbel uit te leggen. Denk ook bijvoorbeeld aan de gelijkenissen van de Here Jezus, die daarmee iets vergelijkbaars deed. De verhalen op dit paneel laten bijvoorbeeld zien wat het voor Abram betekende om "zijn land, familiekring en vaderlijk huis" te verlaten.

Abraham wilde niet in een wereld leven met afgoden, waar sommige mensen met geweld de baas konden spelen over anderen. Abraham besloot de Heere God te volgen, maar dat leverde hem ook vijanden op. Zo vertellen deze verhalen ook al waar het antisemitisme vandaan komt - veel mensen hebben een hekel aan anderen die God willen volgen.

Een beeld met het symbool van de wassende maan. Dit werd gebruikt in de tempel van de maangod in Ur in de tijd dat Abram daar woonde. (Het Louvre, Parijs)

Abram sloet afgodsbeelden stuks in het huis van zijn vader. Een afbeelding uit een Perzisch boek uit ca. 1000, waarin diverse culturen worden beschreven, waaronder ook de Joodse.

Abram in de vurige oven

Terach was echter zo boos op Abram, dat hij koning Nimrod vertelde wat zijn zoon had gedaan. Die liet Abram oppakken om hem publiekelijk in een vurige oven te laten verbranden. Abram riep echter uit dat Nimrod geen macht had over de wil van de Heere God. Hij die het vuur kracht geeft om te branden, kan het immers ook wegnemen. Talloze mensen kwamen toekijken om te zien of hij gelijk had. Toen Abram in het vuur werd geworpen, verbrandden alleen de touwen waarmee hij gebonden was. Zelf kwam hij ongedeerd uit het vuur.

De (grotendeels gerestoreerde) ziggurat vandaag de dag

Archeologische resten van Ur (in het zuiden van het huidige Irak)

Paneelnummer: 3A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving: Beschrijving van de Joodse traditie over Abraham vóór het Bijbelse verhaal

→ Haran

Eerste belofte

Genesis 12:1-3 De roeping van Abram, God belooft dat Abram en zijn nageslacht tot een zegen zullen zijn en dat Hij hen tot een groot volk zal maken.

→ Traject Ur-Haran

Abram reisde niet in zijn eentje van Ur naar Kanaän. In Genesis 11:31 staat dat Terach, Abrams vader, al uit Ur vertrok richting het land Kanaän. Waarschijnlijk volgden ze de loop van de rivier Eufraat tijdens deze reis. De reis strandt echter in Haran. Vermoedelijk reisde de hele familie hiernaartoe, want Abraham stuurt later zijn knecht Eliezer terug naar Haran om een vrouw te zoeken voor Izak en ook Jakob vlucht naar deze familie en trouwt daar met Lea en Rachel.

→ Bethel

Tweede belofte

Genesis 13:14 God belooft het land als eeuwig bezit aan Abram en zijn nageslacht, dat zal zijn als het stof van de aarde.

→ Hoba

Bij Abrams veldtocht tegen vier koningen uit het oosten (Genesis 14) trekt hij achter hen aan tot aan Hoba en bevrijdt daar Lot en de overige meegevoerden en hun geroofde bezittingen.

→ Traject Be'er Sheva - Egypte

Genesis 12:10 Als Abram nog maar net in het land is aangekomen dat God hem beloofd heeft, breekt er een hongersnood uit en reist hij verder naar Egypte.

→ Be'er Sheva

Zesde belofte

Genesis 21:12-13 Izak wordt geboren. God belooft dat alleen het nageslacht van Izak Abrahams nageslacht zal heten, maar dat Ismaël ook tot een volk zal worden.

→ Hebron

Derde, vierde en vijfde belofte

Genesis 15 God belooft Abram een eigen zoon en sluit een eenzijdig verbond, met een rokende oven en een brandende fakkel als teken. Opnieuw belooft God het land, van de Nijl tot aan de Eufraat, aan Abram en zijn nakomelingen. Genesis 17 God belooft dat Abram zal worden tot een menigte van volken. Abram zal voortaan Abraham heten. God belooft een eeuwig verbond met Abraham en zijn kinderen; dat Hij hun God zal zijn en belooft opnieuw Kanaän als eeuwig bezit. De besnijdenis vormt het teken van dit verbond. Genesis 17:15 en 18:10 God belooft Sarai een zoon. Haar naam zal voortaan Sara zijn.

→ Maria

Zevende belofte

Genesis 22:16 God zweert bij Zichzelf dat Hij Abraham en zijn nageslacht zal zegenen, talrijk zal maken als de sterren en het zand en herhaalt dat in Abrahams nageslacht alle volken van de aarde gezegend zullen worden, omdat Abraham God gehoorzaam is geweest.

Abrahams reis van Ur naar Kanaän (Schilderij van József Molnár, 1850)

Paneelnummer: 3B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving: Kaart met toelichting over de reis van Abraham van Ur naar Kanaän

Leven in Abrahams tijd

Wanneer je het verhaal van Abraham leest, dan kom je erachter dat vroeger een aantal dingen anders gingen dan nu. Hoe kon het bijvoorbeeld dat Abram met zijn halfzus trouwde? En hoe ontstond een hongersnood in de tijd van Abraham?

Hoe kan het dat Abram trouwde met zijn halfzus?

In de Bijbel lezen we dat Abram getrouwd is met zijn halfzus. In de tijd van Abraham gebeurde het vaker dat mensen met hun broer of zus trouwden. Een voordeel daarvan is dat je dan trouwt met iemand met hetzelfde geloof en dezelfde tradities als jij. In onze tijd mag dat niet meer en weten we ook dat wanneer je dat wel doet, de kans groot is dat je kinderen gehandicapt geboren worden. Waarom kon het in de tijd van Abraham dan wel? Dit kon waarschijnlijk omdat de mensen in de periode niet zo lang na de schepping nog heel goede genen hadden waardoor er niet snel ziekten in de familie kwamen.

Wie was Hagar?

De Heere God beloofde aan Abram een eigen zoon. Maar omdat Sarai niet meer vruchtbaar was, stelde ze voor haar belangrijkste slavin Hagar aan Abram te geven. Volgens de Joodse traditie sloot Hagar zich in Egypte aan bij Abrams huishouden. Ook vertelt de Joodse traditie dat Izak na de dood van zijn moeder Hagar weer opzocht om bij zijn vader te wonen. Keturah, Abrahams tweede vrouw, is volgens deze traditie dezelfde als Hagar.

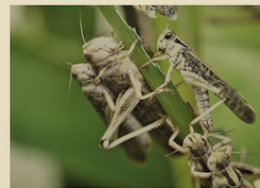
De verdrijving van Hagar (schilderij van Giuseppe Bezzuoli, Uffizi Galleries)

Regen in de woestijn van Israël

Waar kwam de hongersnood in Kanaän vandaan?

In Genesis lezen we dat Abraham en later zijn zoon Izak het land Kanaän verlaten vanwege hongersnood. Hongersnood kwam vaak voor in Kanaän omdat het land afhankelijk was (en is) van regen die in de wintermaanden valt. Bleef regen uit, dan betekende dat hongersnood. Ook kon hongersnood ontstaan door hagel of een insectenplag. Abram trok naar Egypte omdat daar bijna altijd wel voedsel was doordat de Nijl daar voor vruchtbare landbouwgronden zorgde.

Een sprinkhanenplag betekende dat de hele oogst in korte tijd kon worden verslonden

Langs de Nijl in Egypte liggen vruchtbare gronden. Daarom vormde Egypte een vluchthaven bij hongersnood.

Hoe ontstond de oorlog met Kedor-Laomer?

In Genesis 14 gaat het over de veldtocht van Abram waarin hij Lot bevrijdt uit de handen van Kedor-Laomer van Elam, een groot en sterk rijk in wat tegenwoordig Iran is. Kedor-Laomer onderwierp de naburige koninkrijken en liet deze belasting betalen. Na dertien jaar belasting betaald te hebben, waren de koninkrijken Sodom en

Gomorrah het zat en kwamen ze in opstand. Dit leidde tot een oorlog op de vlakten bij de Dode Zee. Overal op die vlakten waren asfaltputten en veel van de strijders vielen in de putten en overleefden het niet. De strijd werd uiteindelijk ten goede gekeerd toen Abram te hulp schoot en Lot en de andere gevangenen bevrijdde.

Zinkputten bij de Dode Zee

Paneelnummer: 3C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving: Toelichting op culturele aspecten uit de tijd van Abraham

De Tien Geboden

Het wonder van de Thora

Het is wonderlijk en bijzonder dat de God van het universum Zijn regels en woorden aan de mens gegeven heeft. Het is een prachtig en klinkend bewijs van Gods liefde voor de schepping! Daarom viert Joden het ontvangen van de Thora tijdens het Wekenfeest, Sjawoe'ot, het Joodse Pinksterfeest, dat vijftig dagen na Pesach de dag markeert waarop het volk bij de berg Horeb de Thora ontving.

Vreugde der Wet

Tegenwoordig lezen Joden de Thora, de vijf boeken van Mozes elk jaar helemaal door. In wekelijkse afdelingen, de parasha, wordt de Thora in de synagoge gelezen en bestudeerd. Deze cyclus wordt afgesloten met het Loofhuttenfeest en dan begint het weer van voorafaan, bij Genesis 1. Dit begin wordt gevierd met Simchat Thora, de Vreugde der Wet, omdat Joden het als een groot voorrecht ervaren om de Woorden van God te mogen bestuderen.

Joden dansen met de Thora tijdens Simchat Thora

De Tien Geboden, die God Zelf op twee stenen tafelen aan Mozes gaf op de berg Horeb, vormen de kern van de Thora, Gods openbaring aan – en het verbond dat Hij sloot met Israël. In de Bijbel vinden we ze in Exodus 20 en in Deuteronomium 5. Je kunt ze zien als de basisregels, waaruit de overige geboden van de Thora voortvloeien.

Indeling Tien Woorden

De Bijbel spreekt over tien woorden, maar wat is eigenlijk precies het eerste woord? Daarover verschillen de meningen. Voor protestanten is het eerste woord het verbod: "U zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben." In het Jodendom is het eerste woord: "Ik ben de HEERE, uw God, Die u uit het land Egypte, uit het slavenhuis, geleid heeft." In dit eerste woord wordt niet iets geboden of verboden, maar staat alleen wat God gedaan heeft. Dit laat op een bijzondere manier zien dat het houden van de wet begint bij de genade en verlossing van God.

De wet van Hammurabi

In de tijd van Israël waren er meer volken die een wet hadden. Best bekend is het wetboek van Hammurabi. Dit wetboek werd al een paar eeuwen vóór Mozes opgesteld. Daarom denken veel mensen dat Mozes de Thora uit de wetten van Hammurabi gekopieerd heeft. Er zijn ook best wel overeenkomsten. Maar als je de twee wetboeken goed vergelijkt, zie je grote verschillen. Zo is voor de Heere iedereen gelijk. Dat zie je terug in Zijn wet. Het maakt bijvoorbeeld niet uit of je een rijke of een arme kwaad aandoet, de straf die je krijgt, is gelijk. In de wetten van Hammurabi worden rijken bevoordeeld. Ook is in de Thora de bescherming van het leven heel belangrijk. Zo kun je volgens de Thora voor diefstal nooit de doodstraf krijgen. In de wet van Hammurabi kan dat wel. Bovendien laat de Thora zien dat God begon is met Zijn volk.

Het beeld waar de wetten van Hammurabi op gegraveerd zijn. Aan de bovenkant van het beeld is afgebeeld dat koning Hammurabi het wetboek ontvangt van de god Marduk. Het beeld staat uit 1780 v.Chr. en is te zien in het Louvre in Parijs.

Meer weten over de Tien Geboden? Scan deze code met uw smartphone!

Paneelnummer: 3D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Paneel uit te breiden door er twee losse stenen tafelen met verlichting voor te hangen over de Tien Geboden

Tot zegen zijn

“Want Ik heb hem uitgekozen, opdat hij aan zijn kinderen en zijn huis na hem bevel zou geven om de weg van de HEERE in acht te nemen, door gerechtigheid en recht te doen, opdat de HEERE over Abraham zal brengen wat Hij over hem gesproken heeft.”

Genesis 18:19

“Abraham zelf, de man die in hoog aanzien staat bij 2,4 miljard christenen, 1,6 miljoen moslims en 13 miljoen Joden, heerste niet over een keizerrijk, voerde geen leger aan, veroverde geen grondgebied, deed geen wonderen en sprak ook geen profetieën uit. Hoewel hij anders leefde dan zijn burens, vocht

hij wel voor hen en bad hij voor hen in misschien wel de meest vermetele taal van een mens tot God: ‘Hij die rechter is over de hele aarde moet toch rechtvaardig handelen?’ (Genesis 18:25)

Hij probeerde trouw te zijn aan zijn geloof en een zegen voor anderen, ongeacht hun geloof. Dat idee, dat daarna vele eeuwen genegeerd is, blijft de meest kernachtige definitie van het abrahamitische geloof. Het is niet onze taak om de wereld te veroveren of te bekeren of anderen een uniform geloof op te leggen. Het is onze taak een zegen voor de wereld te zijn.”

• Rabbijn Jonathan Sacks
in zijn boek *Niet in Gods Naam*

Paneelnummer: 4A

Afmeting: 100 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving: Uitleg over hoe Abraham tot zegen is voor de mensheid

Jom Kipper - Baruch Nachshon

Loofhuttenfeest - Marc Chagall

Pesach - Ananien

Het verbond is een feest

“Driemaal per jaar moet u voor Mij een feest vieren,” zegt God tegen Israël (Exodus 23:14). De feesten die dan genoemd worden, zijn het feest van de ongezuurde broden, het feest van de eerste vruchten van de oogst en het feest van de inzameling aan het einde van het jaar.

In Leviticus 23 lezen we dat het hierbij gaat om Pesach (Pasen), Sjawoe'ot (Wekenfeest) en Soekot (Loofhuttenfeest). Leviticus vermeldt daarnaast ook nog de dag van de bazuin en de Verzoendag. Bovendien is de Sjabbat gegeven als een eeuwig verbond en als een teken tussen God en de Israëlieten (Exodus 31:16 en 17). De Sjabbat is de bron van alle feesten. Op al deze dagen moet Israël samenkomen en blij zijn voor Gods aangezicht.

Soekot - Lynne Feldman

Sjawoeot - Karin Foreman

“Verblijd u op uw feest, u, uw zoon en uw dochter, uw slaaf en uw slavin, en de Leviet, de vreemdeling, de wees en de weduwe die binnen uw poorten zijn” (Deuteronomium 16:11 en 14)

Pesach - Raphael Abecassis

Rasj Hayona - Yoel Flatauer

De Israëlieten kwamen op de eerste van de derde maand aan in de Sinai (Exodus 19:1). De Joodse traditie stelt vast dat dit de maand van Sjawoe'ot is. Op de derde dag openbaarde God zich op de Sinai en gaf de Thora aan Mozes. De verbondssluiting viel dus samen met Sjawoe'ot. Daarom viert Israël op Sjawoe'ot ook het 'geven van de Thora'.

Hoe wordt dat gevierd? De Joden blijven de hele nacht op om Thora te leren, zoals Israël zich drie dagen moest voorbereiden op de openbaring op de Sinai. De nacht is sowieso bij uitstek geschikt voor de Thorastudie, zoals Psalm 134 zegt: “Kom, loof de HEERE, alle dienaren van de HEERE, u die nacht aan nacht in het huis van de HEERE staat.” Daarom kwam Nicodemus ook 's nachts bij de Here Jezus (Johannes 3).

Sjabbat - Tiferes Emes Perluss

Jom Kipper - Yoram Roanan

Paneelnummer: 4B

Afmeting: 100 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over de feesten die in de Bijbel aan het Joodse volk zijn opgedragen om te vieren

God spreekt

Als wij God horen spreken, is dat vaak door de Bijbel of in een preek. We horen niet letterlijk Gods stem. Net na de schepping was dit nog anders. Adam en Eva hoorden de stem van God Die in de namiddag in de hof van Eden wandelde. De zondeval maakte dat deze vertrouwelijke omgang met God verstoord werd.

Verder in de Bijbel lezen we toch weer van mensen die Gods stem hoorden, bijvoorbeeld in het verhaal van Mozes op de berg Sinai. Dit waren echter wel uitzonderingen. God zegt hierover: "Hij zei: Luister toch naar Mijn woorden! Als iemand onder u een profeet is, maak Ik, de HEERE, Mij door een visioen aan hem bekend, spreek Ik met hem door een droom. Maar zo doe Ik niet tegenover Mijn dienaar Mozes, die in Mijn hele huis trouw is, met hem spreek Ik van mond tot mond, ja, zichtbaar, en niet in raadsels" (Numeri 12:6-8).

"Ik zal een Profeet voor hen doen opstaan uit het midden van hun broeders, zoals u. Ik zal Mijn woorden in Zijn mond geven, en alles wat Ik Hem gebied, zal Hij tot hen spreken"
(Deuteronomium 18:18)

Profetie

De volken gebruiken, om de wil van de goden te kennen, allerlei occulte praktijken, zoals wichelarij, het raadplegen van de doden of tovenarij. Zo wil God niet met het volk Israël omgaan. In Deuteronomium 18 verbiedt God alle occulte praktijken. Hij geeft in dat hoofdstuk een andere manier waarop Zijn volk Zijn wil kan weten, namelijk door profeten. De manier waarop Israël kan onderscheiden of een profeet een echte profeet van God is of een valse profeet, is simpelweg door te kijken of de profetie uitkomt.

Illustratie: © StudioVandaele, Jodi Noordgraaf

Paneelnummer: 4c

Afmeting: 100 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over de manieren waarop de Heere tot Israël heeft gesproken

Joden in Nederland

Joden kwamen ook in Nederland terecht. Waarschijnlijk al in de tijd van het Romeinse Rijk. Maar hier is heel weinig over bekend. Betrouwbaar bewijs van de aanwezigheid van Joden in Nederland is er vanaf de dertiende eeuw. Ze werden vaak vervolgd, omdat ze zich niet wilden bekeren tot het christendom of werden aangewezen als veroorzaker van de pest.

Vluchten voor de Inquisitie

In de zestiende eeuw kwamen veel Joden naar Nederland. Dit waren afstammelingen van Spaanse en Portugese Joden die voor de Inquisitie waren gevlucht of later bij de verbanning van Joden uit Spanje en Portugal elders een goed heenkomen zochten. Zo kwamen ook groepen Joden in Nederland terecht. Deze groep wordt de Sefardische Joden genoemd.

Asjkenazische Joden

Naast Sefardische Joden kwamen er later ook Asjkenazische Joden naar Nederland. Dat waren Joden uit Midden- en Oost-Europa. Deze Joden vluchtten omdat tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) de Joden steeds erger werden vervolgd. Ook de moordpartijen onder Bohdan Chmelnytski dreven Joden naar Nederland. Deze vluchtelingen trokken naar Amsterdam, waar ze vaak in armoede moesten leven. De Sefardische en Asjkenazische Joden spraken verschillende talen en oefenden andere beroepen uit. Hierdoor was er een groot sociaal verschil tussen de groepen en daarom weinig contact. In de loop van de tijd groeiden de groepen meer naar elkaar toe.

Geleidelijk meer rechten

Aanvankelijk werd het de Joden toegestaan hun religie in de privésfeer te belijden. Maar ze kregen geen volledige burgerrechten. Zo mochten ze lang niet alle beroepen uitoefenen. Dit veranderde in 1796 toen er voor iedereen dezelfde burgerrechten kwamen. In de praktijk was er echter vaak nog geen gelijke behandeling. De meesten Joden waren heel erg arm. Dit veranderde rond 1900 met de opkomst van het socialisme en de vakbeweging. Er werd toen meer gedaan om kansarmen te helpen. Het leven van de Joden in Nederland kende zijn verschrikkelijke dieptepunt in de Holocaust in de twintigste eeuw. Tegenwoordig leven er nog ongeveer 45.000 Joden in Nederland.

Een schilderij van de Amsterdamse Jodenbuurt (door E.A. Hilverding, 1889)

De omvang van het Romeinse Rijk in 80 n.Chr. Met de Rijn als noordgrens valt ook een deel van Nederland binnen dat rijk.

Isaac da Costa, een historicus en dichter uit de negentiende eeuw was ook van Sefardische afkomst

Ook de beroemde filosoof uit de zeventiende eeuw, Baruch Spinoza, was van Sefardische afkomst

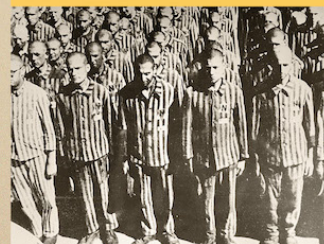

Een schilderij van G.A. Berkheyde uit 1675 waarop je rechts de Asjkenazische en links de Sefardische synagoge ziet. De Sefardische synagoge is niet af, de bewijshut staat er nog.

Op deze afbeelding uit de zestiende eeuw zie je een Asjkenazische man uit Duitsland. Op zijn mantel draagt hij een geel teken, iets wat in die tijd verplicht was voor Joden. Ook heeft hij knaflaak en geld in zijn handen, voorwerpen waarmee Joden uit die tijd vaak afgebeeld werden. De reden was zeker niet rookkleurig. In de Talmud wordt vaak het kruid knaflaak voorgeschreven en daarom hadden Joden in de Middeleeuwen soms de bijnaam 'stinkende Jood'.

Nederlandse Joden in concentratiekamp Buchenwald in 1941

Paneelnummer: 4D

Afmeting: 100 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over hoe Joden in Nederland terecht zijn gekomen

Beschrijving Over hoe de anti-Joodse maatregelen ten tijde van het nazi-regime tot stand kwamen

De Kristallnacht

In de nacht van 9 op 10 november 1938 kwam alle opgebouwde Jodenhaat in Duitsland tot een gewelddadige uitbarsting. Duizenden synagogen en Joodse winkels werden geplunderd of in brand gestoken en dertigduizend Joodse mannen werden gearresteerd en in concentratiekampen opgesloten. Deze 'Reichspogrom' werd door de nazi's georganiseerd. Veel gewone Duitsers keken toe of deden mee. Wat kon je beginnen tegen het regime?

**"Wees geen slachtoffer,
wees geen dader, maar boven alles,
wees geen toeschouwer."**

- Yehuda Bauer -

Paneelnummer: 5B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Over de Kristallnacht

Tijdlijn van maatregelen tegen Joden

1940

1 JULI 1940

Joden moeten de luchtbescherming verlaten

Ariëverklaring voor leden van de Luchtbescherming in de gemeente Nieuwer-Amstel.

5 AUGUSTUS 1940

Verbod op rituele slacht

8 SEPTEMBER 1940

De secretarissen-generaal van de departementen beloven geen Joden meer in overheidsdienst te benoemen

5 OKTOBER 1940

Overheidspersoneel moet Ariëverklaring tekenen

22 OKTOBER 1940

Joodse ondernemingen moeten zich melden bij de Wirtschaftsprüfstelle

21 NOVEMBER 1940

Aankondiging gaat uit, waarbij Joden uit hun overheidsfuncties worden ontheven

1941

9 JANUARI 1941

Bioscopen voor Joden verboden

10 JANUARI 1941

Registratieplicht voor Joden

5 FEBRUARI 1941

Artsen moeten opgeven of zij van Joodse bloede zijn

11 FEBRUARI 1941

Joden mogen niet meer naar de universiteit

12 FEBRUARI 1941

De nazi's zetten een deel van Amsterdam af om daar een Joods getto te creëren

Op 11 februari 1941 doen de nazi's een poging om in Amsterdam een afgesloten Joods getto te maken. Deze poging mislukt omdat het gebied te klein is en er teveel niet-Joden wonen, maar de barakken blijven staan.

13 FEBRUARI 1941

Vorming van de Joodse Raad voor Amsterdam

De Joodse Raad van Amsterdam

22 EN 23 FEBRUARI 1941

Razzia's in Amsterdam

27 FEBRUARI 1941

Joden mogen niet meer als bloeddonor optreden

12 MAART 1941

Bedrijven van Joden worden in beslag genomen

15 MAART 1941

Joden moeten hun radio's inleveren

31 MAART 1941

Oprichting van de Zentralstelle für jüdische Auswanderung

1 APRIL 1941

Café's voor Joden verboden

11 APRIL 1941

Eerste nummer van Het Joodsche Weekblad

1942

1 JANUARI 1942

Joodse mannen worden opgeroepen voor kampen van de Rijksdienst voor de Werkverruiming in Noord- en Oost-Nederland
Joden mogen geen niet-Joodse huishoudelijk personeel meer hebben

9 JANUARI 1942

Openbaar onderwijs voor Joden verboden

10 JANUARI 1942

Eerste Joden vertrekken uit Amsterdam naar Joodse werkkampen

Joden aan het werk in een Joodse werkkamp

17 JANUARI 1942

Zaane Joden moeten naar Amsterdam verhuizen; begin van de concentratie van Joden in Amsterdam

23 JANUARI 1942

Autorijden voor Joden verboden
Persoonsbewijzen voor Joden moeten van een J voorzien zijn

25 MAART 1942

Joden mogen niet meer met niet-Joden trouwen
Buitenechtelijke seksuele omgang met niet-Joden zal zwaar gestraft worden

26 MAART 1942

Huisraad in woningen van Joden mag niet worden verwijderd

24 APRIL 1942

Een groot aantal Joodse slagerijen moet sluiten

6 JULI 1942

Telefoneren voor Joden verboden
Joden mogen niet meer bij niet-Joden op bezoek
Joden mogen in niet-Joodse winkels alleen tussen 15.00 en 17.00 uur kopen

Op deze markt mochten alleen Joden handelen

14 JULI 1942

Razzia in Amsterdam

15 JULI 1942

Eerste transport vanuit kamp Westerbork
Huizen die verlaten zijn, worden door de Duitsers leeggehaald

17 JULI 1942

Joden mogen alleen tussen 3 en 5 uur 's middags winkelen

31 JULI 1942

Joden mogen niet meer in kapsalons komen

AUGUSTUS 1942

Gehele maand razzia's

8 SEPTEMBER 1942

In Den Haag mogen Joden niet meer op banken zitten

15 SEPTEMBER 1942

Studieverbod voor Joodse studenten

2 EN 3 OKTOBER 1942

Razzia's op Joodse werkkampen
Gezinnen worden thuis gearresteerd en ook naar Westerbork gebracht

HERFST 1942

Er worden niet langer oproepen verzonden; Joden worden overwacht van huis gehaald
Verzamencentrum: Hollandsche Schouwburg

De 'kampen'

Wat het betekende voor Joden om 'gedeporterd' te worden, werd door de nazi's bewust onduidelijk gehouden. In Nederland maakte de bezetter dankbaar gebruik van al bestaande 'werkverruimingskampen'. Deze waren tijdens de economische crisis in de jaren 30 door de Nederlandse regering opgezet als vorm van werkverschaffing. Joden werden vanaf begin 1942 naar tientallen van deze kampen gestuurd. Zo gaf de bezetter de indruk Joden vooral te willen gebruiken als dwangarbeiders. Die illusie bleek heel effectief. Zowel voor de Joden zelf als voor het beeld dat gewone Nederlanders hadden over het lot van de Joden. In feite vormden deze kampen echter een station op de weg, via Westerbork, naar de moordfabrieken in kampen als Auschwitz-Birkenau en Sobibor.

1944

2 FEBRUARI 1944

Groep Portugese Joden wordt naar Westerbork gebracht

MAART 1944

Razzia op gemengd gehuwden in Amsterdam

13 SEPTEMBER 1944

Laatste transport uit kamp Westerbork

1940

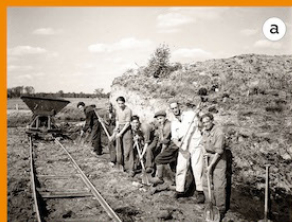
1941

1942

1943

1944

1945

Joodse dwangarbeiders in de werkkampen moesten lange dagen werken. Vaak waren dit ontginningswerkzaamheden voor de Heidematschappij.

Mensen zwaaide als een trein naar het oosten vertrekt vanuit Westerbork in 1942

3 MEI 1942

Invoering van de Jodenster in Nederland

12 MEI 1942

Joden mogen geen rekening meer hebben bij de giro

21 MEI 1942

Joden moeten hun sieraden, zilver, etc. inleveren bij Lippmann, Rosenthal & Co

29 MEI 1942

Joden mogen niet meer vissen

5 JUNI 1942

Volledig reisverbod voor Joden

12 JUNI 1942

Joden mogen geen groenten meer in niet-Joodse winkels kopen
Joden dienen fietsen en andere voertuigen in te leveren
Alle sportbeoefening wordt voor Joden verboden

Winkel voor Joden verboden

26 JUNI 1942

Polizeilicher Arbeitseinsatz voor Joden tot 40 jaar in Duitsland

30 JUNI 1942

Joden mogen na 8 uur 's avonds niet meer op straat zijn

1943

21 JANUARI 1943

Patiënten Apeldoornsche Bosch in één transport naar Auschwitz

In de nacht van 21 op 22 januari 1943 wordt Het Apeldoornsche Bosch door de Duitse bezetter ontruimd. Bijna 1300 mensen, patiënten en personeel, worden naar Auschwitz gedeporteerd. Niemand keert terug.

26 MEI 1943

Razzia in Amsterdam-centrum
Duizenden naar Westerbork

Kamp Westerbork

20 JUNI 1943

Razzia in Amsterdam-Zuid en -Oost
Duizenden naar Westerbork

29 SEPTEMBER 1943

Laatste grote razzia in Amsterdam
Ook Joodse Raad naar Westerbork

VOORJAAR/HERFST 1943

Maatregelen tegen gemengd gehuwde Joden worden beraamd. Gesteriliseerden worden van een groot aantal beperkende bepalingen ontslagen

Paneelnummer: 5C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Tijdlijn van anti-Joodse maatregelen in Nederland ten tijde van de Tweede Wereldoorlog

Liesje de Hond

Geboren: 16 april 1939

Liesje wordt met haar moeder en grootouders naar de Hollandsche Schouwburg gebracht. Ze weet nog hoe ze tussen de stoelen speelde, totdat ze naar de crèche wordt gebracht. Haar opa, oma en moeder komen afscheid van haar nemen in de crèche. Als ze vertrekken, moet ze op haar bedje blijven zitten. **Ze gilt: "Niet weggaan!"** en wil graag met ze mee.

Weggesmokkeld

Na een paar dagen wordt ze plotseling over de schutting getild en aan de andere kant aangepakt door een man. Ze wordt in een jutezak gestopt en weggesmokkeld. Liesje wordt ondergebracht bij kennissen van haar moeder in Amsterdam, de familie Koopmans. Ze voelt zich daar welkom. Sommige mensen in de buurt vermoeden dat ze Joods is. Maar niemand verradt haar. **Liesjes moeder overleeft de concentratiekampen.** In augustus 1945 worden ze herenigd.

"Steeds uroeg ik: 'Hoe lang duurt het nog voor mijn moeder en grootmoeder terugkomen?' 'Vast gauw', werd er dan geantwoord."

John Blom

Geboren: 27 oktober 1930

John heeft nooit in de crèche gezeten. Hij vluchtte terwijl hij vanuit de Schouwburg naar de crèche werd gebracht.

De vlucht

In de Schouwburg zei Johns vader tegen John: "Luister goed. Zodra je kans ziet, moet je weglopen uit die rij naar de crèche. Hier heb je wat kleingeld. En denk erom: **je moet nooit bang zijn in het leven.**" John: "Ik stak beide handen in mijn broekzak en halverwege de stoep maakte ik linksomkeert, schopte zachtjes een steentje voor me uit en liep heel rustig en onverschillig van de groep weg. Van binnen voelde ik een enorme spanning. Wanneer zal ik de klauw van een bewaker in mijn nek voelen? Er gebeurde niets. Toen ging ik de hoek om." John ging wonen op een onderduikadres in Tienray.

"Het moment van afscheid was daar: 'Dag pap, tot morgen.' Ik gaf hem een zoen op zijn wang."

Foto's van kinderen van de Joodse crèche, tegenover de Hollandsche Schouwburg. Joodse kinderen werden bij de crèche verzameld voordat ze op transport werden gesteld. Deze foto's zijn in 2016 tevoorschijn gekomen. Van de meesten van deze peuters is onbekend of ze zijn gered of door de nazi's zijn vermoord.

Foto onder: Crèchedirectrice Henriëtte Pimentel werd opgepakt en gedeporteerd toen de crèche op 23 juli 1943 werd ontruimd. Ze is op 17 september van dat jaar vermoord in Auschwitz.

Fokke (Vogeltje) Waterman

Geboren: 16 februari 1943

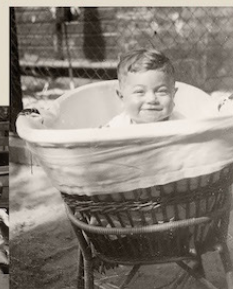
Vogeltje wordt tijdens de oorlog geboren. Ze woont in Amsterdam met haar broer, vader en moeder. Haar vader en broer worden in de nacht van 6 en 7 mei 1943 weggevoerd. Haar moeder is op dat moment zo ziek dat ze in het ziekenhuis achterblijft. Vogeltje weet zich **niets meer te herinneren** van het moment dat ze in de crèche kwam en weer werd meegenomen door het verzet.

Onderduiken

Vogeltje wordt ondergebracht bij een echtpaar in Friesland. Op haar vierde jaar vertellen haar pleegouders haar dat zij haar echte vader en moeder niet zijn. "Ik vroeg: 'Maar waar zijn die dan, hebben ze hier in de straat gewoond?' 'Nee', zei mijn pleegvader, 'daar zijn vreselijke dingen mee gebeurd.'"

"Ik uroeg: 'Maar waar zijn mijn papa en mama dan, hebben ze hier in de straat gewoond?' 'Nee', zei mijn pleegvader, 'daar zijn ureselijke dingen mee gebeurd.'"

Foto hieronder: Pim Vega, geboren in Amsterdam 5 augustus 1939, vermoord in Sobibor op 21 mei 1943

Salo Muller

Geboren: 29 februari 1936

Salo woont met zijn ouders in de Amsterdamsche Rivierbuurt. Zijn moeder wordt tijdens een razzia op het werk opgepakt en naar de Hollandsche Schouwburg gebracht. **"Waar mijn vrouw is, daar ben ik"**, zegt zijn vader en hij gaat diezelfde dag nog naar de Schouwburg. De buurman probeert Salo te verstoppen, maar hij wordt diezelfde dag nog opgepakt en naar zijn ouders gebracht.

In de Schouwburg

Als Salo in de Schouwburg aankomt, mag hij niet naar zijn ouders toe. Hij wordt meteen naar de crèche gebracht. Salo herinnert zich dat een man hem 's avonds laat uit bed haalde, op zijn schouders zette en wegliep. Salo reist vervolgens naar verschillende adressen. Hij vindt het eng om onderweg te zijn. "Je ging naar het onbekende, waar je steeds weer met nieuwe, vreemde mensen moest omgaan." Uiteindelijk zit Salo op verschillende adressen in Friesland ondergedoken en overleeft hij de oorlog. Zijn beide ouders overleefden de oorlog niet.

"Ik vond het eng om onderweg te zijn. Je ging naar het onbekende, waar je steeds weer met nieuwe, vreemde mensen moest omgaan."

Paneelnummer: 5D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving: Getuigenissen van kinderen die uit de Joodse Schouwburg werden gesmokkeld

Toenemende maatregelen van de Duitsers

Wat wisten de Nederlanders over het lot van de Joden?

Charme-offensief

In de eerste periode van de bezetting probeerden de nazi's de Nederlandse bevolking met een soort charme-offensief mee te krijgen in hun nazi-ideologie. Nederlanders werden beschouwd als een 'Germaans broedervolk'. De meerderheid van de Nederlanders beschouwde de Duitsers echter vooral als bezetter. Toch waren er sommigen, zoals leden van de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) die zich door het nazibewind gesterkt voelden.

Minister van Volksgezondheid en NSB-voorman dr. Hendrikus van Nieuwland spreekt met een NSB-jeugdleraar.

Het eerste verzet hard neergeslagen

Verzet bestond in verschillende vormen, maar de Duitsers lieten al snel blijken dat dit **niet zonder consequenties** bleef. Toen op 29 juni 1940, nauwelijks twee maanden na het begin van de bezetting, veel Hollanders een anjer bij zich droegen om de verjaardag van Prins Bernhard te vieren, werd Generaal Winkelman gearresteerd. Hij had de anjermanifestatie in Den Haag aangevoerd. Hij werd als krijgsgevangene naar Duitsland gedeporteerd. Ook werden die dag de eerste anti-Joodse maatregelen doorgevoerd. Joden mochten niet langer bij de luchtbescherming dienen.

Minister van Volksgezondheid en NSB-voorman dr. Hendrikus van Nieuwland spreekt met een NSB-jeugdleraar.

Fel optreden van de Duitsers

De bezetters traden steeds feller op tegen mensen die hun onvrede over de nazi's kenbaar maakten. In november 1940 werd al het Joodse overheidspersoneel uit hun functie ontheven. Vanaf eind 1940 begonnen leden van de Weerbaarheidsafdeling (W.A.), de knokploeg van de NSB in Amsterdam, Joden te intimideren. Sommige Joden en Amsterdammers pikten dit niet en vochten terug. Dit leidde in februari 1941 tot hevige schermutselingen waarbij ook doden vielen. Toen Duitse Grüne Polizei-agenten hierbij gewond raakten, organiseerden de nazi's de eerste grote razzia. Op 22 en 23 februari reden overvalswagens de Joodse buurt binnen en werden **429 Joodse mannen opgepakt, vernederd en gedeporteerd**.

De Weerbaarheidsafdeling.

Februaristaking

De grote razzia leidde tot **grote verontwaardiging bij veel Amsterdammers**. De Communistische Partij Nederland liet daarop op 25 februari een oproep uitgaan: "STAAKT!!! STAAKT!!! STAAKT!!!" Die oproep kreeg groots gevolg. Even leek het of de eensgezindheid van

de Amsterdammers de macht van de nazi's brak. De staking breidde zich zelfs uit naar andere steden. Maar toen grepen de Duitsers hardhandig in. Negen stakers werden doodgeschoten, 24 raakten zwaargewond en honderden werden gevangengenomen.

Vreselijke dilemma's

Hoeveel wist de gewone Nederlander over het uiteindelijk lot van de Joden? De nazi's hielden dit vakkundig verborgen achter termen als 'Werkverruiming' en een enorm administratief apparaat van schijnbaar onschuldige ambtenaren. Al ruim voor de Tweede Wereldoorlog gebruikten de nazi's termen als Ausrottung (uitroeiing) en Vernichtung (vernietiging) als het over de Joden

ging. Terugblikkend met de kennis van nu lezen we daar de aankondiging van de gaskamers in, maar dat wisten de mensen in die tijd nog niet. Zoals was onvoorstelbaar. Ook hoopten de mensen dat de bevrijding snel zou komen. **De nazi's maakten met hun represailles steeds duidelijker dat verzet levensgevaarlijk was.** Niet alleen voor jezelf, maar ook voor je omgeving. Durfde je dat risico te lopen als de mogelijkheid bestond dat de nazi's snel verslagen zouden zijn? Het waren deze vreselijke dilemma's waarmee Nederlanders in de oorlog werden geconfronteerd.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Generaal Martinus Loep.

Generaal Hendrikus van Nieuwland.

Paneelnummer: 6A

Afmeting: 230 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Over de reactie van Nederlanders op de anti-Joodse maatregelen tijdens de bezetting

Paneelnummer: 6B

Afmeting: 230 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Afbeelding Joodsche Schouwburg

Laurens Abercrombie was een Nederlandse verzetsheld. Van zijn verzetsgroep maakten ook verscheidene Joodse verzetsstrijders deel uit.

Laurens Abercrombie

Laurens Abercrombie wordt geboren op 4 april 1920 in Nieuwendam. Al op jonge leeftijd gaat hij werken in de bakkerij van zijn vader, die ziek is. Tijdens de mobilisatie werkt hij in de militaire bakkerij in Amsterdam waar hij ook leert met pistolen en revolvers te schieten. Hij vertelt hierover: "In de meidag kookte ik overdag en 's nachts lichtte ik NSB'ers van het bed en

liep ik patrouille." Wanneer hij in juni 1940 voor de Duitsers in Noord-Frankrijk moet werken, vlucht hij. Hij neemt zijn gestolen pistolen mee en gaat wonen bij zijn familie in Friesland. Samen met twee vrienden maakt hij het de Duitsers lastig door voertuigen te saboteren.

De kansel van de Nederlandse Hervormde Kerk in Nieuwendam. In deze prekerij had Abercrombie een illegale radio verstoppt.

Een vervalst document van 'detective' W.J. Geritsma. In deze prekerij had Abercrombie een illegale radio verstoppt.

Dit vervalste persoonsbewijs was voor Abercrombie voldoende om zich uit te geven voor geheim agent van de Duitse politie.

Een door het verzet vervalste vrijstellingskaart.

Vervalste taalboeken.

Aanwinst voor financiële hulp aan het Nationaal Steun Fonds dat het illegale verzet tijdens de oorlog financierde.

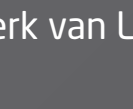
Joodse verzetsstrijders

In mei 1941 keert hij weer terug naar Nieuwendam. Daar helpt hij Joodse gezinnen onder te duiken, samen met Deef Kruse en dominee Kapteijn. Wanneer hij in maart 1942 opgeroepen wordt voor dwangarbeid in Duitsland, laat hij zich in het bevolkingsregister registreren als overleden. Hij gaat verder door het leven als Geritsma. In 1943 wordt het verzet georganiseerd, Abercrombie sluit zich aan bij de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. Bij deze organisatie zijn ook Joodse verzetsmensen actief. Abercrombie en zijn medaverzetsstrijders verzorgen meer dan driehonderd dwangarbeiders, Joden en verzetsstrijders en voorzien hen van valse documenten en voedsel.

Deze foto's zijn één dag na het roven van het bevolkingsregister genomen.

De dijk en de capitulatie. De mijnen zijn nog zichtbaar.

Verzetsdaden

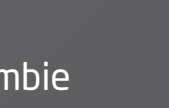
Naast de hulp aan onderduikers is Abercrombie ook vertegenwoordiger voor de verzetskranten *Trouw* en *Vrij Nederland*. Verder heeft hij met twee anderen het bevolkingsregister van Amsterdam-Noord gestolen en tot na de oorlog elders ondergebracht. Wanneer de Duitsers in de Waterlandse Zeeijk explosieven plaatsen, observeren Abercrombie en zijn verzetsgroep dit en treffen ze voorzorgsmaatregelen bij een eventuele doorbraak (wanneer de explosieven tot ontplofing gebracht zouden worden, dan zou Amsterdam-Noord en wijde omstreken onder water komen te staan). Daarom brengen Abercrombie en zijn verzetsgroep breuken aan in de kabel van de ontsteker, waardoor de eventuele ontplofing verhindert wordt.

Het uitladen van het bevolkingsregister op 10 mei 1945.

Met dit document moest Abercrombie doorgegaan worden door elk gebied. Het document werd alleen uitgegeven aan mensen die in strikte geheimhouding waren, zoals bijvoorbeeld de Gestapo of de SD. Uiteraard kende dit ook een vervalst document.

Na de oorlog werd Abercrombie particulier rechercheur en werkte hij onder andere voor het militaire gezag, district Amsterdam.

Paneelnummer: 6C

Afmeting: 230 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving: Over het verzetswerk van Laurens Abercrombie

Deportatie vanuit de Hollandsche Schouwburg

De Hollandsche Schouwburg in Amsterdam was oorspronkelijk een Joods theatergebouw. Vanaf augustus 1942 werd de Schouwburg door de Duitsers gebruikt als verzamel- en deportatieplaats. In de Schouwburg werden de Joden kort gevangen gehouden, waarna ze op transport werden gesteld naar Westerbork en Vught en vandaar naar de vernietigingskampen. Van deze plek werden ook honderden Joodse kinderen gered van de ondergang.

Een tram die hulp bood

Bij de Schouwburg was er strenge bewaking door de Duitsers en vanuit de Schouwburg werd ook de crèche in de gaten gehouden. Het was dus moeilijk

om de kinderen ongezien uit de crèche te laten ontsnappen. Maar er waren een aantal momenten op de dag dat dit wel kon. Dat was als de tram voor de Schouwburg stopte, op dat moment werd het zicht op de crèche ontnomen en konden crècheleidsters snel een paar kinderen naar buiten brengen en de straat uitlopen zonder gezien te worden. Het komen en gaan van de trams werd in de gaten gehouden door de conciërge van de crèche die als de kust veilig was de kinderverzorgsters een seintje gaf dat ze naar buiten konden gaan.

De tram bij de Hollandsche Schouwburg

Registratie van opgepakte Joden in de Hollandsche Schouwburg

In 1942 werden er nog toneelstukken met Joodse acteurs opgevoerd in de Schouwburg. Foto: Pauze tijdens een uitvoering

Veel wachtende mensen op de achterplaats van de Schouwburg

Joodse kinderen met verzorgster rond 1942

Walter Süsskind

Henriëtte Pimentel

Felix Halverstad

Een levensreddend plan

De ontsnapping van de kinderen werd bedacht door de Joodse **Walter Süsskind**. Hij had de leiding over de bagage- en ordedienst in de Schouwburg. Hij overlegde met de directrice van de crèche die bij de Schouwburg hoorde, **Henriëtte Pimentel** en **Felix Halverstad**. Halverstad had de leiding over de administratie. Het plan was als volgt: de Joodse kinderen die binnenkwamen bij de Schouwburg werden ondergebracht bij een crèche aan de overkant van de straat. Süsskind en Halverstad verwijderden vervolgens de gegevens van een aantal kinderen uit de lijsten. Het waren kinderen van wie de ouders toestemming hadden gegeven om ze te laten ontsnappen.

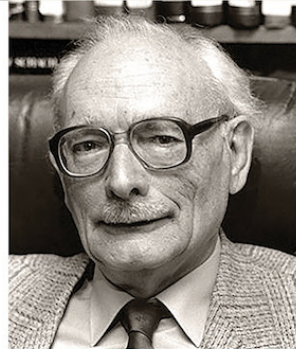

Dilemma's

De redders van de kinderen uit de Schouwburg stonden voor een aantal ingrijpende dilemma's. Zo was het **onmogelijk om alle kinderen te redden** omdat dat teveel op zou vallen. Er moest dus gekozen worden uit de kinderen en dat was een onmogelijke keuze. Daarnaast was het redden niet zonder gevaar. Johan van Hulst vertelt hierover in 2015: "Natuurlijk heb ik getwijfeld, vooral door mijn eigen gezin. Ik had twee kinderen van vier en zes jaar. Maar je moest het doen. Ik zie het beeld van die kinderen nog elke dag."

REDDERS
IN NOOD

Prof. Van Hulst Ontsnapping uit de Schouwburg

De ontsnapping

Nadat de namen van de kinderen verwijderd waren uit de registratie, begon de echte ontsnapping pas. Hierbij werd samengewerkt met Johan van Hulst. Van Hulst was directeur van de **Hervormde Kweekschool** die naast de crèche lag. Hij stelde in de kweekschool een ruimte beschikbaar die diende als extra crèche en tussenstop voor de definitieve ontsnapping. Baby's werden achterom door de tuin naar de kweekschool gebracht. Vanuit de kweekschool of crèche gingen de baby's in een tas, mand of rugzak naar buiten. De leidsters van de crèche maakten met de wat grotere kinderen korte wandelingen op straat. Tijdens deze wandeling zorgden ze ervoor dat er een kind meegenomen kon worden. De meeste kinderen werden per tram en trein naar Limburg, Drenthe en Friesland gebracht waar het verzet een pleeggezin regelde.

De crèche in 1931

Boven: De Hervormde kweekschool

De crèche bij de opening op 29 december 1924

De afloop

Waarschijnlijk zijn er rond de zeshonderd kinderen gered. Van Hulst is nooit opgepakt en heeft de oorlog overleefd. Ook Felix Halverstad overleefde de oorlog. Walter Süsskind en Henriëtte Pimentel zijn uiteindelijk wel opgepakt en op transport gesteld naar Auschwitz. Beiden overleefden de oorlog niet. Johan van Hulst kreeg voor zijn reddingswerk op 8 maart 1972 de Yad Vashem-onderscheiding.

Walter Süsskind (links) en Henriëtte Pimentel (rechts) met hun kinderen. Foto: De Joodse Gemeenschap in Amsterdam

Paneelnummer: 7A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Over het werk van prof. Van Hulst die kinderen hielp ontsnappen uit de Joodse Schouwburg

“Voor het gevangenisleven ben ik te oud, maar mocht dat gebeuren, dan zou het voor mij een eer zijn mijn leven te geven voor Gods aloude volk – de Joden.”

– Casper ten Boom

**REDDERS
IN NOOD**

Fam. Ten Boom

De familie Ten Boom

De familie Ten Boom woont tijdens de oorlog in Haarlem boven de horlogezaak van vader Casper ten Boom. Casper woont daar samen met zijn twee dochters Betsie en Corrie. Zijn vrouw Cornelia is twee decennia voor de oorlog overleden en zijn twee andere kinderen Willem en Nollie zijn getrouwd. Kenmerkend voor de familie Ten Boom is hun grote gastvrijheid en het blijmoedig leven met God. Vaak komen er mensen op bezoek bij de familie Ten Boom in de Beje (zoals het huis van de Ten Booms genoemd wordt) en genieten ze van goede gesprekken, Bijbelstudie en muziek.

Het Corrie ten Boomhuis zoals het er nu uitziet. Het is zeker de moeite waard om een bezoek te brengen aan dit bijzondere museum. Meer informatie vind je op: www.corrietenboom.com

De huiskamer zoals die er nu uitziet

- Uit het familiealbum -

V.l.n.r.: Betsie, Nollie en Corrie in 1905

V.l.n.r.: Corrie, Nollie, vader Casper, moeder Cornelia, Willem en Betsie in 1913

Cornelia met Willem op schoot en Betsie

Corrie en Nollie in 1899

Casper en Cornelia met v.l.n.r. Nollie, Willem en Betsie

Op de bovenste rij: Corrie, Nollie en Betsie. Op de onderste rij: Cornelia, Casper, twee zussen van Cornelia die lange tijd bij de Ten Booms in huis hebben gewoond en Willem

Casper aan het werk in zijn horlogezaak

Liefde voor Israël

In 1844 begint Willem ten Boom, de vader van Casper een wekelijks gebed voor Israël. Willem heeft in die tijd contact met Isaac da Costa, een Joodse man die tot geloof gekomen is in de Messias. Door zijn contacten met Da Costa besluit Willem 'Vrienden van Israël' op te richten en van daaruit worden de wekelijkse gebedsbijeenkomsten georganiseerd. Deze gebedsbijeenkomsten vinden honderd jaar lang plaats, tot het moment dat de familie Ten Boom wordt gearresteerd voor hun hulp aan Joden...

Willem ten Boom sr.

Isaac da Costa

Hulp aan de Joden

Wanneer de nazi's de Joden tijdens de oorlog verplichten een Davidsster te dragen, staat Casper ten Boom ook in de rij om een Davidsster op te halen. Hij wil solidair zijn met het verdrukte Joodse volk. Wanneer er een beroep gedaan wordt op Casper om Joden in huis te nemen, twijfelt hij geen moment en stelt hij zijn huis open. In de kamer van Corrie wordt een schuilplaats gebouwd voor de momenten waarop er gevaar van een huiszoeking is. De schuilplaats bestaat uit een ruimte tussen een dubbele muur. Deze ruimte kan bereikt worden door een luik onderin een kast tegen de muur.

De geheime kamer achter de muur. De ingang was via de onderkant van de kast links

Opgepakt

Op 28 februari 1944 stormen soldaten van de SD (de Duitse inlichtingendienst) het huis van de familie Ten Boom binnen. Ze zijn verraden. Nog niet op tijd weten de zes onderduikers die dan in huis zijn in de geheime ruimte te komen. De familie Ten Boom laat niets los over de geheime ruimte en de onderduikers worden niet ontdekt. Wel wordt de familie Ten Boom meegenomen naar de gevangenis in Scheveningen. Negen dagen later overlijdt Casper op 84-jarige leeftijd. Corrie en Betsie worden na een paar maanden op transport gesteld naar kamp Vught. Na drie maanden worden ze overgeplaatst naar het Duitse vrouwenkamp Ravensbrück. Daar overlijdt Betsie op 16 december 1944 op 59-jarige leeftijd.

Corrie ten Boom bij de geheime kamer

Een scène uit de film 'De Schuilplaats' (1975). In deze scène is de familie Ten Boom opgepakt en worden ze afgevoerd. De soldaat registreert dat er zes personen zijn opgepakt. Hierop antwoordt Casper: "Nee, we zijn met zeven. God is ook met ons."

Paneelnummer: 7B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving: Over het verzetswerk van de familie Ten Boom

“We moeten de mensen vertellen welke lessen we hier hebben geleerd. We moeten ze vertellen dat er geen put zo diep is, of Hij is nog altijd onder ons met Zijn eeuwige armen. Ze zullen naar ons luisteren, Corrie, omdat we hier geweest zijn.” – Betsie in kamp Ravensbrück

Betsie ten Boom

Betsie ten Boom wordt geboren op 19 augustus 1885 als oudste dochter van de familie Ten Boom. Op jonge leeftijd wordt bij Betsie bloedarmoede vastgesteld, wat zorgt voor een zwak gestel. Betsie besluit daarom dat het beter is om niet te trouwen. Maar ze zorgt wel heel graag voor kinderen. Al op jonge leeftijd is Betsie de leidster van de zondagsschool. Tijdens de Eerste Wereldoorlog worden er ondervoede kinderen ondergebracht bij de familie Ten Boom. Betsie vindt het heerlijk om deze kinderen te kunnen verzorgen. **Ze vormt de spil in het huishouden Ten Boom** en zorgt ervoor dat het huis er gezellig uitziet en het eten goed is.

V.l.n.r.: Nollie, Willem, moeder Cornelia, Corrie en Betsie

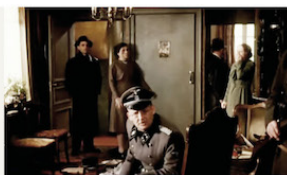
Corrie, Nollie en Betsie lezen bij het raam in de Bijb. Nollie heeft een stereoskijer vast.

Nollie, Corrie, Willem en Betsie in 1910

Nollie, Betsie, moeder Cornelia, vader Casper, Betsie en Willem in 1912

Een scène uit de film 'De Schuilplaats'. In deze scène zijn de Duitsers in het huis van Ten Boom en ondervragen ze de familie.

Betsie, Corrie en vader Casper en een aantal onderduikers tijdens de oorlog

In het midden met witte blouse en jasje Betsie

“Kapteyn kwam met Betsie de kamer binnen. Haar mond was gezwollen en opgezet, een blauwe plek tekende zich af op haar wang. Ze viel half neer op de stoel naast de mijne. ‘O, Betsie! Hij heeft je pijn gedaan!’ ‘Ja.’ Zij bette het bloed van haar mond. ‘Het spijt me zo voor hem.’”

Uit: De Schuilplaats

Danken voor luizen

Na drie maanden in de Scheveningse gevangenis worden Betsie en Corrie op transport gesteld naar kamp Vught en daarna naar kamp Ravensbrück. In deze kampen hebben de twee zussen een grote steun aan elkaar. Vaak is het Betsie die Corrie weet te bemoedigen. Wanneer Betsie en Corrie in hun barak in Ravensbrück aankomen, ontdekken ze dat het er stikt van de luizen. Corrie reageert met wanhoop maar Betsie vertelt haar dat **in de Bijbel staat dat we als christenen God altijd moeten danken** en ze dankt God daarom voor de luizen. Later komen Corrie en Betsie erachter dat de kampbewakers niet in hun barak durven te komen vanwege de luizen. Dit stelt Corrie en Betsie in de gelegenheid om in het geheim

Een foto uit kamp Ravensbrück

met een meegesmokkelde Bijbel Bijbelstudies met de vrouwen uit hun barak te houden. Op die manier kunnen Betsie en Corrie talloze vrouwen in de hel van Ravensbrück over Jezus vertellen. Na iets meer dan drie maanden in kamp Ravensbrück overlijdt Betsie aan uitputting. Voor Corrie betekent dit groot verdriet maar ook vreugde omdat Betsie nu bij God is en dus vrij is.

Een monument in kamp Ravensbrück

De goedgezinde luitenant Rahms

Een goedgezinde luitenant

In de gevangenis in Scheveningen zitten Betsie en haar zus Corrie in aparte cellen. Ze kunnen geen contact hebben. Wanneer Corrie verhoord wordt door een Duitse luitenant die haar enigszins welgezind is, vraagt ze hem om Betsie te mogen ontmoeten. Het mag niet, maar Corrie mag wel langs de cel van Betsie lopen. Wanneer ze in die cel naar binnen kijkt, ziet ze dat Betsie van de cel iets huiselijks heeft gemaakt. Ze heeft een sjaal aan de muur gehangen en de potjes met voedsel uit voedselpakketten netjes gesorteerd. **Betsie blijft in gevangenschap haar opgewektheid behouden** en is tot zegen voor haar medegevangenen.

De gevangenis in Scheveningen gezien vanaf de buitenkant

Paneelnummer: 7C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving: Over het verzetswerk van Betsie Ten Boom

Burgemeester Jacobus Bruins Slot

Verwoestende effecten van de oorlog

Toen de oorlog uitbrak, werden ook aan de Joden in Nijkerk beperkingen opgelegd. De Burgemeester van Nijkerk, burgemeester Bruins Slot, deed er echter alles aan om deportatie van de Joden tegen te houden. Zo probeerde hij de Joodse mannen zo lang mogelijk bij zich te houden door ze voor hem te laten werken. Uiteindelijk mocht het niet baten en kwam het bevel dat de Joden zich op 29 maart 1943 moesten melden voor deportatie.

Slechts twee Nijkerkse families, de familie Nihom en de familie De Lieveer doken onder. Een familie deed dat in Nijkerk. Van de gedeporteerden keerde vrijwel niemand terug en na de oorlog is het Joodse leven in Nijkerk niet hervat. In 1962 is de Joodse gemeenschap in Nijkerk officieel opgeheven en bij die van Amersfoort gevoegd.

Nijkerk tijdens de oorlog

Eens stond Nijkerk bekend als een centrum van Thorastudie. Maar na de oorlog keerde van de Joodse gemeenschap in Nijkerk nagenoeg niemand terug. Tegelijkertijd hebben een heel aantal Joden die van elders kwamen de oorlog overleefd door bij Nijkerkers onder te duiken. Nijkerk staat symbool voor heel veel Nederlandse gemeenten. In al die gemeenten woonden er enkelen die Joden hielpen en strenden tegen de bezetter, maar woonden er ook velen die niet ingrepen.

Verzet in Nijkerk

De belangrijkste verzetsgroep die actief was in Nijkerk, was de groep van Maarten Slort. Deze verzetsgroep hielp met name Engelse piloten die neergestort waren. Ook verspreidden ze pamfletten tegen allerlei maatregelen van de Duitsers, zoals de oproep aan Nederlandse militairen om in krijgsgevangenschap te gaan.

Maarten Slort werd in 1943 opgepakt en ter dood veroordeeld. Bij het huis waar hij vroeger woonde, ligt nu een stuwelsteen met zijn naam.

Maarten Slort

REDDERS
IN NOOD

Begin van de Joodse gemeenschap in Nijkerk

In het begin van de zeventiende eeuw vestigden de eerste Joodse families zich in Nijkerk en in 1650 was de Joodse gemeenschap in Nijkerk al zo groot, dat er een Joodse begraafplaats kwam. Toen er in de achttiende eeuw een grote Italiaans-Joodse familie naar Nijkerk kwam, ontstond in Nijkerk de enige Italiaans-Joodse gemeenschap in Nederland. Op den duur kwamen er steeds meer Duitse Joden naar Nijkerk en nam het aantal leden van de Italiaanse gemeenschap af. De Duitse en Italiaanse gemeenschap voegden zich toen samen en kregen een eigen synagoge en studiecentrum. Nijkerk werd bekend als centrum van Thora- en Talmudstudie.

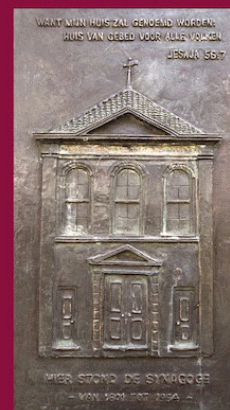

Het Joodse bestuur van de synagoge in Nijkerk in 1820 bij de viering van het 125-jarig bestaan van de synagoge

De Thorah die meegebracht werd door de Italiaanse-Joodse familie die in de achttiende eeuw naar Nijkerk kwam

De synagoge in Nijkerk is er niet meer. Alles wat nu nog aan de synagoge herinnert, is een gedenkplaat met een afbeelding van de synagoge.

De oude Joodse begraafplaats van Nijkerk

Plaatje/tekening van Nieuwstraat of Jodenbreestraat in Nijkerk, ca. 1900

Diet Eman met verzetsgroep HEIN

Een bekende verzetsstrijdster die geruime tijd vanuit een onderduikadres in Nijkerk haar werk heeft gedaan, is Diet Eman. Kort na het begin van de Duitse bezetting startte Diet samen met haar verloofde Hein Sietsma een verzetsgroep. Ze noemden deze verzetsgroep HEIN, wat stond voor: helpt elkander in nood. In eerste instantie verspreide de verzetsgroep voornamelijk ondergrondse nieuws van de BBC via Nederlandse verzetsbladen. Op

een gegeven moment begonnen ze ook op grote schaal Joodse onderduikers te helpen aan onderduikadressen en valse identiteitspapieren.

Arrestatie

Diet's verloofde Hein werd in april 1944 gearresteerd en uiteindelijk vermoord in concentratiekamp Dachau. Diet en Hein zijn nooit getrouwd. Voor zijn dood wist Hein nog wel een klein wc-papierje voor

Diet achter te laten. Daar stond op: "Schat, reken er niet op elkaar snel weer te zien. Zelfs als we elkaar niet meer op aarde zullen zien, zullen we nooit spijt hebben van wat we hebben gedaan en dat we dit standpunt hebben ingenomen." Diet zelf werd op een gegeven moment ook gearresteerd, maar wist weer vrij te komen en zette toen het onderduikerswerk voort. Diet heeft de oorlog overleefd.

Hein Sietsma

Diet en Hein

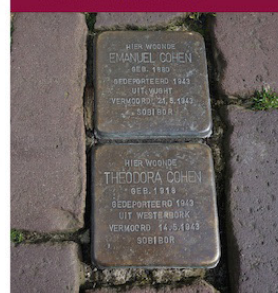
Diet's Persoonsbewijs

Diet Eman op hoge leeftijd

Order: Enkele Stolpersteine in Nijkerk

Paneelnummer: 7D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Over Nijkerk en verzetswerk in Nijkerk tijdens de oorlog

Het werk van de Joodse Raad en dominee Overduin

Razzia

In september 1941 worden na een verzetsdaad 105 Joodse mannen uit Twente weggevoerd naar concentratiekamp Mauthausen. Dat is het moment dat de Joodse Raad van Enschede besluit actie te ondernemen.

Gerard Sanders

Een Joodse Raad was een Joods bestuur dat van de Duitsers moest opgeven welke Joden er opgehaald en gedeporteerd konden worden. Waar op andere plaatsen de Joodse Raden de bevelen van de Duitsers opvolgen, komt de Joodse Raad in Enschede in verzet. De Joodse Raad bestaat uit Gerard Sanders, Isidor van Dam en Siv Menko. Laatstgenoemde is voorzitter en ontvangt de berichten over de vermoorde mannen in Mauthausen. De Joodse Raad besluit de Joden die de Duitsers willen oppakken aan te moedigen om onder te duiken. Ze werken daarbij samen met dominee Overduin.

Isidor van Dam

Siv Menko

Foto onder: Kinderen leggen een krans in de synagoge in Enschede ter nagedachtenis aan de razzia

Portrait van ds. Leendert Overduin

Opgepakt

Tijdens de oorlog wordt Overduin drie keer opgepakt en elke keer komt hij weer vrij. Waarschijnlijk door zijn openhartige karakter. Hij laat de Duitsers weten dat hij puur uit medeleven zijn naaste helpt. Overduin helpt na de oorlog kinderen en volwassenen die ten onrechte beschuldigd worden van bijv. NSB-activiteiten. Dominee Overduin stond op voor het recht, in welke situatie dan ook.

Dominee Overduin

Dominee Overduin wordt in 1900 in Leiden geboren. Op latere leeftijd besluit hij theologie te studeren en op zijn 37^e wordt hij predikant in Enschede. Al vóór de Duitse inval is Overduin betrokken bij het illegaal over de grens halen van Joden uit Duitsland. Na de razzia in 1941 kloppen Joden

bij Overduin aan voor onderdak. Overduin wijst niemand de deur en zo vinden tot eind 1942 meer dan dertig Joden onderdak bij hem. Overduin werkt samen met zijn vader Jacobus en zijn zusje Maartje. Samen met nog een paar anderen vormt hij de verzetsgroep 'Overduin'.

Ds. Overduin achter zijn bureau

Groep Overduin

Groep Overduin zorgt voor veel Joden voor onderduikadressen. Om die onderduikadressen te regelen, gaat ds. Overduin zelf langs de deuren om aan mensen te vragen of ze onderduikers in huis willen nemen. Onder andere door het werk van Overduin en de Joodse Raad zijn er waarschijnlijk zo'n duizend Joden gered.

"Ik had mijn huis vol onderduikers en moest proberen twee Joodse mensen voor één nacht ergens onder te brengen. Ik ben de hele Lasondersingel afgegaan, van deur tot deur, om te vragen, nee, te smeken, of men voor een nachtje die twee stakkers wilde onderbrengen. Bij al die keurige, goede Nederlanders kreeg ik nul op het request. Ten einde raad, het was al laat in de nacht, klopte ik aan bij een boer, een NSB'er die ik kende. Die heeft zonder iets te vragen die twee Joodse mensen liefderijk in huis genomen, niet een nacht, maar een hele week. Hij wilde er geen cent voor hebben."

- ds. Overduin -

"Het is eigenlijk geen vraag of we wel voor het Joodse volk moeten bidden, vooral in onze dagen. Wie dat in twijfel trekt, of zelfs verbieden zou, verbiedt dat we voor onszelf zouden bidden (...)"

Gebied van ds. Overduin na de razzia in Twente

Tijdens haar onderduikperiodes zijn er portretfoto's van Mary gemaakt die bij de foto's uit de stad werden opgehangen als promademateriaal. De foto's wisten niet dat Mary Joods was en ondergedoken zat.

Mary

Mary de Vries is één van de Joodse kinderen die door ds. Overduin is geholpen. Mary is tweeënhalve jaar wanneer ze onderduikt. Het is dan oktober 1942 en ook haar ouders en broertje en zusjes duiken onder, allemaal op verschillende adressen. Via ds. Overduin komt Mary terecht bij de familie Buijze. Dit was een jong echtpaar dat in dezelfde verzetsgroep als Overduin zat. De pleegouders van Mary proberen haar een zo normaal mogelijk jeugd te

geven. Ze nemen Mary bijvoorbeeld mee naar familiebijeenkomsten of gaan samen een dagje uit. Mary en ook haar ouders en broertje en zusjes hebben de oorlog overleefd.

Mary tijdens de oorlog op bezoek bij familie van haar pleegouders

Tijdens de oorlog is Mary een keer een dagje mee naar school geweest met een meisje uit de buurt

Mary tijdens kerst 1942

Mary's pleegouders bij de uitreiking van hun Yad Vashem oorkonde

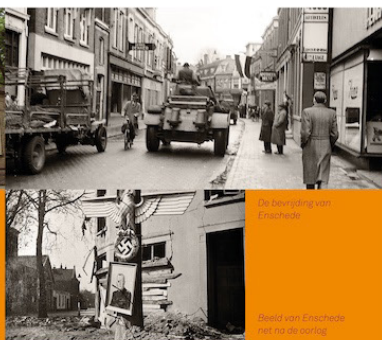

Mevr. Mary de Liever woont momenteel met haar man Louk de Liever in Amersfoort

De buitenkant van de synagoge in Enschede. Tijdens de oorlog gebruikte de SD de synagoge als gevangenis.

Graven van ds. Overduin. Verberg de ventresamen, verberg de vadersingen niet."

De beleving van Enschede

Beeld van Enschede net na de oorlog

Paneelnummer: 8B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Over het verzetswerk van ds. Overduin en het werk van de Joodse Raad

Dilemma voor de Nederlandse politie

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zitten veel politieagenten in een lastige positie. Van de Duitsers moeten zij de orde in Nederland handhaven zodat het land bezet kan blijven. Maar dit betekent dat het politiekorps de Duitse onderdrukkers als het ware ondersteunt. De politieagenten die hieraan niet willen meewerken, lopen het gevaar samen met hun families naar een concentratiekamp gestuurd te worden.

Politieagent en 'Hondenbelasting-ambtenaar' Dick Mos

Eén van de politieagenten tijdens de Tweede Wereldoorlog is Dick Mos uit Enschede. Wanneer de oorlog uitbreekt, is hij soldaat, maar na de bezetting van Nederland in mei 1940 wordt hij verplicht als politieagent te werken. Dick wil dat eigenlijk niet maar op aanraden van ds. Overduin doet hij dit toch. **Overduin is er namelijk van overtuigd dat Mos als politieagent nuttig werk kan verrichten om Joden te helpen.**

Dick Mos

Op 3 juli 1943 wordt Pieter Kaay doodgeschoten.

Opgepakt

Het werk van Dick duurt tot 6 juli 1943. Drie dagen daarvoor wordt er door onbekenden een aanslag gepleegd op politiemans Pieter Kaay, die bekend stond als 'Jodenjager'. Als vergeldingsmaatregel worden op 6 juli alle Enschedese politieagenten die voor de oorlog soldaat waren als krijgsgevangene afgevoerd. De groep bestaat uit Dick en 23 anderen. Eerst wordt de groep ondergebracht in kamp Amersfoort waarna ze op transport gesteld worden naar een krijgsgevangenkamp in de Duitse stad Mülberg.

Het politiekorps van Enschede. Dick Mos is de tweede persoon van links op de voorste rij.

Rie Mos

Als Dick afgevoerd is, is Rie zeven maanden zwanger. Ze gaat echter niet bij de pakken neerzitten. Wanneer Dick nog in kamp Amersfoort is, reist ze hem achterna en slaagt ze erin hem kort te spreken. Wanneer haar man en de andere politieagenten onderweg zijn naar de trein om naar kamp Mülberg te gaan, klimt Rie op een schuurtje om haar man

te kunnen zien en te bemoedigen. Dick en Rie houden vanuit kamp Mülberg een intensieve briefwisseling over hoe alles gaat en Rie stuurt zo vaak mogelijk een pakket met voedsel naar Dick. Ook zet ze het verzetswerk in Enschede voort! Zo vervoert ze een keer midden in de nacht op haar fiets een Joodse man die naar een onderduikadres moet.

Dick en Rie planten een boom in de 'Laan van de Rechvaardigen' in Yod Vashem in 1977.

De Thorarollen

De eerste belangrijke daad die Dick verricht, is dat hij de Thorarollen van de synagoge in Enschede onderbrengt op een boerderij. Hierdoor raken ze tijdens de oorlog niet beschadigd. Verder doet Dick zich voor als iemand van de hondenbelasting. In die hoedanigheid belt hij aan bij Joodse gezinnen en vraagt hij of hij binnen mag komen om te checken of ze een hond hebben. Eenmaal binnen geeft hij de Joodse families het advies om te vluchten en geeft hij ook opties voor onderduikadressen.

Getrouwd en gewaarschuwd

Tijdens de oorlog trouwt Dick met Rie. Samen hebben zij verschillende keren Joodse onderduikers in huis. Eén keer gebeurt het dat Dick een waarschuwing krijgt van het hoofd van de politie die doorheeft waar Dick mee bezig is. Door deze waarschuwing legt Dick het werk een tijdje stil. Maar dit duurt niet lang. **Dick heeft het er erg moeilijk mee dat hij de Joodse gezinnen niet meer kan waarschuwen.**

Dick en Rie Mos

Beurijding

Dick en Rie hebben de oorlog beiden overleefd. Tijdens de oorlog hebben Dick en Rie altijd een **groot vertrouwen in God** gehad. Ze geloofden dat God hen altijd trouw zou blijven. In 1977 zijn beiden door Yad Vashem erkend als 'Rechvaardigen' onder de Volkeren.

De oudste dochter van Dick en Rie werd geboren toen Dick in kamp Mülberg zat. Een fotograaf heeft toen Rie en de baby op de foto gezet en een trouwfoto van Dick en Rie gebruikt om Dick erbij te monteren. Deze foto heeft Rie vervolgens naar Dick in het kamp gestuurd.

Paneelnummer: 8C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Over het verzetswerk van politieagent Dick Mos en zijn vrouw Rie

Betty Bausch en haar man Philip de Leeuw

Onder sommige mensen leeft het idee dat de Joden zich tijdens de Tweede Wereldoorlog gemakkelijk lieten deporteren en dat er maar weinig verzet was. Maar niets is minder waar. Ook onder Joden waren er verzetshelden die hun leven riskeerden voor anderen.

Betty Bausch

Betty wordt in 1919 geboren in een orthodox-Joods gezin in Amsterdam. Al op jonge leeftijd ziet ze het gevaar van Adolf Hitler en protesteert ze daartegen. Ze luistert naar alle toespraken van Hitler. Dat wordt haar door haar familie en vrienden niet in dank afgenomen. De enige die haar angst voor Hitler serieus neemt, is Philip de Leeuw, een man die ze ontmoet bij een jeugdbeweging. In 1939 trouwt Betty met Philip.

De oorlog

Wanneer in 1940 de oorlog uitbreekt, proberen Betty en Philip per schip naar Engeland te vluchten maar dat mislukt. Betty en Philip besluiten vervolgens onder te duiken. Maar tijdens het onderduiken blijft Betty niet binnen zitten. Ze gaat de straat op om wol te ruilen voor voedsel. Betty rijdt op haar fiets het hele land door om tassen vol prachtige wol bij boeren te ruilen voor eten.

Betty op honderdjarige leeftijd

Betty (links) met haar zusje en Philip (rechts) in 1925

Betty en Philip

Betty en Philip bij hun huwelijk

Betty met haar tweede man, Dolf, toen ze in de Joodse ghetto's waren

Aangehouden

Betty wordt door de Duitsers heel vaak aangehouden als ze onderweg is met de wol. Haar goederen worden echter nooit in beslag genomen. Het geheim van Betty is dat ze goed Duits spreekt. Wanneer ze aangehouden wordt, neemt ze meteen het woord en zegt dat ze het leuk vindt om even te kunnen uitrusten en te kunnen kletsen. Wanneer de Duitsers haar fiets willen innemen, zegt ze: "Nee, dat kan niet, want ik ben belangrijk voor de Wehrmacht." Dat ze zich erdoorheen weet te bluffen, betekent niet dat ze niet bang is. Ze oefent soms uren voor de spiegel om niet angstig over te komen.

Opgepakt

Uiteindelijk komen Betty en Philip in Bilthoven terecht waar ze samen betrokken raken bij het verzet. Betty doet dienst als koerierster. Wanneer de verzetsgroep een mislukte aanslag op een spoorlijn pleegt, worden Betty en Philip opgepakt. Tijdens verhoren door de SD laten de twee niets los. Philip wordt als straf geëxecuteerd. Betty wordt vrijgelaten en overleeft de oorlog. Na de oorlog heeft Betty lange tijd op scholen lessen gegeven over antisemitisme.

Philip de Leeuw

Het 'Kruis op de berg' tussen Rhemen en Veenendaal, op de plek waar onder andere Philip de Leeuw werd gefusillieerd

Betty wordt koninklijk onderscheiden

De 'De Boshoven' van 30 november 2016

Bokser Benny Bluhm

Mannen van de WA marcheren door Amsterdam

Een bijzondere Joodse verzetsstrijder is Benny Bluhm. Benny wordt geboren op 1 mei 1917. Op jonge leeftijd gaat hij boksen bij boksvereniging Olympia. Nog voor de oorlog uitbreekt, vecht Bennie met zijn vrienden tegen fascisten.

Boksschool Olympia

Vechten tegen de WA

Wanneer de Duitsers Nederland binnenvallen, vormt Bennie met zijn vrienden een knokploeg om de buurt tegen de WA (de ordedienst van de NSB) te beschermen. Op 11 februari 1941 ontstaat er een groot gevecht op het Waterlooplein in Amsterdam tussen de WA en de knokploeg van Benny. Bij dit gevecht komt een NSB'er om het leven. Als straf pakken de Duitsers vierhonderd Joden op die ze naar het concentratiekamp Mauthausen sturen. Benny zelf wordt niet opgepakt en gaat deel uitmaken van een communistische verzetsgroep.

Voorpagina NSB-krant Volk en Vaderland van 21 februari 1941

Het Waterlooplein tijdens de bezetting

De Duitse bezetter hield naar aanleiding van de dood van de NSB'er op 22 en 23 februari 1941 grote razzia's onder de Joodse bevolking in de Joodse Wijk

Benny Bluhm

Boksen in het kamp

Omdat Benny met een Nederlandse vrouw getrouwd is, wordt hij niet opgepakt en naar een concentratiekamp gestuurd. Wel wordt hij opgeroepen om te gaan werken voor de Duitse oorlogseconomie. Benny weigert dit en wordt naar kamp Westerbork gestuurd. In Westerbork wordt hij verplicht mee te doen aan bokswedstrijden. Waarschijnlijk is dit de reden dat hij niet gedeporteerd wordt en de oorlog overleeft. Na de oorlog is Benny boksinstructeur geweest in het Israëlische leger.

Monument in Amsterdam ter nagedachtenis aan het Joodse verzet. De Hebreeuwse tekst betekent vertaald:

"Waren mijn eigen een bron van troost, dan zou ik weenen, dag en nacht om de gevallen strijders van mijn dierbaar volk."

Naar Jeremia 8:23

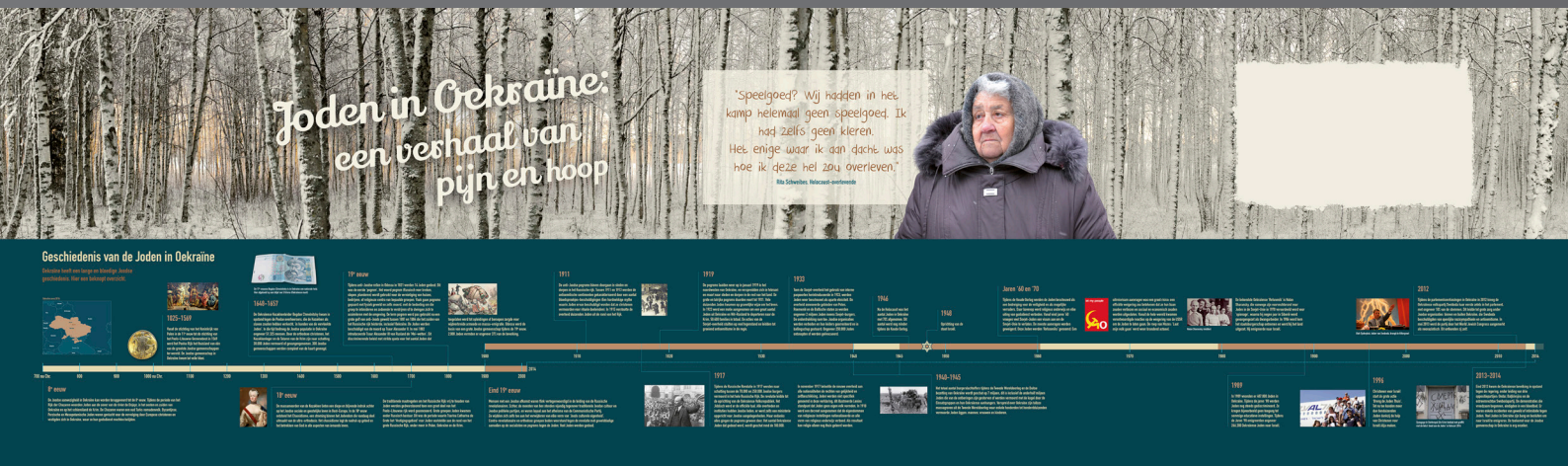

Paneelnummer: 8D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Over het verzetswerk van Betty Bausch, Philip de Leeuw en Benny Bluhm

Paneelnummer: 9A

Afmeting: 680 x 200 cm

Tentoonstelling: Geen Kinderspel

Beschrijving: Geschiedenis van de Joden in Oekraïne, met projectievlak voor film (<https://youtu.be/Gq2ZypxXYao>)

Israël en de kerk

De Holocaust en daaropvolgend de stichting van de staat Israël hadden een grote impact op de christelijke theologie. Eeuwenlang was er geleerd dat het Joodse volk had afgedaan als volk van God en dat de kerk die plaats had overgenomen.

In de tijd van de kerkvaders werd geleerd dat de Joden nu enkel dienden als voorbeeld van de overwinning van het christendom over het jodendom. De kerkvader Johannes

Chrysostomus (344-407) ging zelfs een stap verder. Volgens hem haatte God de Joden en was er voor hen geen vergeving mogelijk.

Alle beloften die de Heere God door zijn profeten had gegeven, werden toegepast op de kerk. Alle vervloeking bleven gelden voor Israël. Werd er in de Bijbel gesproken over een herstel van Israël en de terugkeer van de Joden naar het Beloofde Land, dan werd dat niet letterlijk genomen, maar

kreeg een geestelijke betekenis. Zo werd het herstel van Israël, het herstel van de kerk. Maar weinig christenen keken uit naar een letterlijke vervulling van de profetieën.

Het anti-Joodse denken in de kerk leidde tot verschrikkelijke vervolgingen van de Joden. Hoewel de kerk nooit officieel oplep tot het doden van Joden, droeg het negatieve spreken (en preken) bij aan de haat die er leefde onder de

christenen ten aanzien van het Joodse volk. In de Middeleeuwen vonden de kruistochten plaats. In hun ijver om Jeruzalem te bevrijden van de moslims, werden ook vele duizenden Joden gedood. Zij waren immers ook vijanden van de kerk.

In de Middeleeuwen werden Joden verdacht van het ontvoeren en doden van christelijke kinderen. Veel Joden werden ten onrechte veroordeeld en gedood. Toen de Zwarte Dood (een epidemische ziekte die tussen 1346 en 1351 in Europa woedde) rondwaarde in Europa, kregen de Joden de schuld van alle slachtoffers. Duizenden Joden vonden de dood op de brandstapels. Ook na de Reformatie bleef de houding van de kerk negatief. Maarten Luther schreef het boek *De Joden en hun leugens* waarin hij fel antisemitische uitspraken deed.

Na de Holocaust kwam de vraag naar voren hoe dit in het christelijke Europa had kunnen gebeuren. Tot schande van de kerk moest worden geconcludeerd dat het anti-Joods in de kerk een rol had gespeeld in de afrijpige houding van veel christenen in de tijd dat het Joodse volk werd vervolgd.

Na de stichting van de staat Israël in 1948 werd de Bijbel met andere ogen gelezen. Kon het zijn dat de beloften over een herstel van Israël en de terugkeer van het Joodse volk letterlijk moest worden genomen? Men kwam tot inzicht dat God Zijn volk niet heeft losgelaten, maar dat Hij een bijzonder plan met hen heeft.

Zo zegt de HEERE,
Die de zon tot een licht geeft overdag
en de vaste orde van maan en sterren
tot een licht in de nacht,
Die de zee opzuigt, zodat haar golven bruisen,
HEERE van de legerscharen is Zijn Naam.
Als deze veranderingen ooit zouden wijken
van voor Mijn aangezicht, spreekt de HEERE,
dan zou ook het nageslacht van Israël ophouden
een volk voor Mijn aangezicht te zijn, alle dagen!
Zo zegt de HEERE:
Als de hemel hierboven ooit opgemeten zou kunnen worden
en de fundamenten van de aarde beneden onderzocht zouden kunnen worden,
dan zou ook ik heel het nageslacht van Israël verwerpen,
om alles wat zij gedaan hebben, spreekt de HEERE.

Jeremia 31 : 35 - 37

16

Zo zegt de HEERE van de legermachten:

Er zullen weer oude mannen en oude vrouwen zitten op de pleinen van Jeruzalem, ieder met zijn stok in zijn hand vanwege de hoge leeftijd.

De pleinen van de stad zullen vol worden met jongens en meisjes die spelen op haar pleinen.

Zacharia 8 : 4 en 5

Hoopvolle toekomst

Paneelnummer: 9B

Afmeting: 200 x 300 cm

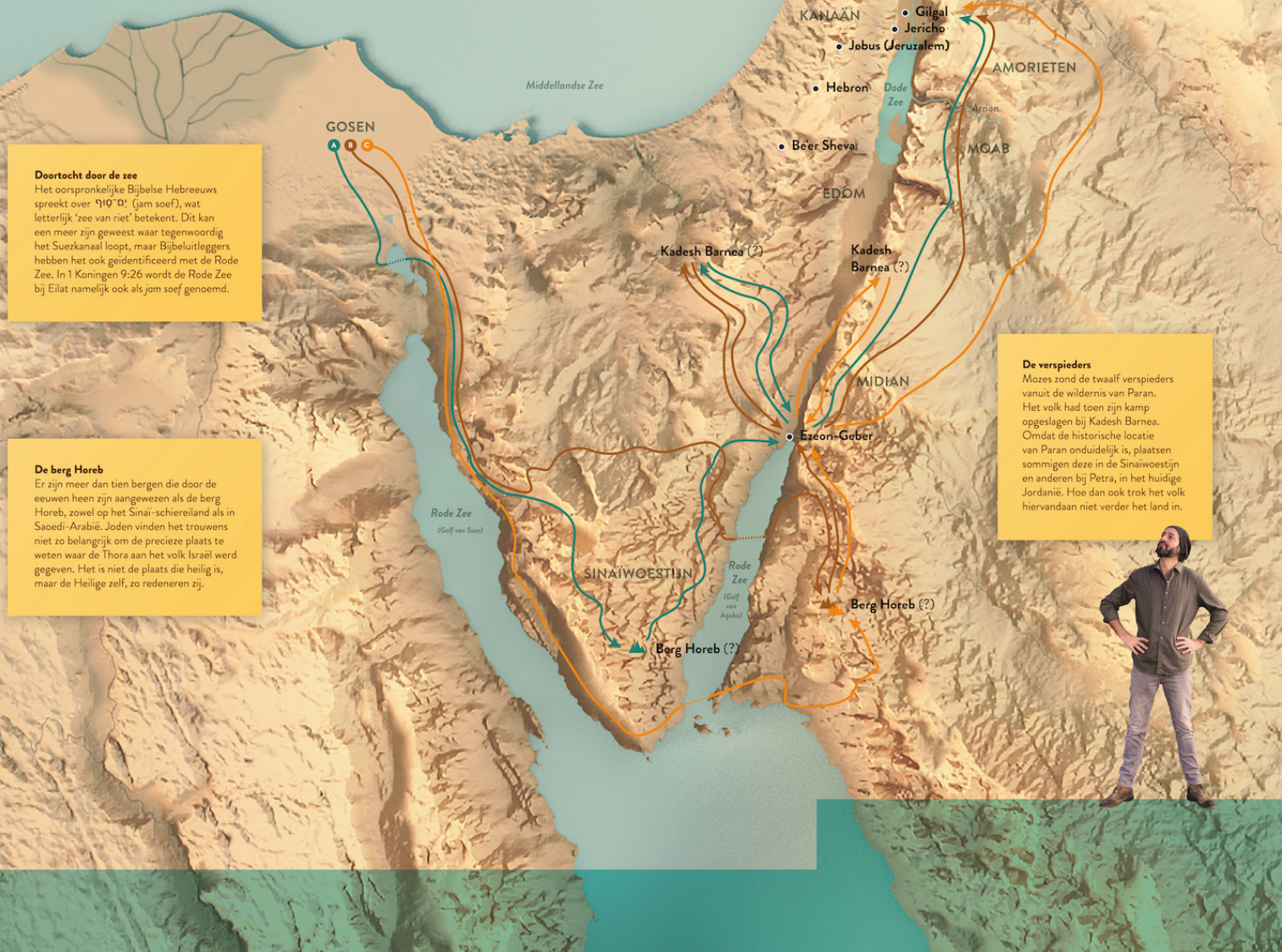
Tentoonstelling: Geen Kinderspel

Beschrijving Over de verhouding tussen de kerk en Israël en vanuit de profetie vooruitziend op Israëls hoopvolle toekomst

Op weg naar het beloofde land...

Het is niet helemaal duidelijk welke weg de Israëlieten namen door de woestijn op weg naar het beloofde land. De plaatsen die in het Bijbelverhaal worden genoemd, zijn niet allemaal terug te vinden. Daarom hebben Bijbelwetenschappers verschillende theorieën bedacht over de route van het volk, waar ze door de zee trokken en waar ze tijdens hun reis hun kamp opsloegen.

Deze kaart toont drie mogelijke routes (A, B, C) die het volk heeft genomen en verschillende theorieën over waar sommige plaatsen uit het Bijbelverhaal liggen. Welke route het volk ook heeft gevolgd, de Bijbel is er duidelijk over dat de Heere bij het volk was, overdag als wolkkolom en 's nachts als vuurkolom (Exodus 13:21). Die trok al die tijd met het volk Israël mee.

Paneelnummer: 10A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving: Kaart met mogelijke routes van het volk Israël uit Egypte naar het beloofde land

“Hoe lief heb ik Uw wet! Hij is heel de dag mijn overdenking”

(Psalm 119:97)

In het Jodendom is de studie van de Thora het allerbelangrijkste. De Thora is het middel geweest waardoor het volk Israël ook in de ballingschap is blijven bestaan. Maar wat is ‘Thora’ eigenlijk en wat is studie van de Thora dan? Hoe doe je het? Waartoe dient het?

Leren leidt tot doen

Om met die laatste vraag te beginnen, het is eigenlijk een doel in zichzelf. Maar daarmee is niet alles gezegd. In de Talmood is er een discussie tussen de rabbijnen over de vraag: wat is belangrijker, de geboden leren of de geboden doen? De ene rabbijn antwoordt: het doen is het belangrijkste. De ander zegt: het leren is het belangrijkste. Maar de conclusie van de andere rabbijnen is: het leren is het belangrijkste, want het leren leidt tot doen.

Samen leren

Bij Thora gaat het dus om de geboden die God geeft voor het leven. Maar ook om alles wat daar omheen verteld wordt. Het leren doe je bij voorkeur samen met een chaver, een kameraad. En je doet dat samen met heel Israël, door alle tijden heen, in het grote verband van de Joodse traditie. Het Jodendom noemt dat met een Jiddisch woord *lerenen*.

Lernen doe je samen. Daarvan zegt de Talmood: waar twee samen leren, daar verblijft de *Shechina* (Hebreeuws: Gods aanwezigheid). Met andere woorden, als je samen de Bijbel bestudeert, is God erbij en kom je ook in een heel intieme relatie met God.

De Talmood

De Bijbelboeken zijn opgeschreven in de tijd van de eerste en de tweede tempel. Naast de boeken van Mozes kent Israël ook een mondelinge traditie, waarin de regels uit de Bijbel uitgelegd en toegepast worden en van leraar op leerling doorgegeven. Rond 200 n.Chr. is het belangrijkste deel van deze mondelinge traditie opgeschreven in de *Misjna*. Maar de

keten van discussie en overlevering loopt door. Eind zesde eeuw zijn allerlei discussies verzameld in de Talmood, aangevuld met (volks) wijsheid, verhalen, geneeskundige inzichten en nog veel meer. Daarmee is de Talmood een soort encyclopedie in 37 delen van het Jodendom van de oudheid én de bron voor het latere Jodendom, tot vandaag toe.

Een fragment van een vroege druk van de Talmood (Ta'anit 9b), met commentaar van Rashi

Meer leren
over de
Talmood?
Scan deze
code met een
smartphone!

Talmoodstudie is samen in discussie gaan met en over Gods Woord om zo de rijkdom daaruit te putten

Elke dag nieuw

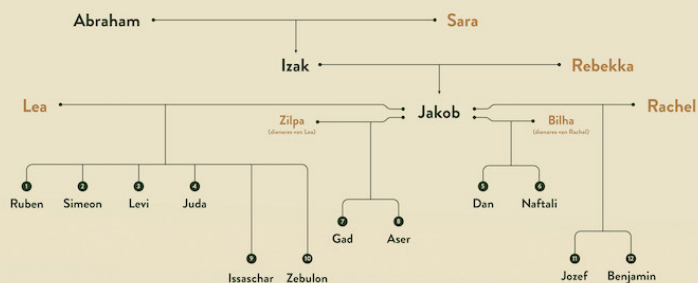
De Joodse tradities waarin de woorden van God worden uitgelegd en toegepast, zijn verzameld in de Talmood (ongeveer 600 n.Chr.). Maar het uitleggen en toepassen staat nooit stil. Tijden veranderen. En elke generatie zoekt naar de betekenis van de oude woorden in een nieuwe tijd. En steeds weer blijken oude woorden nieuw te kunnen zijn.

Paneelnummer: 10B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving: Over het belang van Thorastudie in het Jodendom

De twaalf stammen

Jakob had twaalf zonen, maar die vinden we niet allemaal terug in de twaalf stammen van Israël. Efraïm en Manasse, de zonen van Jozef, worden als aparte stammen gerekend. De stam Levi is afgezonderd om te dienen in Gods heiligdom (Numeri 1).

“En het zal gebeuren dat in de plaats waar tegen hen gezegd is: U bent niet Mijn volk, tegen hen gezegd zal worden: Kinderen van de levende God. Dan zullen de Judeeërs bijeengebracht worden samen met de Israëlieten. Zij zullen voor zich één Hoofd aanstellen.”

(Hosea 1:10-11)

In Jozua 13 - 19 lees je hoe de twaalf stammen van Israël zich verdelen over het beloofde land. Iedere stam krijgt een erfdeel toegewezen. Alleen de stam Dan, die aanvankelijk langs de kust woont, ten noorden van de Filistijnen (denk aan de geschiedenis van Simson, die uit de stam Dan was), trok later naar het uiterste noorden van Kanaän (Richteren 18).

Eenheid of verdeeld?

Na de verovering van Kanaän leven de twaalf stammen vrij op zichzelf. Soms verenigen ze zich als er bijvoorbeeld oorlog is. Maar in het lied van Debora (Richteren 5) lees je hoe ze juist de stammen bekriftigt die niet deelnamen aan de oorlog tegen Sisera. Ook lezen we aan het

einde van het boek Richteren hoe heel het volk zich tegen de stam Benjamin keert uit woede over een gruwelijke misdaad in hun stamgebied. Maar ook hoe het hele volk zich inspant om de stam Benjamin niet verloren te laten gaan. Als Israël een koning krijgt, verenigen de stammen zich onder Saul, en later onder David en Salomo.

Verscheurd

Salomo had veel vrouwen uit verre landen. Zij namen hun afgoden mee. Salomo en het volk begonnen deze afgoden ook te dienen. Daarom liet de Heere hem weten dat Hij het koninkrijk zou losscheuren (1 Koningen 11). Dit gebeurde tijdens de regering van Salomo's zoon Rehabeam, die God verhardde. Hierdoor splitsten de

tien stammen van Israël zich af van het koninkrijk van Juda en de stam Benjamin. Jerobeam werd tot koning gekroond over Israël. Vanaf die tijd bestond Israël uit twee koninkrijken: het tienstammenrijk Israël en het tweestammenrijk Juda.

Toch bij elkaar

Toch is de Bijbel er duidelijk over dat de twaalf stammen bij elkaar horen. De geschiedenis van de koningen laat zien dat God Zich evenzeer met Israël als Juda bemoeit. En in de Profeten lezen we hoe God belooft dat Juda en Israël eens weer herenigd zullen worden. Ook in het Jodendom wordt dit verwacht. In Joodse kunst en in bijvoorbeeld interieurs van synagogen worden vaak de symbolen van de twaalf stammen verwerkt.

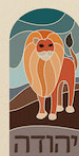
Ruben
(twee korenhalmen, naar Genesis 30:14)

Simeon
(de stad Sichem, naar Genesis 34)

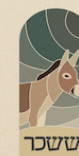
Levi
(de borstplaat van de hogepriester)

Juda
(een leeuw, naar Genesis 49:9)

Zebulun
(schepen, naar Genesis 49:13)

Issachar
(een ezel, naar Genesis 49:14)

Dan
(een weegschaal of een slang, naar Genesis 49:17)

Aser
(een olijfbom, naar Genesis 49:20)

Naftali
(een hert, naar Genesis 49:21)

Jozef
(twee korenhalmen, symbool voor Egypte en de twee zonen van Jozef die elk een stam vormen)

Efraïm
(een rund - שׂוֹר - shor, naar Deuteronomium 33:17)

Manasse
(een steenbok - שׂוֹר - shor, naar Deuteronomium 33:17)

Benjamin
(een wolf, naar Genesis 49:27)

Paneelnummer: 10C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving: Over de twaalf stammen van Israël (per abuis ontbreekt de stam Gad)

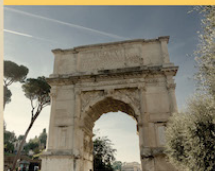
De verwoesting van de tempel

De tempel vormde het hart van het Jodendom. Het was de plek die God aangewezen had om aanbeden te worden. Belangrijke rituelen zoals de offerdienst konden alleen in de tempel worden uitgevoerd. Joden die buiten Israël woonden, kwamen regelmatig op pelgrimstocht naar de tempel. Vaak kwamen ze per boot aan in Jaffa en trokken dan in een karavaan naar Jeruzalem.

Vrede in Israël

In de tijd van Jezus was het relatief vredig in Israël. Herodes de Grote had de tweede tempel verfraaid tot een imposant complex. De Romeinen die de leiding hadden in de verschillende delen van Israël, respecteerden over het algemeen de Joodse wetten. Als ze dit niet deden, bijvoorbeeld door een beeld van de keizer in synagogen te plaatsen, dan klaagden de Joden hierover bij de gouverneur van Syrië waarna er andere Romeinse leiders werden aangesteld.

Aan die vredige periode kwam definitief een einde toen in 64 n.Chr. Gessius Florus werd aangesteld als Romeins leider over Judea. Florus nam in opdracht van de keizer een groot bedrag uit de tempelkas. Geld dat Joden hadden afgedragen voor de tempeldienst. Vervolgens kwamen de Joden in opstand en werden de Romeinse troepen in Jeruzalem verslagen. Ook de versterkingen die gestuurd werden door de Syrische gouverneur werden neergeslagen. Daarop besloot keizer Nero om generaal Vespasianus met 60.000 soldaten naar Israël te sturen. Vespasianus slaagde erin om in 66 n.Chr. Galilea te veroveren, maar moest daarna terug naar Rome om de nieuwe keizer te worden. Zijn zoon Titus nam het bevel over en begon meteen aan de belegering van Jeruzalem.

Deze triomfboog in Rome werd gebouwd ter verering van keizer Titus. Op de boog is afgebeeld hoe voorwerpen uit de tempel na de val van de tempel meegevoerd worden als oorlogsbuit. Onder: detail van de triomfboog.

De val van de tweede tempel

Vanwege de dikke muren van Jeruzalem en het felle verzet van Joodse strijders lukte het Titus lange tijd niet om de stad binnen te dringen. Pas na zeven maanden lukte het de muren van de stad te doorbreken. Volgens overleveringen vochten zowel jong als oud, man als vrouw mee. De tempel was een van de laatste veilige vestingen. Volgens Flavius Josephus werd de tempel eerst in brand gestoken. Dit was geestelijk zo'n klap voor het Joodse volk, dat de weerstand min of meer gebroken werd en de Romeinen de tempel konden innemen. Uiteindelijk verwoestten zij de hele tempel en zetten ze heel Jeruzalem in brand. Duizenden Joden werden gedood of weggevoerd in slavernij. Het zo imposante tempelcomplex lag volkomen in puin.

Op dit bekende kunstwerk van Francesco Hayez wordt de val van de tempel uitgebeeld

Een borstbeeld van keizer Vespasianus

Deze munt werd uitgegeven door de Joodse opstandelingen in 68 n.Chr. Op de voorkant van de munt (links) staat: 'Shekel, Israël, jaar 3'. Op de achterkant van de munt staat: 'Jeruzalem het Heilige'.

Koning Herodes heeft een grote bijdrage geleverd aan de renovatie van de tweede tempel

Mooier dan de eerste tempel?

Israël's eerste tempel, de tempel van Salomo, werd verwoest door de Babyloniërs in 586 v.Chr. 36 jaar later veroverden de Perzen Babylonië en gaf de Perzische koning Cyrus toestemming aan het Joodse volk terug te keren naar Israël. Het volk ging toen aan de slag met de bouw van de tweede tempel. Deze tweede tempel werd ingewijd in het jaar 515 v.Chr. Hoewel de Joden blij waren met de tempel was er tegelijkertijd ook verdriet. De Ark van het Verbond was er namelijk niet meer en de tempel was veel minder mooi dan de eerste tempel.

Maar na lange tijd kwam daar verandering in. Koning Herodes besloot in 19 v.Chr. de tempel te renoveren en uit te breiden. Dit deed hij om de Joden een gunst te bewijzen en voor zijn eigen eer. Er werden delen van de tempel gesloopt en opnieuw opgebouwd, maar er was met Herodes afgesproken dat de offerdienst continu zou blijven doorgaan. Daarom was de tempel echt de tweede tempel en niet de derde. Het tempelcomplex werd prachtig en de tempel werd uiteindelijk tweemaal zo groot als de tempel van Salomo. Volgens bronnen is er heel lang aan de tempel gebouwd, bijna tot aan het moment dat Jeruzalem ingenomen werd ...

Een maquette van de tweede tempel zoals die er in 66 n.Chr. ongeveer uitgezien heeft

Paneelnummer: 10D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over de verwoesting van de tempel in het jaar 70 n.Chr.

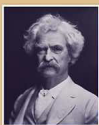

ISRAEL IS EEN VERLATEN LAND WAARVAN DE GROND WEL VRUCHTBAAR IS, MAAR HET IS COMPLEET OVERGEGEVEN AAN HET ONKRUID. HET IS ER ZO TROOSTELOOS, DAT GAAT JE BESEF TE BOVEN. WE ZIJN OP DE HELE WEG GEEN MENS TEGEGEKOMEN. ER WAS OOK AMPER EEN BOOM OF EEN STRUIK TE BEKENNEN. ZELFS DE OLIJFBOOM EN DE CACTUS, DIE NORMAAL ZO GOED GROEIEN IN ARME GROND, WAREN NAUWELIJKS TE VINDEN.

D'Amerikaanse schrijver Mark Twain bezocht in 1867 Palestina. In die tijd was het een klein verlaten stukje van het grote Turkse rijk. Er woonde nauwelijks iemand.

Maar het Joodse volk wilde altijd terugkeren naar het land Israël. Want daar had God hun voorvader Abram ooit naartoe gebracht. Daar had Mozes het volk vanuit Egypte heen geleid. Daar was David koning geweest. Daar hadden de profeten gesproken. Daar had Israël God geëerd in de tempel en daar is de Bijbel ontstaan.

Met hart en ziel verbonden
Met dat land waren zij met hart en ziel verbonden. Steeds weer herhaalden de joden Psalm 137: 'Als ik u vergeet, Jeruzalem, laat dan mijn rechterhand zich zelf vergeten'.

Mark Twain

Het WONDER van 1948

Als je in Israël een realist wilt zijn, moet je in wonderen geloven

DAVID BEN-GURION

'ER HANGT IETS IN DE LUCHT'

Mijn naam is Ben-Gurion. Die naam heb ik gekozen toen ik in Palestina kwam wonen; het is een Hebreeuwse naam. Het betekent: 'zoon van een jonge leeuw'. Dat vond ik wel toepasselijk. Mijn voornaam is David. Mijn hele leven al droom ik al van een eigen land voor mijn volk, het Joodse volk. Ik wil daarvoor strijden als een jonge leeuw.

Ik woon al jaren in Palestina. Maar nu is het anders. Er hangt iets in de lucht; er is iets aan de hand. Zullen de Joden eindelijk een eigen land krijgen?

EN TOEN GEBEURDE HET!

Het is 1917. Engeland en Frankrijk hebben de Eerste Wereldoorlog bijna gewonnen van Duitsland en Turkije. Op dat moment wordt besloten dat de Britten Palestina gaan beheeren. Dat staat in de Engelse Balfour-verklaring: 'De regering van zijne Majesteit heeft de stichting van een nationaal thuis voor het Joodse volk in Palestina voor ogen, en zal haar best doen om het bereiken van dit doel te ondersteunen.'

Naar het beloofde land
Door deze belofte van Engeland verhuizen veel Joden naar het beloofde land. Ze bouwen

dorpen en steden, ze leggen de moerassen in het noorden droog en de woestijn in het zuiden komt tot bloei. God brengt een keer in het lot van Juda en Jeruzalem!

Spanningen
Nu het land opbloeit, komen er ook veel Arabieren naartoe. Er ontstaan spanningen, rellen en aanslagen.

Holocaust
De Tweede Wereldoorlog breekt uit; de oorlog met de vreselijke Holocaust. Zes miljoen Joden worden vermoord door de nazi's.

Op 14 mei 1948 best David Ben-Gurion de onafhankelijkheidsverklaring van Israël voor.

Dear Lord Rothschild,
I have much pleasure in conveying to you, on behalf of his Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet.
"His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object. It being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country".
I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

Ben-Gurion

De Balfour-verklaring, waarin de oprichting van een Joods thuisland wordt bevestigd.

Lord Arthur Balfour

Joodse mannen en vrouwen die de concentratiekampen hebben overleefd, moeten nu opnieuw vechten voor hun leven. In de maanden die volgen worden bovendien 800.000 Joden uit de Arabische landen verjaagd.

De Joodse bevolking stond een tijdlang op een verdedigingslinie van de VN.

VERDELEN

De vergadering van de Verenigde Naties besluit op 29 november 1947 Palestina te verdelen tussen Arabieren en Joden. De Joden krijgen een deel van de kust met de steden Tel Aviv en Haifa, een stukje van Galilea en de Negev-woestijn. Het is lang niet wat het Joodse volk gehoopt had, maar na de vreselijke jaren van de Holocaust is het een groot wonder! Want wie had in 1944, in Auschwitz, durven dromen dat er nog geen vijf jaar later een Joodse staat zou zijn? De Arabieren zeggen 'nee' tegen het plan van de VN.

Wonderlijke overwinning
Als door een wonder winnen de Joden de oorlog. Een groot deel van Jeruzalem komt in bezit van Israël.

Blijvende spanning
Tiekens opnieuw proberen de buren van Israël de Joodse staat kapot te maken. De Zesdaagse Oorlog in 1967, de Jom Kippooroorlog in 1973 en de Libanon-oorlog in 1982.

Israël leeft!
Maar ondanks alles leeft en bloeit Israël. Ooit sprak de profeet Jesaja: 'U hebt het volk vermeerderd. Uzelf verheerlijkt, alle grenzen van het land verwijdt. Heere, in de nood heeft men U gezocht. We zien dat deze profete in vervulling is gegaan.'

Paneelnummer: 11B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Wereldwonder Israël

Beschrijving Over het ontstaan van de staat Israël in 1948

Van harte welkom!

Wat valt hier allemaal te beleven?

Tentoonstelling

livestream

Israëlwinkel

Paneelnummer: 11C

Afmeting: 400 x 140 cm

Tentoonstelling: n.v.t.

Beschrijving Promotiebanner Israëlcentrum

Archeologie in het Beloofde Land

Megiddo

De Opgraving in Megiddo

De Opgraving in Megiddo

Megiddo ligt op de zuidelijke rand van de vlakte van Jezreel, waar de zeeving (va Maris) de vlakte verlaat en zich vervolgens slingert door een lange nauwe pas naar de vlakte van Sharon bij de kust. De va Maris was de grote verbindingsweg. In de oudheid, van Egypte naar Mesopotamië en Syrië. Megiddo ligt nu op de strategische plaats aan de ingang van de pas. Volken die naar de vruchtbare Middellandse zee kust wilden, of bezoekers die vanaf het westen naar het noorden en oosten wilden, moesten door deze smalle pas en langs Megiddo aan het begin van de smalle pas. Bij zijn poorten en ruïnes vochten Egyptenaren, Kananieten, Filistijnen, Israëlieten, Assyriërs, Grieken, Romeinen en Perzen. De Britten ook, gedurende de Eerste Wereldoorlog.

staat dat de uiteindelijke laatste grote veldslag bij Megiddo gestreden zal worden (Openbaringen 16:16 "En Hij verzamelde hen op de plaats, die in het Hebreeuws genoemd wordt Armageddon"). Het Hebreeuwse woord Armageddon betekent "het gebergte van Megiddo". Megiddo wordt voor het eerst genoemd in oude Egyptische handschriften.

Eén van de machtigste Egyptische koningen, Farao Toetmoes III, voerde oorlog tegen de stad in het jaar 1473 voor Christus. Deze oorlog is tot in bijzonderheden beschreven in de hiërogliefen, die gevonden zijn op de muren van zijn tempel in Opper-Egypte. Zoals nam de stad in en doodde de koning (Jozua 12:13). In de tiende eeuw voor Christus herboouwde en versterkte koning Salomo de stad. De bouw werd door middel van een speciale belasting gefinancierd. Megiddo was een bolwerk voor de verdediging van het koninkrijk van Salomo, tevens één van zijn ruitersleiden. Hij werd eveneens koning Achazia van Juda geneukt (2 Koningen 9:27). Koning Josia bevreesde de Egyptische Farao Necho en sneed in 610 voor Christus (2 Koningen 23:29).

Mergjod was opgegraven gedurende de jaren 1925-1932. De opgravingen werden verricht door het Instituut voor Ontdekkende Studies van de Universiteit van Chicago. Zij besloegen een gebied met een oppervlakte van 5 hectare en brachten twintig afgevoerde kubieke stenen aan het licht, elk vertegenwoordigend door verschillende lagen stenen. Eén van de belangrijkste ontdekkingen waren de staten van koning Salomo, die groot genoeg waren om 450 paarden en 150 strijdvaarders te herbergen. Onder de andere vondsten waren graanruisers, overblijfselen van wallen, huizen en de fundamente van poorten uit verschillende tijden. Tevens vond men een schitterende collectie koperen veldkappen, één van de mooiste ter wereld. Een buitengewoon vernuftig waterleidingstelsel voorzorg de stad van water uit een bron die buiten de stadswallen gelegen was. Een 40 meter diepe schacht en een meer dan 70 meter lange tunnel leverden de stad met het water. De opening van de bron was naar alle bereik om het water voor vlijanden te verhogen. De Mergjod Academie van de universiteit in Tel Aviv graafte vanaf 1994 naar nieuwe waardevolle archeologische vondsten.

Deir Alla

Jaffa

Jeruzalem

Stad van David

Charles Warren, een Brits legationcifer, krijgt in 1867 als eerste archeoloog de toelating om opgravingen te doen op de Tempelberg. Duits, Franse en andere Britse archeologen volgen, zij het mondjesmaat, want de Turkse sultan is niet zomaar geneigd om hiervoor toestemming te verlenen. In de heuvel van Shiloh (=Silwan), die grenst aan de zuidelijke muur in het oosten van de Oude Stad, leggen de eerste archeologen onder meer twee waterleidingsystemen bloot. Ze identificeren de plaats rond de Shiloh Pool als het Bijbelse Jebus, de Stad van David, van waaruit Salomo de Eerste Tempel laat bouwen. Sindsdien wordt op die plaats systematisch archeologisch onderzoek verricht. Het Britse mandaat (1917-1948) is een

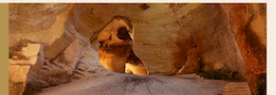
'gouden tijdprijs' voor de archeologie. Jeruzalem en de 'Stad van David' maken volgens de Britten deel uit van het werelderfgoed. Daarom wordt er in 1922 een goudschakel internationaal archeologisch project opgezet, ook in Shiloah. Het terrein is tijdens de winter grotendeels een moerasig overstroomingsgebied en bijgevolg onbewoond. In het Ottomaanse tijdperk behoorde het tot het 'openbare domein', in de Britse urbanisatieplannen wordt het ingekleurd als 'archeologisch park', een bestemming die sindsdien nooit gewijzigd wordt.

De Stad van David is de grootste archeologische trekpleister in Jeruzalem vandaag en trekt ongeveer 500.000 bezoekers per jaar. Binnen de Stad van

David zijn vele oude archeologische vondsten waaronder Hizi'as Tunnel en Wamen's Shaft. Zowel de tunnel en de as werden gebruikt als afweermechanismen tegen mogelijke indringers van de stadsmuren. In het oude Israël, waren er niet veel bronnen van water. De Hizi'atunnel werd gebruikt om het water ondergronds op te slaan, zodat het niet kon worden verontreinigd door vijanden.

Bezoekers kunnen ervaren zowel Warren's Shaft en de tunnel van Hizkia. Beide tunnels zijn niet verlicht, dus een zaklamp zal nodig zijn. De Stad van David biedt een kijkje in de oude Israëlitische geschiedenis, en het kan allemaal worden ervaren uit de eerste hand.

Beth Guvrin

Ashkelon

Paneelnummer: 12A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: n.v.t.

Beschrijving Over archeologische locaties in Israël

Christenen voor
ISRAEL.

Mozaïeken in het Beloofde Land

Tabgha

Tabgha staat bekend als de plek waar de Heere Jezus vijfduizend mensen te eten gaf tijdens het wonder van de broodvermenigvuldiging.

De allereerste vermelding van een kerk in Tabgha komt uit 380 na Christus. De Spaanse

pelgrim Egeria schrijft dat vlakbij Kapernaum op de steen waar de Heere Jezus het brood zou hebben gelegd een altaar was gebouwd en daaromheen een kerk. In de vijfde eeuw na Christus werd op de fundamenten van de vierde-eeuwse kerk een grotere, Byzantijnse kerk gebouwd. In 614 vielen de Perzen het gebied binnen en vernietigden de Kerk van de Vermenigvuldiging van de Broden en de Vissen.

In 1888 kreeg de Deutsche Katholische Palästina-Mission de plek waar de oorspronkelijke kerk stond in haar bezit. In 1892 startte hier het eerste archeologische onderzoek, maar de eerste uitgebreide opgravingen werden pas gedaan in 1932. Daarbij werd de mozaïekvloer van de vijfde-

eeuwse kerk gevonden. De mozaïeken stammen uit de periode van het midden van de vierde eeuw tot de vroege vijfde eeuw. Toen in 1936 deze mozaïeken werden blootgelegd, werd er een houten noodkerk gebouwd om de archeologische vondsten te beschermen. Deze kerk werd gebruikt door de Benedictijnen.

De kerk die nu op de plek in Tabgha staat werd gebouwd tussen 1980 en 1982 en werd ontworpen door de Keulse architecten Anton Goergen en Fritz Baumann. Zij baseerden hun ontwerp op de plattegrond van de vijfde-eeuwse Byzantijnse kerk.

De Broodvermenigvuldigingskerk werd in 1982 ingewijd.

Beth Alpha

De kibboets Hefzi Bah (Hefziba) ligt aan de voet van de berg Gilboa in het Jizzeïdal. In 1928 vonden een aantal boeren van deze kibboets een van de mooiste mozaïekvloeren van Israël. Een inscriptie vermeldt dat de vloer gelegd werd door de kunstenaars Marianus en zijn zoon Chanina tijdens de regeerperiode van keizer Justin I (517-528 na Christus). Het mozaïek bedekte

de vloer van de Synagoge Beth Alpha. De synagoge werd op een zuidwest-as gebouwd en wees met zijn voorkant naar Jeruzalem. Het bovenste deel van het mozaïek stelt de verbondskist voor met aan weerszijden afbeeldingen van zevenarmige kandelaars, vogels, geometrische figuren en leeuwen. De leeuwen staan symbool voor de stam van Juda.

Beth Qama

De vloer werd ontdekt in het zuiden van Israël, in een kibboets genaamd Beth Qama. Daar, onder de landbouwgrond, stuitte archeologen op de overblijfselen van een nederzetting, nadat zij de opdracht hadden gekregen de grond te onderzoeken voor de aanleg van een kruispunt.

Hoofdgebouw

Het mozaïek is onderdeel van een hoofdgebouw; een twaalf meter lange hal die 8,5 meter breed is. De onderzoekers denken dat het gebouw vroeger een openbare functie had: de indrukwekkende

ingang en het prachtige mozaïek onderschrijven deze gedachte.

Versierd

Het mozaïek is goed bewaard gebleven. Het is versierd met geometrische patronen en in de hoeken zijn amfora (potten voor het transporteren van wijn), een pauwen duo en twee duiven, pikend naar druiven op een rank, afgebeeld. Het ontwerp is typisch Byzantijns en kwam in die periode veel voor. Wat de vloer uniek maakt, zijn de vele motieven die allemaal in één mozaïek zijn opgenomen.

Paneelnummer: 12B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: n.v.t.

Beschrijving over bekende mozaïeken in Israël

Christenen voor
ISRAËL

Is dat wel helemaal KOOSJER?

IN DE NEDERLANDSE TAAL IS 'KOOSJER' OVERGENOMEN ALS WOORD, IN DE BETEKENIS VAN 'IN ORDE ZIJN'. MAAR WAT IS 'KOOSJER' NU PRECIES? 'KOOSJER' IS EEN BENAMING VOOR VOEDSEL DAT VOOR JODEN REIN IS, IN DE BIJBEL GEEFT GOD WETTEN EN REGELS OVER HET VOEDSEL. HET ETEN VAN KOOSJER VOEDSEL IS EEN BELANGRIJK ONDERDEEL VAN DE JODSE IDENTITEIT.

WEL OF NIET *koosjer?*

Soms is het gemakkelijk vast te stellen of iets wel of niet koosjer is. Bijvoorbeeld varkensvlees is duidelijk niet koosjer. Maar wat te denken van chips met hamsmaak?

Om vast te stellen of iets koosjer is, wordt gekeken naar de **herkomst van de ingrediënten van een product**. Als de ingrediënten afkomstig zijn koosjere dieren, dan zijn ze koosjer. Veel soorten snoep bijvoorbeeld zijn niet koosjer, want daarin wordt gelatine gebruikt. Gelatine is een dierlijk product waarvoor niet-koosjere dieren gebruikt worden.

WAT IS KOOSJER?

- Alle planten en plantaardige producten
- Landdieren met gespleten hoeven die herkauwen
- Vogels en andere vliegende dieren (behalve de opsomming van soorten in de Thora)
- Waterdieren met vinnen en schubben

Twee KEUKENS

In de Thora staat dat een bokje niet gekookt mag worden in de melk van de moeder. Dit voorschrift heeft grote gevolgen. Hieruit is namelijk afgeleid dat **zuivel en vlees niet samen** mogen gaan. Ze mogen niet met hetzelfde gerei of in dezelfde keuken klaargemaakt worden. In Joodse huizen vind je daarom twee keukens of twee aanrechten. Van alles is een vlees- en zuivelvariant nodig: potten, pannen, keukengerei, bestek en servies.

Koosjere keukens

Waarom EEN WONDER?

Leviticus 11:44-45: 'U moet u heiligen en heilig zijn, want ik ben heilig. U mag uzelf niet verontreinigen met al de kruipende dieren die zich over de aarde voortbewegen. Want ik ben de Heere, Die u uit het land Egypte heeft laten vertrekken.'

Op het eerste gezicht lijkt het houden van de spijswetten best ingewikkeld. Waarom houden Joden

zich aan deze wonderlijke wetten? Er wordt veel gespeculeerd over de voordelen van koosjer eten. Zo schijnt het dat varkensvlees tamelijk ongezond is.

Dierlijke eigenschappen
Nachmanides, een beroemd Joods geleerde, zei dat bepaalde dieren niet gegeten moeten worden **zodat de mens hun eigenschappen niet overneemt**. Een ander voordeel is dat koosjer eten door de strikte controle heel veilig is.

Koosjer eten
Toch zijn deze voordelen niet de belangrijkste reden voor Joden om zich aan de wetten te houden.

Zij doen dat omdat de Heere hen opdraagt. De wet is niet rationeel te verklaren en juist dat maakt het tot een wonder. Op wonderlijke wijze zet de Heere **het Joodse volk apart om het heilig te laten zijn**, te midden van de volken. Want Hij is heilig.

Rituele reiniging

In de koosjere keukens mogen vlees en zuivel niet samen gegeten worden. Vis is 'neutraal' en mag gegeten worden met zowel vlees als zuivel.

Koosjer koken MET CHEF ZISSIE

'Zullen we samen koken? **Shakshouka** is mijn favoriete ontbijt, maar soms maak ik het als avondeten. **Het is één van de meest populaire gerechten in Israël**. Er zijn veel verschillende manieren om shakshouka te maken, met verschillende soorten **verse kruiden, groenten en kaas**. Dit is mijn versie van shakshouka.'

Ingrediënten voor vier personen:

- 2 theelepels extra vierge olijfolie
- 1 theelepel zout (roze Himalaya)
- 1 grote ui, fijngesneden
- 6 tenen knoflook, gesneden
- 1/2 pittige rode peper (verwijder de zaadjes voor mildere smaak)
- 5 sappige tomaten, fijngesneden
- Sap van 2 limoenen
- 1 theelepel kruidenmix garam masala
- 1 kopje babyspinazie
- 4 tot 6 eieren
- 1/2 kopje verse basilicum, gesneden (steeltjes verwijderen)
- 1/2 kopje verse koriander, gesneden (steeltjes verwijderen)

Verhit olijfolie in een koekenpan op hoog vuur. Voeg de uien toe en schep gedurende drie minuten af en toe om. Voeg de knoflook, peper, tomaten (met vocht), kruidenmix, limoensap, babyspinazie en een halve theelepel zout toe. Mix het geheel goed. Draai het vuur terug tot gemiddelde warmte en laat het, onder af en toe roeren, tien minuten koken. Breek de eieren en laat ze in de saus glijden. Bestrooi met een halve theelepel zout. Plaats het deksel op de pan en laat het geheel vier minuten koken. Strooi de basilicum en koriander over de saus. Serveer met brood. Maak het brood eventueel op de volgende wijze klaar: verhit een grillpan op hoog vuur. Leg het brood erin en bak het vier minuten per kant.

Paneelnummer: 12C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Wereldwonder Israël

Beschrijving: Over koosjer eten in het Jodendom

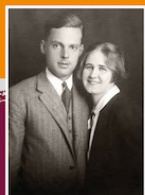
Jan Zwartendijk achter zijn bureau in zijn kantoor in Litouwen

REDDERS IN NOOD Jan Zwartendijk

Het verhaal van Jan Zwartendijk is het verhaal van iemand die op een uitstekende plek zat om Joden te redden. En het verhaal van iemand die, anders dan vele anderen, ook daadwerkelijk de verantwoordelijkheid nam en het deed.

Nederlands consul

Toen de oorlog uitbrak, was Jan Zwartendijk directeur van de vestiging van Philips in Litouwen. Hij was toen 43 jaar en woonde met zijn vrouw en twee kinderen in de Litouwse stad Kaunas. De Nederlandse vertegenwoordiger voor Estland, Letland en Litouwen was L.P.J. de Decker. Hij ontsloeg de Nederlandse consul in Litouwen. Deze man stond namelijk achter de nazi's. De Decker stelde Zwartendijk aan als nieuwe consul.

Jan Zwartendijk met zijn vrouw Erni

Jan Zwartendijk en Erni op het balkon van hun appartement in Kaunas, in het jaar dat Zwartendijk overlijdt

Jan Zwartendijk met zijn dochter Edith en zoon Jan

Doorreisvisa

De visa die Zwartendijk verstrekke, waren nog niet voldoende voor de Joden om te vluchten. Ze hadden ook een doorreisvisum nodig van een land wat op de route lag. De route via het Westen (dwars door nazi-gebied) was te gevaarlijk. De vluchtelingen konden het beste via het Noorden, via Japan, reizen. 'Toevallig' was het Japanse consulaat op 200 meter afstand van het Nederlandse consulaat. Zwartendijk stuurde de Joden die een document van hem hadden gekregen daarom naar zijn Japanse collega Chiune Sugihara. Hij had hem nog nooit ontmoet. Hij had ook geen idee of hij mee zou willen werken. Maar dat wilde Sugihara wonder boven wonder. Hij gaf aan alle Joden die een visum voor Curaçao hadden, een doorreisvisum voor Japan.

Chiune Sugihara

Het reddingsplan

Het verhaal van de redding door Zwartendijk begint bij de Nederlands-Joodse Peppy Sternheim-Lewin. Zij en haar man waren vanuit Polen naar Litouwen gevlucht omdat dat land neutraal was. Maar al snel bleek dat het in Litouwen ook niet veilig zou blijven. Op zoek naar een oplossing, kwam Peppy op het idee om samen met haar familie - met een Nederlands visum - naar een eiland te vluchten dat onder Nederlands bestuur viel.

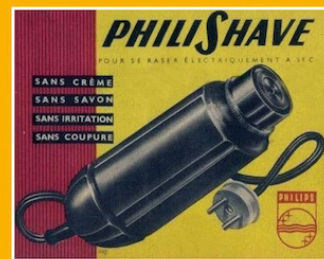

Peppy Sternheim-Lewin met zoon

L.P.J. de Decker, de hoogste vertegenwoordiger voor de Baltische staten

Ze klopte hiervoor aan bij de Nederlandse consul in Litouwen. Zwartendijk wilde Peppy graag helpen, maar had geen idee, hoe hij dat zou kunnen doen. Uiteindelijk was het zijn leidinggevende De Decker die voorstelde dat Zwartendijk in het paspoort van Peppy (illegaal) een aantekening kon maken. Er stond dat er voor Curaçao, dat destijds ook al bij Nederland hoorde, geen visum nodig was. Peppy en haar familie konden zo via Curaçao vluchten. Officieel was er wel toestemming nodig van de gouverneur van Curaçao maar dat benoemden De Decker en Zwartendijk niet in het paspoort.

Het eerste elektrische scheerapparaat van Philips

Een scheerapparaat dat redding bracht

De lange rijen voor het consulaat vielen op. Op een dag kwam een Russische officier met wat soldaten bij Zwartendijk om opheldering vragen. Ze dreigden het consulaat te sluiten, omdat de openbare orde verstoord werd door de lange rijen. Zwartendijk gaf de officier een elektrisch scheerapparaat, dat nog maar net door Philips op de markt gebracht was. De officier liet zich omkopen en zag af van zijn beslissing om het consulaat te sluiten.

Duizenden visa

Tussen 24 juli en 3 augustus 1940 heeft Zwartendijk 2345 visa uitgegeven. Op 3 augustus moest het consulaat sluiten. Zwartendijk verbrandde daarna al het bewijsmateriaal: de stempels die hij gebruikte en de namenlijsten van mensen aan wie hij een visa gegeven had. In 1940 verhuisde Zwartendijk terug naar Nederland. De hele oorlog heeft hij in spanning geleefd of deze reddingsactie bekend zou worden bij de nazi's. Dan zou het voor hem niet goed aflopen. Dat is niet gebeurd. Zwartendijk en zijn gezin hebben de oorlog overleefd.

Paneelnummer: 13A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Over het verzetswerk van Jan Zwartendijk

Chiune Sugihara

Voor de redding van de Joden was het werk van Chiune Sugihara minstens zo belangrijk als het werk van Zwartendijk. Toen Joden met een reisdocument van Zwartendijk bij hem aanklopten, had Sugihara meteen door hoe de vork in de steel zat. Anders dan Zwartendijk nam Sugihara wel contact op met zijn regering. Hij vertelde hen van de vluchtelingen en vroeg of hij hen mocht helpen. De Japanse regering stemde hier echter niet mee in, en toen reageerde

Sugihara dat ze de vluchtelingen dan maar bij de grens moesten tegenhouden. In zijn hart had Sugihara het besluit al genomen om de vluchtelingen te helpen. Later vertelt hij daarover dat hij het als zijn menselijke plicht zag om mensen die afhankelijk van zijn hulp waren, niet in de steek te laten. Volgens Sugihara's vrouw voelde Sugihara ook vanuit zijn religieuze overtuiging als christen de verantwoordelijkheid om Joden te helpen.

Sugihara en zijn vrouw Yukiko

Sugihara met vrouw, kinderen en schoolzus

Links en boven:
De Japanse tekst in de
doornisvisa

Rechts: Lijst met namen
van Joden die een
vervalst visum kregen

De 'beloning' van Zwartendijk en Sugihara

Zowel Zwartendijk als Sugihara zijn door hun regering berispt voor hun hulp aan Joden in Litouwen. Sugihara verloor er zelfs zijn baan door en heeft een tijd lang in armoede moeten leven. In 1984 is hij door Yad Vashem erkend als 'Rechtvaardige onder de Volkeren' en is hij op verschillende manieren geëerd. Na de oorlog

heeft Zwartendijk eigenlijk nooit erkenning gehad voor zijn werk. Hij heeft ook nooit geweten hoeveel mensen hij uiteindelijk heeft kunnen redden. Soms spookte de gedachte door zijn hoofd dat hij niemand had kunnen redden omdat de visa misschien als nep gezien werden.

De toenmalige Israëlische Minister van Buitenlandse Zaken Shamir bezoekt en eert Sugihara en zijn vrouw Yukiko (links) in 1985.

Honderden Joden staan in de rij bij het Japanse consulaat, wachtend op een doornisvisum.

Kramp bij het schrijven

Zwartendijk maakte de uitreisdocumenten geldig door middel van een stempel maar Sugihara schreef alles met de hand. Daardoor kreeg hij op een gegeven moment kramp in zijn handen. Hij belde Zwartendijk om te vragen of hij minder snel kon werken. Sugihara kon het simpelweg niet bijhouden, hij zat soms twintig uur per dag op zijn kantoor. Uiteindelijk heeft hij alles af kunnen krijgen, onder andere door stiekem door te gaan met zijn werk terwijl het consulaat eigenlijk al gesloten moest zijn.

Leidsch Dagblad,
27 november 1997

Geredde Joden

Uiteindelijk heeft Zwartendijk tijdens zijn leven van drie Joden geweten dat ze door zijn toedoen ontkomen waren. Op 4 april 1963 ontving Zwartendijk een bericht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Het ministerie was te weten gekomen wat Zwartendijk gedaan had, en vroeg hem verslag te doen over de verleende hulp. Zwartendijk verwachtte bedankt te worden voor zijn reddingsactie maar kreeg bestraffende woorden te horen. Hij had zich niet aan de regels van het consulaat gehouden. Zwartendijk heeft

het hier tot zijn dood toe moeilijk mee gehad, te meer omdat hij niet wist of zijn werk zin had gehad. Zijn kinderen zagen dit en hebben laten onderzoeken hoeveel mensen er gered waren. Ze kregen hierover bericht op de dag van de begrafenis van Zwartendijk:

"95% van de Joden aan wie Zwartendijk een visum gaf, heeft de oorlog overleefd!"

Monument voor Sugihara in Litouwen

Monument voor Sugihara in Japan

Monument voor Sugihara in Los Angeles, USA

Het monument ter ere van Jan Zwartendijk in Kaunas, Litouwen. Het werd geopend door twee van zijn kinderen (Jan en Erni Zwartendijk) in aanwezigheid van Koning Willem Alexander.

Rechts: Verlichte vloertegel bij het monument van Jan Zwartendijk

Paneelnummer: 13B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving: Vervolgpaneel over het verzetswerk van Jan Zwartendijk en Chiune Sugihara

Studenten van de Mir Yeshiva in 1930

De ontsnapping van de Mir Yeshiva

Onder de Joden die een visum kregen van Zwartendijk, was ook een bijzondere groep. Het waren Joodse mannen van een yeshiva (een Talmoedschool) uit Polen.

Deze yeshiva was opgericht in 1815 in Mir, een plaatsje dat toen nog in Polen lag. Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak en het leger van de nazi's oprukte naar Polen, vluchtte de hele yeshiva naar Keidan in Litouwen.

Toen bleek dat de nazi-legers ook richting Litouwen kwamen, zocht de school naar een manier voor de studenten om te vluchten. En die manier bleek de ontsnappingsroute via Trans-Siberië, waarvoor Zwartendijk en Sugihara visa verstrekten. Ongeveer vierhonderd studenten - bijna de hele school - konden op deze manier vluchten naar Japan. In 1941 kwamen ze daar aan.

Een nieuwjaarskaart van de leiders van de Mir Yeshiva in 1934

De Mir Yeshiva is nu gevestigd in Jeruzalem.

Bouw door een wonder

Een aantal jaar voor het uitbreken van de oorlog, rond 1925, kreeg Silas Aaron Hardoon een droom om in zijn woonplaats Shanghai een grote synagoge te bouwen. Hij was een zeer rijke Joodse zakenman, die daar woonde te midden van een kleine Joodse gemeenschap. Het was een vreemde droom, omdat de kleine gemeenschap helemaal niet zo'n grote synagoge nodig had. Toch bouwde Silas een grote synagoge voor zo'n 400 man. In 1941 besloten de Japanners de Mir yeshiva naar Shanghai te verplaatsen. De synagoge bleek precies groot genoeg om de studenten van de school te herbergen en hen de mogelijkheid te geven hun studie voort te zetten. Het is de enige yeshiva uit Oost-Europa die volledig gevlucht is.

De Beth Aaron synagoge in Shanghai, gebouwd door Silas Aaron Hardoon

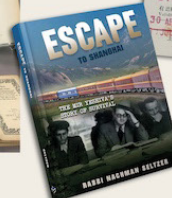
Leden van de Mir Yeshiva tijdens hun periode in Shanghai

Studenten en docenten van de Mir Yeshiva studeren in de Beth Aaron Synagoge in Shanghai

Rabbinse geschriften uitgegeven door de Mir Yeshiva in Shanghai in 1943

Visum van een van de studenten van de Mir Yeshiva

Boek over de ontsnapping van de Joodse mannen van de yeshiva

De buitenkant van de Mir Yeshiva in Jeruzalem anno 2020

Paneelnummer: 13C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Extra paneel over het verzetswerk van Jan Zwartendijk met name over de Mir Yeshiva die dankzij zijn werk voortbestaat

JUBELJAAR IN JERUZALEM

1967 50 JAAR
HERENIGD 2017

Vanaf Genesis tot Openbaring gaat het in de Bijbel over Jeruzalem. Vele malen is de stad verwoest en vervolgens weer opgebouwd. En elke dag opnieuw staan kranten vol van de ontwikkelingen rondom de hoofdstad van Israël. Nergens ter wereld werken zoveel journalisten als in Jeruzalem. Wat is er toch aan de hand met die stad? Wat maakt Jeruzalem zo uniek?

Behalve een stad met een bijzondere geschiedenis, is Jeruzalem ook mooi en gezellig! Met kleine steegjes met winkeltjes vol heerlijk geurende specerijen. Met artiesten die op straat muziek maken. Met prachtige wandelroutes en mooie parken. Maar soms is het er ook onrustig. Zo horen we van terroristen die aanslagen plegen.

Toch blijft Jeruzalem een bijzondere plaats houden in de harten van vele mensen en reizen ze van heinde en verre om een bezoek te brengen aan deze mooie stad. Vijftig jaar geleden werd de stad - voor het eerst sinds twintig eeuwen - herenigd onder Joods bestuur. In deze tentoonstelling maakt u kennis met de bijzondere geschiedenis en betekenis van Jeruzalem.

Paneelnummer: 14A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Intropaneel van de tentoonstelling Jubeljaar in Jeruzalem

JERUZALEM OP GOUD EN ZILVER

De verovering van Jeruzalem door de Romeinen in 70 na Christus - Detail van de Titusboog in Rome

Om geen stad is zo vaak gevochten als om Jeruzalem. Dat was al zo in de oudheid en dat is nu niet anders.

In de middeleeuwen werden zelfs vanuit Europa hele militaire expedities georganiseerd om het Heilige Land en de Heilige Stad te bevrijden van de moslims. De kruisvaarders die hieraan deelnamen stichtten koninkrijken, bouwden forten en kastelen en vochten tot de laatste man om hun doel te bereiken. Zelfs op zo'n manier, dat de kruistochten vandaag nog altijd gelden als schrikwekkend voorbeeld van religieus geweld.

Jeruzalem is een kostbare stad - vroeger en nu. Dat is ook duidelijk in het Jodendom en de Joodse geschiedenis te zien. Twee keer begonnen de Joden in het land Israël een oorlog tegen de Romeinen 'om de bevrijding van Jeruzalem', zoals de opstandelingen dat op hun munten graveerden. En in het Joodse Paasfeest gaat het nog ieder jaar om de uittocht uit Egypte, de tocht naar het Beloofde Land en wordt de feestelijke Paasmaaltijd afgesloten met de zegenwens 'volgend jaar in Jeruzalem'.

Jeruzalem als kostbare stad: archeologen kunnen er over meepraten. Er wordt in de Stad van David, net ten zuiden van de huidige Oude Stad, van alles gevonden wat laat zien dat dit zo was én is. Munten van de Makkabeërs, de opstandelingen tegen de Hellenistische Syrische soldaten van koning Antiochus

Eerste Joodse munt in Jeruzalem gevonden uit de tijd van de Makkabeërs, 130-104 voor Christus

IV Epifanes. Of een klein muntje waarop staat 'Jaar 2 van de vrijheid van Jeruzalem' uit de tijd van de Grote Opstand tegen Rome. Of tal van zegels met namen van Bijbelse figuren erop, inclusief het zegel van koning Hizkia. Jeruzalem heeft zelfs een Frankische kruisvaarderskoning gehad! Allemaal getuigen van de grote betekenis van deze stad: stad van het begin en van het einde. Uiteindelijk de stad van de grote Koning!

Joodse sela-munt uit de tijd van de Bar Kochba-opstand, 135 na Christus. Te zien is een afbeelding van de Tempel met daarin de Ark van het Verbond, en erboven een ster.

Zilveren Romeinse sestertertius munt met keizer Vespasianus op de ene en het veroverde Jeruzalem op de andere kant - uit de tijd van de Grote Opstand

Op de zilveren sikkels uit de tijd van de Grote Opstand werd nooit de Tempel zelf afgebeeld maar alleen de tekst 'Heilig Jeruzalem'

Bijzondere Vrijheid van Sion-munt, uit 67 na Christus

Klinkende munt...

In december 2016 werd bij opgravingen in de Stad van David een bijzondere bronzen munt gevonden. Op de voorkant staat een druivenblad afgebeeld met daaromheen de tekst 'Vrijheid voor Sion'. Op de achterkant staat een beker met de tekst 'Jaar 2 van de Grote Opstand'.

Daarmee wordt de Grote Opstand van de Joden tegen de Romeinen bedoeld, die duurde van het jaar 66 tot en met '73 na Christus. Er zijn meer exemplaren van deze vrijheidsmunt gevonden, bijvoorbeeld in Gamla, het 'Masada van het Noorden'. Gamla is de bergstad op de Golanhoogvlakte die in het jaar 67 door de Romeinen werd ingenomen en verwoest. Op die munten stond de tekst 'Voor de verlossing van Heilig Jeruzalem'.

De munt die eind 2016 werd gevonden is bijzonder, omdat hij stamt uit het jaar 67 na Christus. Precies 1900 jaar later, in 1967, herstelden Israëlische soldaten de Joodse soevereiniteit over Sion, de Oude Stad van Jeruzalem. De vondst is om nog een reden belangrijk: ze werd gevonden op het moment dat de VN een resolutie aannam waarin de historische band van het Joodse volk met Jeruzalem wordt ontkend.

Herdenkingsmedaille uit 1967 met Moshe Dayan en Yitschak Rabin bij de Klagemuur - op de achterkant het logo van het Israëlische leger. De tekst luidt: 'Overwinning Zahal, 5-10 juni 1967'

Het tiende fretensis. Romeinse dobbelstenen op de Tempelberg?

Romeinse dobbelstenen gevonden in puin van de Tempelberg

- eigenlijk is 'vechtjassen' een betere benaming. Na de verwoesting van Jeruzalem in 70 na Christus was dit legioen gestationeerd op het nu lege Tempelplein. En om de tijd te verdrijven, werd er gedobbel.

In de hitte van het Midden-Oosten droegen de strijders overdag een harnas van ijzeren banden, dat ze *lorica segmentata* noemden. Een kort zwaard, de *gladius*, en twee werpspeeren hadden zij bij de hand. Op het hoofd (ook bij 40 °C) een stalen helm, de *galea*. Ze waren tot een legioen aaneengesmeed in gevechten in Italië, Griekenland, Syrië, Klein-Azië.

Hun bijnaam verdienden zij in een gevecht bij de Straat van Messina ('fretensis' betekent 'bij de zeestraat'). In goed Latijn: LEGIO X FRETENSIS.

Als een stalen wals denderde het tiende fretensis door het land van Israël tijdens de Grote Opstand. Eerst werden steden als Jotapata en Bet Shean in Galilea belegerd en ingenomen. Daarna trokken zij verder naar het zuiden. Maandenlang sloeg het legioen een beleg rond Jeruzalem. De stad werd ingenomen en totaal verwoest, evenals de Tempel. Daarna ging het verder: de Jodese forten van Herodium, Machaerus en Masada werden belegerd en vernietigd.

Het moet de Joden in die tijd met verbijstering hebben geslagen dat een schouder-aan-schouder-vechtende machine van heidenen, met nota bene een zwijn als legioensymbool, het lot van Israël bezegelde. Zij zagen het als een Godsoordeel.

Romeins leëngeld in Jeruzalem en elders gevonden met het symbool tiende legioen erop: het wilde zwijn

Een in Jeruzalem gevonden munt van de Hellenistische koning Antiochus IV Epifanes onder wie de Makkabeëse opstand begon, die met Chanoch wordt herdacht

Munt van Makkabeëse koning Janneus, 103-76 voor Christus

Koninklijk Jeruzalem - munt van kruisvaarderskoning Boudewijn III

Israëlische herdenkingsmunt van zilver, waarde 10 lira, met de Klagemuur op de voorzijde

Zilveren munt uit de tijd van Bar Kochba met de Tempel op de voorzijde en op achterzijde tekst 'Voor de verlossing van Jeruzalem'

Paneelnummer: 14B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Over archeologische vondsten (met name munten) die vertellen over Jeruzalems geschiedenis

Jeruzalem is de hoofdstad van Israël en gedurende de hele geschiedenis van het Joodse volk ook het centrum van het geloof geweest. Ieder jaar opnieuw, bij het viertien van het Joodse Paasfeest, spreken Joden wereldwijd de wens uit 'volgend jaar in Jeruzalem' Pesach te mogen vieren. Zonder Jeruzalem is er eigenlijk geen Jodendom, is er geen Joods volk en is er ook geen bestaan van Israël mogelijk.

KONINGSSTAD JERUZALEM

David veroverde Jeruzalem op de Jebusieten en maakte van Jeruzalem de hoofdstad van Israël. Salomo bouwde er de Eerste Tempel. De koningen van Israël en Juda hadden er hun paleis, vaardigden wetten uit en doorstonden belegeringen. Tijdens de duizenden jaren van haar bestaan is Jeruzalem twee keer verwoest, driewintig keer belegerd, tweënvijftig keer aangevallen en vierenveertig keer veroverd en heroverd. Om geen andere stad ter wereld is meer strijd geleverd dan om Jeruzalem.

Het paleis van koning David

Op de plek waar vroeger de Stad van David lag, zijn in de twintigste eeuw nieuwe huizen gebouwd - zelfs een hele nieuwe Arabische wijk. Op dit moment wordt in dit deel van de stad gewerkt aan een heel nieuw archeologisch park: 'Stad van David'. Het Palestijns-Arabische kamp oefent veel politieke druk uit op bewoners om hun

huizen niet te verkopen aan de gemeente Jeruzalem. Voortdurend worden in de Stad van David unieke archeologische vondsten gedaan, zoals zegels van mensen die in de Bijbel genoemd worden. De opgravingen bewijzen het bestaan van het oude Israël en dat past niet in het politieke straatje van de

Palestijnse leiders, die de band tussen het Joodse volk en Jeruzalem voortdurend ontkennen. In 2005 maakte een team van archeologen bekend dat een groot gebouw is opgegraven in de Stad van David. Naar alle waarschijnlijkheid is dit het paleis dat koning David voor zichzelf liet bouwen in zijn nieuwe hoofdstad.

Aardewerk uit het paleis van David

Opgraving van het paleis van koning David

Archeologe Eilat Mazar vond het paleis van David

Opgraving van het paleis van David

Paleis van David, artistieke impressie

Kapiteel gevonden in het paleis van David

De Tempel van Salomo

Behalve dat koning David rond het jaar 1000 voor Christus van Jeruzalem zijn hoofdstad maakt, is het ook God zelf die Jeruzalem uitkiest als de stad waar Hij wil wonen temidden van Zijn volk Israël. David koopt de dorsvloer van de Jebusiet Arauna, ten noorden van de stad, en richt daar een altaar op. Dat wordt de plek waar zijn zoon Salomo de Tempel zal bouwen. Vanwege het vele bloed dat David heeft moeten vergieten in zijn talrijke veldtochten, is het aan de vrede-vorst Salomo om Gods huis te bouwen. David treft wel voorbereidingen voor de bouw van het heiligdom, naar het ontwerp van God Zelf.

De dorsvloer van Arauna ligt op de berg Moria en volgens de Joodse Bijbeluitleg is dit de plaats waar Abraham zijn zoon Isaak moest offeren. Dit stuk grond is daarna nooit meer aan iemand anders verkocht. In het licht van de ontkenning van een relatie tussen Israël en de Tempelberg door de VN in 2016 is dit een belangrijk feit om in gedachten te houden!

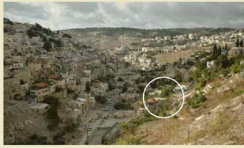
De muur van Jebus

David veroverde Jeruzalem op de Jebusieten. Jeruzalem ziet er op dat moment heel anders uit dan nu. Het is een kleine stad, die ligt op de uitloper van de berg Moria. De Kanaänitische Jebusieten bouwen een deel van hun muren schuin oplopend tegen de berg Moria, zodat belegeraars heel kwetsbaar zijn bij een

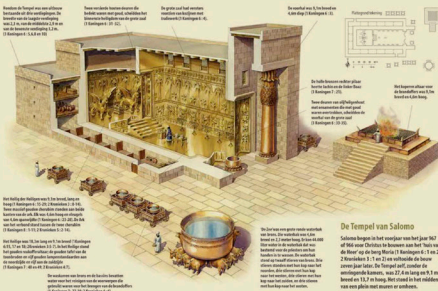
aanval. Davids legeraanvoerder Joab veroverde de stad met een commando-actie. Net buiten de stadsmuren is een versterkte toren gebouwd boven de Gihonbron die de stad van water voorziet. Joab graaft een tunnel naar dat fort en weet zo de stad binnen te dringen en de poort te openen voor Davids leger.

De Gihonbron, geschilderd door David Roberts, ca. 1845

Locatie van de Gihonbron in het hedendaagse Jeruzalem

Het moet een prachtig gezicht geweest zijn, de nieuwe Tempel in de nieuwe hoofdstad van Israël. Vol bewondering bezingen de pelgrims die drie keer per jaar Jeruzalem bezoeken voor de grote feesten (Pesach, het Wekenfeest en het Loofhuttenfeest) de schoonheid van stad en Tempel, zoals in Psalm 48:

"De HEERE is groot en zeer te prijzen, in de stad van onze God, op Zijn heilige berg.

Mooi van ligging, een vreugde voor heel de aarde, is de berg Sion aan de noordzijde, de stad van de grote Koning!

God is in haar paleizen; Hij is er bekend als een veilige vesting. [...]

Zoals wij het gehoord hadden, zo hebben wij het gezien in

de stad van de HEERE van de legermachten, in de stad van onze God: God zal haar stand doen houden tot in eeuwigheid. [...]

Ga rondom Sion en loop eromheen, tel haar torens, richt uw hart op haar vestingwal, kijk nauwkeurig naar haar paleizen om het aan de volgende generatie te vertellen.

Want deze God is onze God, eeuwig en altijd."

Paneelnummer: 14C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Jeruzalems ontwikkeling van stad van de Jebusieten, stad van David naar de stad van de Tempel van de Heere

In haar ruim drieduizendjarige geschiedenis is Jeruzalem vele malen belegerd, veroverd, in de as gelegd en weer herbouwd. Een cyclus die eeuwen omspannt. Babyloniërs verwoestten de stad in 587 voor Christus en lieten haar als een ruïne achter. Na zeventig jaar herrees de stad onder leiding van Ezra en Nehemia. Hellenistische Syriërs maakten er een Griekse stad van en wijdden de Tempel aan Zeus en andere Griekse goden. Na zo'n dertig jaar werd de stad heroverd door de Makkabeeën en de Tempel weer aan God gewijd. Ieder jaar herdenkt Israël dat feit met Chanoea.

De Romeinen veroverden Jeruzalem twee keer, braken de stad in 136 na Christus tot de grond af en bouwden er een compleet nieuwe stad overheen. Jeruzalem kreeg zelfs een andere naam: Aelia Capitolina.

Byzantijnen, Arabieren, kruisvaarders, Mamelukken en Turken - allemaal veroverden, herbouwden of verbouwden zij de Heilige Stad. Naast elkaar, door elkaar en over elkaar heen - Jeruzalem is één groot archeologisch park. Iedere laag vertelt een verhaal over de stad die God uitkoos om er zelf te wonen. Misschien is dat de diepste reden waarom er zo vaak om deze stad is gevochten: Jeruzalem is Zijn eigendom!

VEROVERD, VERWOEST EN HERBOUWD

De berg van het begin

God roept Abram in Ur der Chaldeeën en belooft hem dat hij de stamvader zal worden van een nieuw en groot volk: Israël (Genesis 12). Het is het begin van de heilsgeschiedenis die zal uitlopen op het herstel van de schepping en de vestiging van het koninkrijk van God op aarde. Een koninkrijk voor Israël en alle volken, met Jeruzalem als zetel. Op die lange weg daarheen is Israël Gods knecht en metgezel.

Maar daarvoor moet Abram wel Ur verlaten om te gaan naar het land dat God hem wijst. Het land waar de Heere Abram brengt is een bijzondere plaats op de aarde. God noemt

*En Abraham
gaf die plaats
de naam:
De Heere zal
erin voorzien.*

- Genesis 22:14 -

het Zijn persoonlijke eigendom (Leviticus 25). Het is een land waar Zijn ogen op gevestigd zijn van het begin tot het einde van het jaar (Deuteronomium 11).

Het hart van dit Beloofde Land is de berg Moria. Daar zal God Zijn vriend Abram met zijn zoon Isaak vragen of zij werkelijk bereid zijn om tot het uiterste in Hem te geloven en naar Zijn woord te luisteren. De berg Moria is daarom de berg van het begin van Gods weg met Israël. Over de top van deze berg werden de latere Tempels gebouwd. De plek waar Abram Isaak moest offeren, ligt onder het Tempelplein.

De plek van het Tempelplein

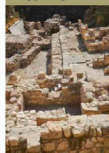
Littekens

Het stormachtige verleden van Jeruzalem heeft vele sporen nagelaten in de stad. Sporen die tot op de huidige dag zichtbaar zijn. Eigenlijk heeft iedere veroveraar zijn stempel op Jeruzalem gedrukt. De Assyriërs slagen er niet in de stad te veroveren, maar koning Hizkia bouwt wel de beroemde watertunnel, waardoor water uit de Gihonbron onder de stad doorloopt en uitkomt in de vijver van Siloam.

Tunnel van Hizkia

Opgraving

Tekening van het cardo

De Hellenistische Syriërs heersen in Judea vanaf 167 voor Christus en koning Antiochus IV Epifanes besluit de Joodse godsdienst uit te wissen. Hij bouwt een burcht pal naast de Tempel om Jeruzalem te controleren. Tijdens de Makkabeëse opstand wordt het fort veroverd door de Joodse strijders en de Tempel wordt opnieuw gewijd. Dat wordt ieder jaar herdacht met Chanoea.

De Romeinen veroveren de stad in het jaar 70 na Christus en verwoesten de Tweede Tempel. Na de Bar Kochba-opstand in 132 na Christus is voor keizer Hadrianus de maat vol: hij verwoest de stad en bouwt een compleet nieuwe erbovenop! En zo gaat het door: Byzantijnen en kruisvaarders bouwen kerken en moslims een moskee en de Rotskoepel, laag op laag. De laatste 'laag' van verwoesting is de vernietiging van de Joodse wijk in de Oude Stad in 1949, als het Jordaanse leger de wijk, inclusief de twee grote synagogen, opblaast met dynamiet.

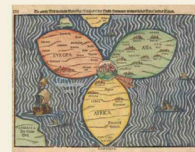
Makkabeëse opstand

Oudst bekende afbeelding van Romeins Jeruzalem

De navel van de aarde

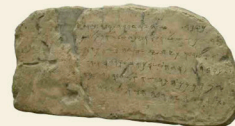
Waarom hecht God zoveel waarde aan Jeruzalem? Volgens de Joodse Bijbeluitleg is de stad de 'navel van de aarde'. Hier schiep God de eerste mensen, Adam en Eva. Hier was ook het paradijs en hier zal God het koninkrijk voor Israël oprichten als het centrum van een nieuwe wereld, waarin 'de Wet van Sion zal uitgaan'.

Bracht God Abram daarom naar dit land en naar deze berg Moria? Wordt het Beloofde Land daarom Gods erfdeel genoemd, hoewel Hij schepper en eigenaar is van de hele aarde? Dat zou in ieder geval de strijd om Jeruzalem verklaren, omdat de machten van de duisternis tot op het laatst zullen proberen te verhinderen dat de Messias het koninkrijk van God op aarde vestigt.

Inscriptie in de tunnel van Hizkia

In de tunnel van Hizkia is door de steenhouwers een 'herdenkingstekst' aangebracht:

"[Dit] is de tunnel en op deze wijze is de tunnel uitgebroken. Terwijl [de steenhouwers hieuwen met] hun houwelen, de een richting de ander, en met nog drie ellen te [gaan], de stemmen van de roepende mannen de een naar de ander [konden worden gehoord], want er was een geluid (?) rechts en [links]. De dag dat de doorbraak gemaakt werd, hieuwen de steenhouwers richting elkaar, huuwelen tegen huuwelen, en het water vloede van de bron naar de poel, twaalfhonderd ellen, ondanks dat de hoogte van de rots boven de hoofden van de steenhouwers honderd el bedroeg."

Paneelnummer: 14D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Over de omstredenheid van Jeruzalem door de eeuwen heen

December 2016. In New York besluit de werelderfgoedorganisatie UNESCO dat er geen aantoonbare historische band is tussen het Joodse volk en de Tempelberg. Een hele rij landen stemt tegen, meer dan twintig landen onthouden zich van stemming, maar de voorstanders behalen een nipte meerderheid.

UNESCO-directeur Irina Bokova hoopt te werken aan meer begrip tussen Israël en Palestina. Zelf was zij tegen deze resolutie, die stelt dat het Joodse volk geen connectie heeft met de Tempelberg.

Premier Netanyahu, die de UNESCO-resolutie scherp veroordeelt, toont hier een oud fragment papyrus aan de naam Jeruzalem op voorgrond uit de tijd van de Tempel van Salomo.

In januari 2017 buigen zeventig landen zich in Parijs over de vraag naar een manier om vrede te bereiken tussen de Palestijnen en Israël. Vijf dagen voor Donald Trump president van Amerika wordt, scharen deze landen zich achter het idee van twee staten, waarbij in de gebieden die Israël sinds 1967 bezet houdt, een Palestijnse staat moet komen. Het oostelijke deel van Jeruzalem wordt daarbij ook gezien als deel van dat 'bezette gebied'.

Het jaar 1967, de Zesdaagse Oorlog, de hereniging van Jeruzalem - het is in de geschiedenis van Israël en zelfs in de wereldgeschiedenis. Israël bleek niet alleen als kleine en jonge staat te kunnen overleven in het Midden-Oosten. Israël bleek ook in staat de Arabische landen in zijn omgeving een gevoelige nederlaag toe te brengen. In de jaren daarna blijkt dit niet te betekenen dat Jeruzalem geen brandpunt in de politiek meer is. Het jubeljaar is een jubileum met een traan. Hoewel Jeruzalem het hart van de Joodse staat is, is het vaak een bloedend hart.

Tegen de verdrukking in

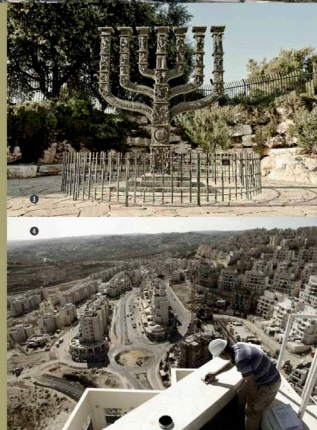
Ondanks alle conflictstof, ondanks de aanslagen die er geweest zijn, de moeizame verhouding met de Arabische bevolking, de internationale politieke druk, de vijandige media, de dreigende boycot...

... is de stad de zetel van het Hooggerechtshof, waarmee Israël de enige rechtsstaat in de regio is,

... is Jeruzalem de enige stad met religieuze rechten voor elke religie en heeft het zelfs het beheer van het Tempelplein aan een islamitische raad overgedragen,

... is Jeruzalem de zetel van het Israëlische parlement, en is Israël daarmee de enige democratie in het Midden-Oosten.

- 1 De Knesset, het Israëlische parlamentsgebouw
- 2 De menorah met de historie van het Joodse volk erop afgebeeld
- 3 Hooggerechtshof in Jeruzalem
- 4 Een bouwvakker aan het werk in Oost-Jeruzalem

Van wie is Jeruzalem?

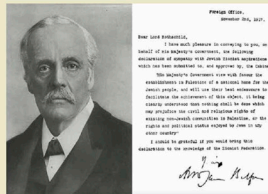
Bij alle denken over hoe het politieke conflict met de Palestijnse Arabieren moet worden opgelost, worden dezelfde ideeën over de toekomst van Jeruzalem ter tafel gebracht. In kringen van de VN en de Rooms-Katholieke Kerk wordt nog altijd gedacht in de richting van 'internationalisering' van de stad. Jeruzalem is van ons allemaal en de VN moeten de stad gaan besturen. Arabische landen en islamitische landen als Indonesië en Pakistan spreken altijd over Oost-Jeruzalem als beoogde hoofdstad van de toekomstige Palestijnse staat. Zij willen de stad opnieuw delen.

Op dit moment is Jeruzalem de ongedeelde hoofdstad van Israël, waarbij de Arabische bewoners van het oostelijke stadsdeel Israëlische staatsburgers zijn. Echter, de overgrote meerderheid van de Arabische inwoners van Jeruzalem ziet zich niet als onderdeel van Israël.

Jeruzalem is brandpunt van de politiek. Maar van wie is Jeruzalem eigenlijk?

Het jaar 2017 is, naast het feit dat Jeruzalem 50 jaar geleden onder Joods gezag kwam, om nog een reden belangrijk: honderd jaar geleden werd de Britse regering bekrachtigd. Daarin is voor het eerst juridisch vastgelegd dat in het mandaatgebied Palestina een Joods nationaal tehuis moet komen. Die verklaring is later overgenomen door de Volkenbond en door de Verenigde Naties. Dat Joden in Jeruzalem wonen en hun hoofdstad daar hebben is dus niet strijdig met het internationaal recht.

Is er een oudste bron, een doorslaggevend historisch te geven? Misschien moet de wereld leren luisteren naar het Boek der Boeken. Daar zeggen Israëlieten dat 'hun rechterhand zichzelf mag vergeten, indien zij Jeruzalem zullen vergeten'. Eeuwen voordat Mohammed of een secretaris-generaal van de VN het wereldtoneel betreden.

Portret van Lord James Arthur Balfour en de naar hem genoemde verklaring.

Nederlands vertaling van de verklaring:

2 november 1917

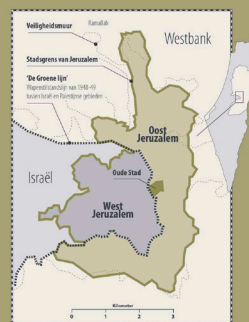
Grafisch Lord Rothschild,

"Zijne Majesteits Regering staat welwillend tegenover de vestiging in Palestina van een nationaal tehuis voor het Joodse volk, en zal haar beste krachten aanwenden de verwezenlijking van dit doel te bevorderen, zolang het duidelijk moet zijn dat niets zal worden ondernomen dat de burgerlijke en godsdienstige rechten van niet-Joodse gemeenschappen in Palestina zou aantasten, of de rechten en de politieke status die Joden genieten in enig ander land."

Hoogachtend,
Arthur James Balfour

Als ik u vergeet, Jeruzalem, laat dan mijn rechterhand zichzelf vergeten

Psalm 137:5

Veiligheidsbarrière bij Jeruzalem

Gedeeld, verscheurd of gebroken?

In 2017 staat Israël stil bij het jubeljaar voor Jeruzalem: vijftig jaar geleden werd de stad herenigd. Maar hoe één is de stad eigenlijk?

Wie door de straatjes van de Oude Stad loopt, ziet en hoort verschillen. Verschillen in stijl, in taal, in kleuren. Maar wie goed kijkt, ziet meer dan een paar verschillen.

Een winkel vol leuke souvenirs blijkt rompertjes voor baby's in de aanbieding te hebben met het logo van IS erop! Of een rompertje met een landkaart van Israël erop, weergegeven alsof het Palestina is. Graffiti's op de muren in rode, zwarte en groene Arabische tekst. Kleuren van de tegenstanders van Israël.

De grens die na 1948 door de stad liep, is verwijderd. De kale strook niemandsland is uitgewist en er zijn wegen, gazons en een trambaan aangelegd. Jeruzalem is verfraaid en groeit. Maar in het zuiden en oosten van de stad kun je zomaar stuiten op de nieuwe muur, de veiligheidsbarrière, die gebouwd moest worden tegen de aanslagen.

Palestijns geweld bij de veiligheidsmuur in Jeruzalem - een stad met scheidslijnen

Beeld van de veiligheidsbarrière in de buurt van Maaleh Adumim - in de ogen van het Westen een zogenaamde nederzetting

Beeld van opgeblazen Israëlische bus, iets wat niet meer is voorgekomen sinds de bouw van de veiligheidsbarrière

In de Arabische wijk van de Oude Stad - rompertje met kaart van Israël, weergegeven alsof het Palestina is

Paneelnummer: 15A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Over de politieke omstredeheid van Jeruzalem als hoofdstad van de staat Israël

Paneelnummer: 15B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Over het verlies van Jeruzalem tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog en het herenigen van de stad in 1967

Jeruzalem is van ons!

Wat zeg je als je commandant bent van een regiment soldaten dat na 2500 jaar de Joodse soevereiniteit over Jeruzalem en de Tempelberg herstelt? Het overkwam parachutistencommandant Mordechai 'Motta' Gur. Hij is een man van weinig woorden en houdt het beknopt.

"Parachutisten, veroveraars van Jeruzalem! Toen de Tempelberg werd veroverd door de Grieken, werd hij bevrijd door de Makkabeën. De 'Kanaïm' (De Zeloten, in de tijd van de Joodse Opstand, 66-70 na Christus) en Bar Kochba vochten tegen degenen die de Tweede Tempel verwoestten. Gedurende tweeduizend jaar was de Tempelberg verboden terrein voor Joden.

Tordat jullie, de parachutisten, kwamen en hem weer terugbrachten in de boezem van het volk. De Westelijke Muur, in de richting waarvan elk Joods hart klopt, is weer in onze handen.

Veel Joden zetten hun leven op het spel, gedurende onze zeer lange geschiedenis, om naar Jeruzalem te komen en erin te wonen.

Een oneindig aantal gedichten drukte het diepe verlangen naar Jeruzalem uit, dat klopt in ieder Joods hart. Tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog werden ongeloflijke inspanningen verricht om het hart van het volk terug te winnen: de Oude Stad en de Westelijke Muur.

Op u is het grote voorrecht gevallen om deze cirkel te voltooien, om aan het volk zijn eeuwige hoofdstad en heilig centrum terug te geven. Veel parachutisten, onze beste en meest ervaren kameraden, vielen in deze verschrikkelijke strijd.

Het was een snelle en felle strijd. Daarin functioneerden jullie als één lichaam dat alles wat in de weg stond verpletterde, zonder te letten op uw eigen verwondingen. Jullie klaagden niet, jullie gingen voorwaarts en overwonnen.

Jeruzalem is van ons - voor altijd."

1967 DIT IS DOOR DE HEERE GESCHIED

wat de aandacht trekt is het gebouw achter hen: de Rotskoepel. Ze staan op het Tempelplein!

Wat velen ook is bijgebleven is het verslag van een radio-reporter die meerend door de nauwe straten van de Oude Stad, terwijl er nog steeds overal geschoten wordt. Dan klinkt opens de stem van de regimentscommandant, kolonel Mordechai Gur, over de legeradio: "Har Habayit Be-Yadeno, de berg van het Huis is in onze handen. Ik herhaal: de Tempelberg is in onze handen!"

Welk beeld?

Welk beeld beschrijft het best wat er gebeurde op 7 juni 1967, toen Israëlische soldaten Jeruzalem veroverden?

Zijn het deze drie jongemannen in uniform? Alledrie kijken ze omhoog naar de grote stenen van 'de Muur'.

Of deze drie mannen die net door de Leeuwenpoort zijn gelopen? Middenin de man met het zwarte oogkapje: minister van defensie Moshe Dayan. Rechts van hem stafchef Yitschak Rabin.

Of die groepsfoto van stoffige soldaten, sommige met baarden, armen om elkaars schouders? Enkelen houden hun wapens omhoog. Maar

Of is het toch dat moment dat generaal Moshe Dayan bij de Klaagmuur aankomt? Hij kijkt omhoog naar de stenen. Hij is geen religieus man, maar plotseling pakt hij zijn notitieboekje en schrijft wat op het eerste blaadje. Hij scheurt het eruit, vouwt het dicht en stopt het tussen de stenen. Als hij wegloopt, kan een journalist zich niet bedwingen, pakt het briefje uit de Muur en leest een tekst uit Psalm 118: "Dit is door de HEERE geschied, het is wonderlijk in onze ogen."

Wel of geen vlag?

Om de Oude Stad wordt een hard gevecht geleverd, dat alles bij elkaar enkele uren duurt. Maar dan klinkt de stem van de regimentscommandant van de parachutisten, Mordechai Gur: "De Tempelberg is in onze handen!" Het is afgelopen; er klinken nog wat schoten, maar het wordt minder. En dan is het stil. Een vreemde tijd breekt aan. Er is nog geen autoriteit gevestigd, de oorlog is nog gaande, maar in Jeruzalem is de strijd voorbij. Soldaten wachten op nieuwe orders. Wat gebeurt er op zo'n moment? Ooggetuigen en foto's vertellen dat verhaal. Een inwoner van West-Jeruzalem heeft zitten luisteren naar de radio en gehoord dat de Oude Stad in

handen van het Israëlische leger is. Hij wacht niet langer en gaat naar Mandelbaum Gate, een grensovergangspost, om met eigen ogen de Klaagmuur te bekijken. Over gevaar denkt hij niet na: 'We hadden zo lang door prikkeldraad gekeken naar de Oude Stad en nu konden we er heen en was de bevrijding een feit!' Hij blijkt niet de enige: hele drommen mensen zijn naar de grensovergang gekomen. Ook de dagen erna komen hele stoeten mensen naar de Oude Stad om zelf de Klaagmuur te bezoeken.

Foto's laten soldaten zien die vlak na de verovering rust nemen en in de zon zitten. Ze zitten op de grond en met hun rug ontspannen tegen de stenen van de Klaagmuur! Later komen er andere soldaten om te

bidden en een groep danst samen een 'horah', een kringdans.

Wat doe je als je een gebied verovert? Dan plant je er je vlag. Dat had met de parachutisten nog wel wat voeten in aarde. Vlak voor de Rotskoepel laten soldaten zich fotograferen met de Israëlische vlag die ze aan een hek hebben opgehangen. Er verschijnen meer vlaggen op de Tempelberg. Tot de generale staf er hoogte van krijgt en opdracht geeft alle vlaggen op het Tempelplein weg te halen. De generaals beslissen dat een Israëlische vlag bij de Omarmoskee, zoals de Rotskoepel ook genoemd wordt, te provocerend is. Bij de Klaagmuur wordt in de nauwe straat wel de Israëlische vlag opgehangen.

- 1 Wel of geen vlag - een zeldzame foto van soldaten die een vlag aan een hek op het Tempelplein hangen
- 2 Stille na de storm - Israëlische soldaten bij de Rotskoepel
- 3 Een vreemde stilte na de gevechten. Joodse parachutisten nemen een pauze
- 4 Israëlische soldaten en politici bezoeken de Tempelberg en de Rotskoepel

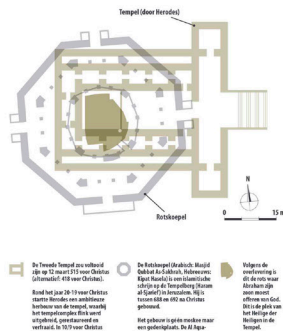
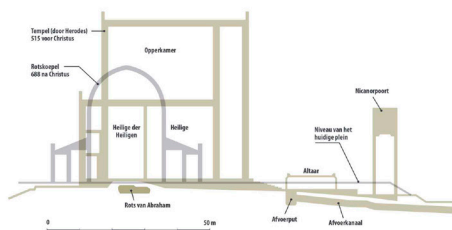
Paneelnummer: 15C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving: Over de herovering van Jeruzalem in 1967

De Rotskoepel is gebouwd op exact de plek van de Tweede Tempel

De Tweede Tempel zou volgens de Hebreeuwse Bijbel (2 Kron. 3:1-17) door Salomo (ca. 960 v. Chr.) gebouwd zijn. Het was een groot tempelcomplex met een centrale heilige plaats, de Rotskoepel, en een omringende heilige plaats, de Al-Aksa Moskee. Het was een groot tempelcomplex met een centrale heilige plaats, de Rotskoepel, en een omringende heilige plaats, de Al-Aksa Moskee.

Het Tempelbergzeefproject

Al sinds duizenden jaren is de Tempelberg een heilige plaats voor de drie monotheïstische godsdiensten op de wereld. De laatste 1300 jaar was deze plek onder islamitische heerschappij en als gevolg van politieke gevoeligheden is er nooit een systematische archeologische opgraving toegestaan op deze plek. In 1967, na de Zesdaagse Oorlog, stond Israël de Waqf (de islamitische stichting die deze plaats beheert) toe haar controle over de Tempelberg te behouden.

De Israëlische Oudhedenwet vereist een zogenaamde reddingsopgraving voordat er op archeologische plaatsen gebouwd kan worden. In 1999 koos de Waqf ervoor om deze wet te negeren. Er werd op de Tempelberg een goot gegraven voor de constructie van een ingang tot de moskee. Hierbij werden ongeveer vierhonderd vrachtwagenladingen van in totaal negenduizend ton grond, verzadigd met archeologische voorwerpen van alle historische perioden van de Tempelberg, in het nabijgelegen Kidrondal gestort.

Babylonische pijlpunt van de belegering van Jeruzalem van 2500 jaar geleden, gevonden tijdens het Tempelbergzeefproject

Want Uw dienaren zijn haar stenen goedgezind en hebben medelijden met haar gruis.

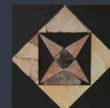
Psalm 102:14

Zegel van een priester uit de tijd van de Tempel van Salomo

Archeologen dr. Gabriel Barkay en Zachi Dvira begrepen dat deze omgeploegde aarde een schat aan informatie over de geschiedenis van de Tempelberg vertegenwoordigde, ondanks het feit dat het zo brutaal uit zijn archeologische context was gerukt.

In 2004 richtten zij het Tempelbergzeefproject op, met als doel het redden van oude voorwerpen en het uitvoeren van onderzoek dat onze kennis van de archeologie en de geschiedenis van de Tempelberg zou vergroten. In de loop der jaren is dit project een wereldwijde educatieve onderneming geworden. Er trokken meer dan 150.000 vrijwilligers naartoe die hebben deelgenomen aan het zeefwerk.

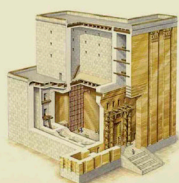

Reconstructie van een vloertegel uit de Tweede Tempel - uit gevonden materiaal bij het Tempelbergzeefproject

Archeologen en vrijwilligers aan het werk met het zeven van archeologisch materiaal in het Tempelbergzeefproject

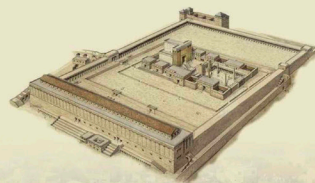
De Tempelberg in Jeruzalem is archeologisch gezien één van de meest interessante plaatsen van de stad. Met archeologisch onderzoek zou een waardevolle reconstructie van het verleden gemaakt kunnen worden. Toegang voor zulk onderzoek is er echter vrijwel niet. Dat wil niet zeggen dat er niet gegraven wordt op de Tempelberg. Op een zeer onzorgvuldige manier hebben de Palestijnen voor de bouw van een nieuwe moskee grote hoeveelheden grond weggegraven. Door het Tempelbergzeefproject zijn er toch nog mogelijkheden voor archeologisch onderzoek.

Opengewerkt model van de Tweede Tempel zoals de Heere Jezus hem heeft gezien

Opengewerkt model van de Rotskoepel met daarin de steen waar ooit de Ark van het verbond stond

Model van de Tweede Tempel die werd verwoest in 70 na Christus

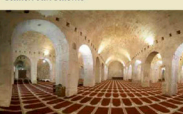
De zogenaamde Stallen van Salomo na het uitgraven door de Arabieren

Een van de weinige foto's van de illegale graafwerkzaamheden bij de Stallen van Salomo in 1995

Panorama van de El Marwani moskee in de Stallen van Salomo

Hieronder bevinden zich de voormalige Stallen van Salomo

Paneelnummer: 15D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Over hoe de Islamitische Waqf op de Tempelberg de overblijfselen van de Tempel minachten

DE STAD VAN DE GROTE KONING

Jeruzalem is niet alleen de stad van het verleden, maar ook zeker de stad van de toekomst. Zowel Joden als christenen geloven dat God nog een bijzonder plan met Jeruzalem heeft en zal terugkeren naar Zijn Heilige Stad.

God met ons

Hoewel zowel de Eerste als de Tweede Tempel verwoest zijn, heeft God blijvend Zijn Naam aan Jeruzalem verbonden als Zijn woonplaats. Johannes blikt in de eerste eeuw na Christus ver vooruit, naar de heerlijke toekomst: 'Ik, Johannes, zag de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, neerdalen van God uit de hemel. (...) Zie, de tent van God is bij de mensen en Hij zal bij hen wonen.' (Openbaring 21 : 2-3).

Middeleeuwse afbeelding van hoe Johannes vanuit de sterrenhemel de Heilige Stad ziet neerdalen als een geschenk: de stad van God die bij de mensen woont.

De koning komt

Zittend op de Olijfberg vertelt Jezus Zijn leerlingen wat er later op diezelfde plek zou gaan gebeuren: iedereen zal de Zoon van de grote Koning zien, als Hij op de wolken van de hemel komt met grote kracht en heerlijkheid. 'Op die dag zullen Zijn voeten staan op de Olijfberg, die voor Jeruzalem ligt, ten oosten ervan', zegt Zacharia 14 : 4. Na Zijn lijden, sterven en opstanding in Jeruzalem, is Jezus vanaf de Olijfberg teruggekeerd naar de Vader in de hemel. Tot op de dag van vandaag zien Joden en christenen reikhalzend uit naar de komst van de Messias in de stad van de grote Koning. Een tijd van vrede en leven breekt dan aan.

Leven

Zacharia ziet de Zoon van de grote Koning, staand met Zijn voeten op de Olijfberg. Dat gaat niet ongemerkt voorbij. De Olijfberg splitst in tweeën. Op die dag stroomt er levend water vanuit Jeruzalem, zowel zomer als winter, naar zowel oosten als westen. Op die dag zal de HEERE Koning worden, niet alleen over Jeruzalem, maar over heel de aarde (Zacharia 14 : 9).

Tempelinstituut

Een groepering die bezig is met de voorbereiding van de bouw van de Derde Tempel is het Tempelinstituut. Dit instituut is in 1987 opgericht door de Israëlische Rabbin Jisraël Ariël. Het Tempelinstituut bereidt de komst van de Derde Tempel praktisch voor door allerlei heilige voorwerpen

van de Tempeldienst opnieuw te maken. Belangrijke voorwerpen die nu al gemaakt zijn, zijn de gouden zevenarmige menorah, het gouden wierrookaltaar en het gouden altaar van de toonbroden. Ook is het heilige priestergewaad van de Kohen Gadol, de hogepriester, afgerond.

Koperen schalen. Links de Abwa, die wordt gebruikt voor het roosteren van de Omer op Pascha. De middelste schaal bevat steensool voor het roosteren van de gerst.

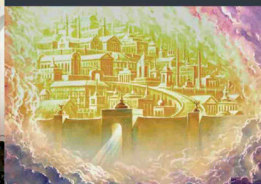
Links: De tafel van de toonbroden. Het is gemaakt van hout bedekt met goud.

De priester verzamelt het bloed van het offer in de Mizrah (links), en vervolgens giet hij het bloed op de hoek van het altaar.

Het priester-gewaad van de Kohen Gadol.

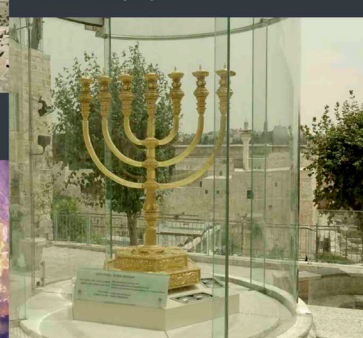

Rechts: Het gouden wierrookaltaar (links) en de schep (rechts) voor het brengen van kolen uit de buitenste altaar naar het wierrookaltaar.

In het nieuwe Jeruzalem zal geen Tempel meer zijn omdat God en het Lam haar Tempel zullen zijn (Openbaring 21 : 22).

De gouden menorah is te zien vlak bij de Klaagmuur, aan de oorkant van de Tempelberg.

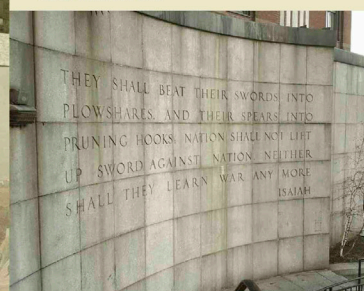

Joodse graven op de Olijfberg. De plaats waarvan Joden geloven dat daar de opstanding uit de doden zal beginnen bij de komst van de Messias.

Vrede

Ook de profeet Jesaja zag uit naar de grote toekomst van Jeruzalem. Hij jubelt uit: 'Hoe lieflijk zijn op de bergen de voeten van hem die vrede laat horen, (...) die heil laat horen, die tegen Sion zegt: Uw God is Koning.' (Jesaja 52 : 7). In het laatste der dagen zal het woord van de HEERE uitgaan uit Jeruzalem. Veel volken zullen optrekken naar het huis van de God van Israël. Hij zal de volken oordelen. Dan zullen de volken hun zwaarden omsmeden tot ploegscharen, en hun speren tot snoeimessen. Er zal vrede zijn! Hij voegt er een oproep aan toe: 'Kom, laten wij wandelen in het licht van de HEERE!' (Jesaja 2 : 5).

De tekst uit Jesaja 2 op het geboortevan de Verenigde Naties in New York

Paneelnummer: 16A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Over Jeruzalem als stad van God en plaats van de toekomstige nieuwe tempel

Jeruzalem ligt in het hart van het Jodendom. Het is immers de plaats die God heeft uitgekozen om in te wonen. In de profeten en psalmen komt naar voren dat Jeruzalem de stad van de grote Koning is: het middelpunt van het rijk van God en de Messias. Overal in het Jodendom vind je verwijzingen naar de stad.

Liturgie en gebeden

In de synagoge is de Aron haKodesj (kast voor de Thorarollen) op Jeruzalem gericht. Ook bij het uitspreken van gebeden wenden Joden zich in de richting van Jeruzalem. Daarnaast keert in de gebeden zelf het thema Jeruzalem terug. Een bekend voorbeeld daarvan is het achttiendegebed, een gebed dat zowel thuis als in de synagoge dagelijks wordt gebeden.

Citaat uit de zeventiende beracha van het achttiendegebed

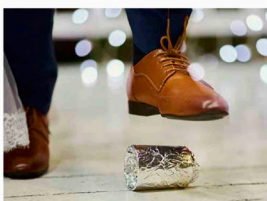
'Aanvaard welwillend, Eeuwige, onze God, Uw volk Israël en zijn gebed; herstel de dienst weer binnen Uw Tempel met de in vuur opgaande offers van Israël; wil hun gebed met liefde aanvaarden en moge steeds de dienst van Uw volk Israël een genoegdoening voor U zijn.

(...) En mogen onze ogen het aanschouwen dat U in ontfoming naar Sion terugkeert. Geprezen, U, Eeuwige, die Zijn goddelijke aanwezigheid weer naar Sion terugbrengt.'

Herdenking van de verwoesting

Het herdenken van de verwoesting van Jeruzalem en de Tempel speelt een grote rol in het Jodendom. Religieuze Joden laten in herinnering aan de verwoesting van de Tempel in hun nieuwe woning een klein stukje onvoltooid in de gevel die in de richting van Jeruzalem staat. Je kunt dan bijvoorbeeld denken aan een stukje behang dat weggelaten wordt of een stukje hout dat niet geverfd is. Tijdens een Joodse bruiloft is het een vaste traditie dat de bruidegom na de huwelijksluiting een wijnglas stuktrapt ter herinnering aan de verwoesting van de Heilige stad en de Tempel.

Breken van een glas tijdens Joodse bruiloft

HART VAN HET JODENDOM

Chanoekefeest - een feest ter herinnering aan de herinwijding van de Tempel in Jeruzalem door Judas de Makkabeër

*Lesjana haba'a
Bi-jeroesjalajiem*

— Volgend jaar in Jeruzalem —

Feesten

Drie keer per jaar worden er in het Jodendom feesten gevierd die oorspronkelijk in verband staan met de oogst: Pesach, het Wekenfeest en het Loofhuttenfeest. In het Oude Testament komt naar voren dat het de bedoeling is dat Joden deze feesten in Jeruzalem vieren. Joden die in de diaspora leven kunnen vaak niet afreizen naar Jeruzalem.

Aan het einde van de seideravond, de avond aan het begin van het acht dagen durende Pesachfeest, wordt daarom het lied 'Volgend jaar in Jeruzalem' ingezet. Dit lied drukt het verlangen uit dat het Joodse volk voelt om terug te keren naar Jeruzalem.

Een belangrijk feest dat niet in de Bijbel voorkomt is het Chanoekefeest. Het feest wordt gevierd ter herinnering aan de herinwijding van de tempel in Jeruzalem door Judas de Makkabeër in het jaar 164 voor Christus.

Israël's vieren Jom Jeroesjalajim - een feest ter herinnering aan de hereniging van de oude stad op 7 juni 1967

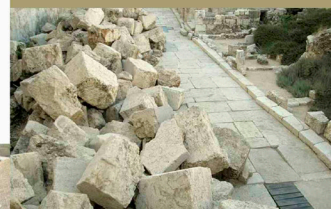
In 1998 is er een nieuwe feestdag ontstaan binnen het Jodendom, namelijk Jom Jeroesjalajim. Op deze dag wordt herdacht dat de Oude Stad van Jeruzalem op 28 iar 5727 (7 juni 1967) werd ingenomen en verenigd met het westelijke deel.

Verwoesting van de tempel

Rouwdag

Naast een feestdag kent het Jodendom ook een rouwdag om Jeruzalem, namelijk Tisja Beav. Men herdenkt dan onder andere de verwoesting van zowel de Eerste als de Tweede Tempel in 568 voor Christus en 70 na Christus.

Deze enorme stenen werden door de Romeinse soldaten gegooid op de geplaveide Herodiaanse straat van de tempel nadat Jeruzalem werd veroverd en verwoest in 70 na Christus

Orthodoxe Joden herdenken Tisja Beav bij de klagemaar

Paneelnummer: 16B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Over de centrale plaats van Jeruzalem in de Joodse religieuze beleving

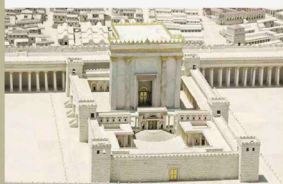
Ook de kerk is door de eeuwen heen verbonden geweest met Jeruzalem. De manier waarop verschilde van tijd tot tijd. De verbinding is lang niet altijd positief geweest voor het Joodse volk.

JERUZALEM EN DE KERK

Jezus leven op aarde

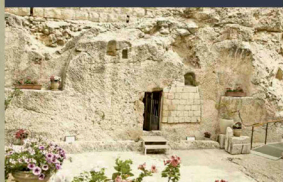
Jeruzalem vormde het decor van het optreden van Jezus. In Lucas lezen we dat Jezus al als baby en als twaalfjarige jongen meegenomen werd door Jozef en Maria naar de tempel in Jeruzalem. Op volwassen leeftijd onderwees Jezus in Jeruzalem en genas de zieken. Ook de gevangenneming van Jezus, Zijn uitlevering, kruisiging en opstanding vonden plaats in Jeruzalem.

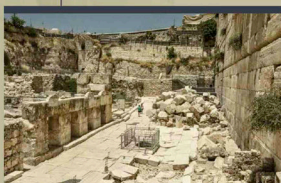
Zo zag de Tempel er uit in de tijd van Jezus

Ets van Rembrandt. In tegenstelling tot al zijn overige werk, worden hier in één afbeelding meerdere verhalen verteld, alle afkomstig uit Mattheüs 19. Links op de achtergrond staan enkele schriftgeleerden en Farizeeërs met elkaar te discussiëren over de man waar ze voor misgrijpend naar kijken. Petrus (links naast Jezus) probeert enkele vrouwen tegen te houden die hun kinderen willen laten zegenen, maar Jezus gehaart ze naar voren. Rechts van het middelpunt een grote groep zieken en misvormden, die worden genezen. Naast Petrus, met de hand voor de mond, zit de rijke jongeman die zijstijf te horen heeft gekregen dat een plek in de hemel niet voor hem is weggelegd, ondanks zijn deugdzame leefstijl. Hij dient eerst zijn rijkdom aan de armen te geven.

Het lege 'graf' van Jezus in Jeruzalem

Uitzicht op de Romeinse straat, winkels (links), de 'ondersteuningsmuur' van de Tempel (rechts), en het puin van de verwoeste Tempel in 70 na Christus

De periode van de vroege kerk

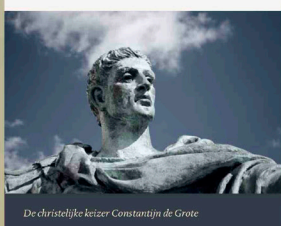
De eerste gemeente voelde zich betrokken bij Jeruzalem en de Tempel. In Handelingen 2:46 staat dat de eerste christenen voortdurend eendrachtig bij elkaar waren in de Tempel. De eerste christenen bleven daar zelfs in tijden van vervolging. Botsingen vonden vooral plaats met de Saduceeën. Een groot deel van het Joodse volk had daarentegen geen probleem met de christelijke Joden. Na de verwoesting van de tempel in 70 na Christus zijn de christelijke en niet-christelijke Joden steeds verder van elkaar vervreemd.

Impressie van roevende Romeinse soldaten

Byzantijns rijk (325-638)

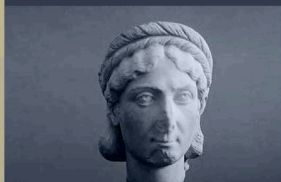
In 324 werd Keizer Constantijn alleenheerser over het Romeinse rijk. Constantijn was christelijk, net als zijn opvolgers en veel inwoners van zijn rijk. In die tijd ontstonden christelijke pelgrimages naar Jeruzalem. Keizerin Helena, de moeder van Constantijn, bracht ook een bezoek aan Jeruzalem. Zij stelde vast wat de belangrijkste plaatsen uit het leven van Jezus waren. Op veel van deze plaatsen werden kerken gebouwd, zoals de Heilig Grafkerk en de Kerk van de Hemelvaart.

De christelijke keizer Constantijn de Grote

De Heilig Grafkerk

Keizerin Helena (ca. 255-330 na Christus)

Kruistochten (1099-1291)

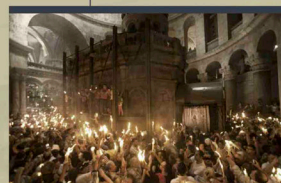
Tegen het einde van de elfde eeuw begon het tijdperk van de kruistochten door christelijke kruisvaarders die Jeruzalem als heilige plaats wilden bevrijden van de moslims. Sinds 638 was Jeruzalem namelijk in handen van islamieten die in die periode ook de Al Aqsa moskee en de Rotskoepel gebouwd hadden. In 1099 veroverden kruisvaarders Jeruzalem en zowel Joden als moslims werden uitgemoord. De kruisvaarders maakten van Jeruzalem een christelijke stad en dit bleef zo totdat in 1187 de stad opnieuw werd ingenomen door islamieten onder leiding van Saladin. Na afloop van de kruistochten heeft de paus aan de orde van de Franciscanen het beheer over de heilige plaatsen in het Heilige land toevertrouwd. Na de tijd van de kruistochten zijn er nog veel christenen op bedevaart naar Jeruzalem geweest.

De verovering van Jeruzalem in 1099

De Franciscanen hebben het idee van de veertien staties van de Via Dolorosa in Jeruzalem bedacht. Ieder van deze veertien staties verwijst naar een van de veertien gebeurtenissen en ontmoetingen op Jezus' weg na Zijn veroordeling door Pilatus tot aan Zijn begrafenis. Bij de staties zijn kapellen en kerken gebouwd.

Christelijke pelgrims houden kaarsen omhoog in de Heilig Grafkerk

Na de Reformatie

Ook na de Reformatie (16e eeuw) bezochten veel christenen Jeruzalem. Protestantse bezochten Jeruzalem niet zozeer vanwege de liturgie, wat voor rooms-katholieken vaak wel het geval was, maar ook voornamelijk omdat zij daar met eigen ogen de historische plaatsen uit de Bijbel konden zien. Na de vestiging van de staat Israël en de terugkeer van honderdduizenden Joden naar Israël heeft Jeruzalem voor protestanten aan betekenis gewonnen. Zij beseffen steeds meer dat Jeruzalem niet alleen de stad van Jezus' eerste komst is maar ook van Zijn tweede komst. De terugkeer van veel Joden naar Israël wordt als voorbode daarvan gezien.

Gelukkigere Joden tonen hun nieuwe Israëlische paspoort bij de Klagmuur

Paneelnummer: 16C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Over de verhouding van de kerk tot Jeruzalem in een beknopte tijdlijn

Niet welkom na terugkeer uit de vernietigings-kampen

De terugkeer in Nederland werd voor de Joodse kampgevangenen een **grote teleurstelling**. De Nederlandse bevolking had weinig oog en oor voor de kampoverlevenden en de overheid handelde formeel en bureaucratisch. Sommige Nederlanders reageerden antisemitisch op de terugkeer van de Joden. Auschwitz-overlevende Ab Caransa ging enkele weken na terugkomst op bezoek bij zijn vroegere werkgever. Hij vroeg hem tevergeefs om een voorschot: "Waarom?", vroeg zijn werkgever, "Jullie hebben toch al die tijd onderdak en voedsel gehad?"

Joden die ondergedoken hadden gezeten, dankten God in de Portugese synagoge in Amsterdam op 9 mei 1945.

Situatie in Nederland na de bevrijding

Joden die terugkeren uit de kampen.

Opnieuw in een kamp

De meeste Joden werden na aankomst in Nederland in eerste instantie in repatriëeringskampen ondergebracht. Enkele kampoverlevenden kwamen daarbij terecht in kampen waar inmiddels NSB'ers gevangen zaten. Tussen de nieuwe en oude gevangenen werd geen onderscheid gemaakt. Andere Joden gingen op zoek naar hun bezittingen. Veel was er niet meer over: het huis was vaak ingenomen door een ander, niet-Joods gezin, de inboedel verdeeld of verkocht. Voor onderduikers gold hetzelfde. De jonge Truus Stern keerde direct na de bevrijding terug naar het huis waarin zij, haar broer en ouders jaren hadden gewoond: "Ik belde aan, een vrouw deed open, en ik noemde mijn naam. Het bleek dat zij mij helemaal niet terugverwacht had. Van onze spullen wist ze niets. Maar terwijl ik met haar stond te praten, zag ik achter haar in de gang mijn boekenkastje hangen, met het gele gordijntje dat ik zo mooi gevonden had, er nog voor."

Joden keren na de bevrijding terug in Amsterdam. De huiseigenaren onder hen worden geconfronteerd met boetes.

Joodse overlevenden uit concentratiekamp Bergen-Belsen komen aan op vliegveld Eindhoven in afwachting van de afhandeling van de formaliteiten.

Joden in Nederland en wereldwijd

Voor de oorlog leefden er in Nederland zo'n 140.000 Joden, onder wie Joden die uit Duitsland waren gevlucht vanwege het opkomend nazisme en de toenemende Jodenhaat. Momenteel leven er circa veertig- tot vijftigduizend Joden in Nederland. Onder de in Nederland levende Joden, bevindt zich een groot aantal Israël's. Het overgrote deel van de Nederlandse Joden is niet aangesloten bij een Joodse gemeente. Wereldwijd zijn er veertien miljoen Joden, van wie er zes miljoen in Israël wonen. Er wonen tevens twee miljoen Arabieren in Israël. Grofweg kun je dus stellen dat drie op de vier inwoners van Israël Joods is.

Het Joods Historisch museum, onderdeel van het Joods Cultureel Kwartier geeft veel informatie over de Joden in Nederland.

Door het hele land zijn synagogen terug te vinden, sommige zijn na de oorlog gebouwd, andere gerenoveerd.

Rechtvaardigen onder de Volkeren

Israël eert degenen die in de oorlog Joden geholpen hebben met onderduiken, ontkomen en overleven. De toekenning gebeurt door het bestuur van Yad Vashem, het Holocaust Herinneringscentrum in Jeruzalem waar de slachtoffers van de massamoord op de Joden herdacht worden.

'Rechtvaardige onder de Volkeren' is een eretitel die uit de Talmud komt. Deze Yad Vashem-

onderscheiding bestaat uit een medaille en een oorkonde met de vermelding van de naam van de redder. Verder wordt zijn of haar naam in een muur in Jeruzalem gebeiteld, in een park gewijd aan de 'Rechtvaardigen onder de Volkeren'. Tussen 1953 en 2019 zijn over de hele wereld meer dan 27.362 mensen uit 51 landen als 'Rechtvaardige' door Yad Vashem erkend, onder wie 5.778 Nederlanders en 1.751 Belgen.

De laan van de Rechtvaardigen onder de Volkeren in Yad Vashem. Bomen als teken van herinnering.

Receptie ter gelegenheid van de uitreiking van een Yad Vashem-onderscheiding door Koningin Beatrix, 1988

De voorkant van de onderscheiding

Paneelnummer: 17A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Over hoe Joden in Nederland werden ontvangen na de bevrijding van de nazi-bezetting

Thuisland Israël

Wet op de Terugkeer

Op 5 juli 1950 is in Israël de Wet op de Terugkeer aangenomen. Daarin staat dat iedereen waar ook ter wereld die van Joodse afkomst is, het recht heeft naar Israël te komen en Israëlisch staatsburger te worden. Ieder die een Joodse (groot)ouder heeft of met een Jood getrouwd is, mag komen. Sinds die tijd keren er jaarlijks heel veel Joden terug. Het betekent dat het land **Israël een smeltkroes is van nationaliteiten**, maar omdat bijna iedereen die binnenkomt de Hebreeuwse taal leert, bevordert dit de eenheid.

Alia

Terugkerende Joden na de oorlog

De terugkeer van Joden naar Israël die begon in 1930, loopt uit in de Balfour-verklaring in 1917, waarin staat dat het land een Joods tehuis zal worden. Door tegenwerking van met name Arabieren, stelt Engeland al gauw een limiet aan het aantal Joden dat mag terugkeren. Vanaf 1939 worden illegale immigranten in het interneringskamp Atlit ondergebracht. Mannen en vrouwen die in het kamp arriveren, worden van elkaar gescheiden en ontluisd. Families mogen elkaar per dag maar een uur ontmoeten. Vanaf 1948 is Israël vrij en kunnen Joden vrij terugkeren (alia maken).

Terugkeer van Joden in 1947 met de beroemde boot Exodus

“En de HEERE, uw God, zal u naar het land brengen dat uw vaders in bezit hadden, en u zult het weer in bezit nemen; en Hij zal u goeddoen en u talrijker maken dan uw vaders.”

Deuteronomium 30:5

Joden uit Jemen

Joden uit India

Joden uit Rusland

Ontwikkeling van het land

Sinds het begin van de terugkeer in 1930, is het land tot bloei gekomen. De moerassen zijn weiden geworden, op de bergen van

Israël wordt wijn verbouwd en in de dorpen en steden wonen mensen in vrijheid. Het land ontwikkelt zich op alle mogelijke vlakken

en helpt wereldwijd bij het oplossen van vraagstukken. Israël wil de aarde tot zegen zijn, iets wat voor elke Jood een opdracht is.

Paneelnummer: 17B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Over de verhouding van de kerk tot Jeruzalem in een beknopte tijdlijn

Paneelnummer: 18A

Afmeting: 350 x 200 cm

Tentoonstelling: n.v.t.

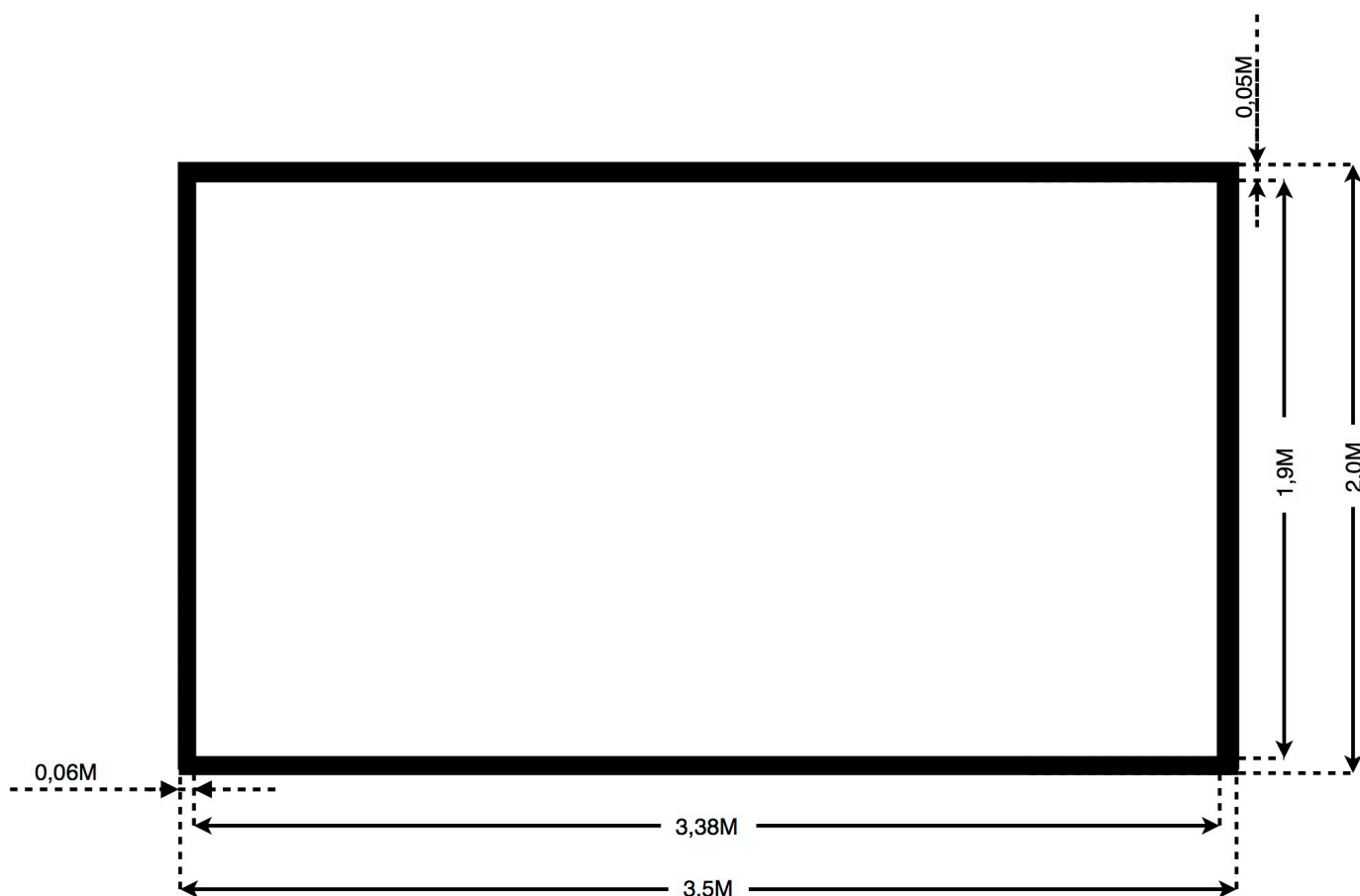
Beschrijving Projectiepaneel voor filmmateriaal

Paneelnummer: 18B

Afmeting: 350 x 200 cm

Tentoonstelling: n.v.t.

Beschrijving Projectiepaneel voor filmmateriaal (grijs)

Paneelnummer: 19

Afmeting: 350 x 200 cm

Tentoonstelling: n.v.t.

Beschrijving Projectiepaneel voor filmmateriaal (wit met zwarte rand)

Paneelnummer: 20

Afmeting: 800 x 230 cm

Tentoonstelling: n.v.t.

Beschrijving Panorama over Jeruzalem

Tot zegen in de ballingschap

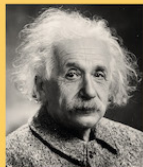
*“Zoek de vrede voor de stad
waarheen Ik u in ballingschap heb
gevoerd. Bid ervoor tot de HEERE,
want in haar vrede zult u vrede
hebben” (Jeremia 29:7)*

Rabbin Moshe Ben Maimon (Maimonides) was niet alleen een van de invloedrijkste denkers uit het Middelleeuwse Jodendom, hij was tevens lijfarts van de Egyptische sultan Saladin (Salah ad-Din). Naast vele werken over Thora die tot op de dag van vandaag als leidend gelden onder Joden, zijn daarom ook zijn gezondheidsadviezen nog altijd relevant.

Sir Moses Montefiore werd geboren in een rijke Joodse zakenfamilie en maakte naam als bankier. Tot zijn veertigste verloor hij enorme rijkdom, maar vanaf toen begon hij het ook rijkelijk uit te delen en wijf te besteden. Hij reisde over de hele wereld om Joden te helpen, met name in Palestina, waar hij mede het fundament legde voor het zionisme. Ook waren de Montefiores en Rothschilds, bekende Joodse bankiersfamilies, instrumenteel in de afschaffing van de slavernij in het Britse Rijk door met leningen plantage-eigenaren schade-loos te stellen. Sir Moses Montefiore werd honderd jaar oud.

Albert Einstein bracht de natuurkunde met zijn inzichten op een hoger niveau en geldt tot op de dag van vandaag als een van 's werelds grootste genieën.

Het beeld van de olijfboom

De olijfboom is een mooi symbool voor het volk Israël. De boom heeft enorm diepe wortels en draagt rijk vrucht. Als je de boom kaal snoeit of omhakt, groeien er snel nieuwe takken uit die weer vrucht gaan dragen. Zo ook is het volk Israël, ondanks moeite en ballingschap, nooit gestopt om vruchten te dragen waarvan de schepping profiteert.

Vooruitgang

Joden zijn door de ballingschap heen vaak aanjagers geweest van vooruitgang. Joden waren vrijwel altijd geletterd en kenden ondanks de verstrooiing een gemeenschappelijke taal. Daarom konden ze goed communiceren met Joden elders op de wereld. Dit maakte ze succesvol als handelaars, maar daarmee ook als informatiekanaal. Het waren hierdoor vaak de Joden die nieuwe of oude ideeën de wereld in hielpen. Zo waren Joden bijvoorbeeld instrumenteel bij de totstandkoming van de Renaissance, de Gouden Eeuw en de Verlichting. Of het nu gaat om onderwijs, filosofie, economie, welzijn of geloof, op elk denkbaar vlak vind je namen van Joden die een bijdrage leverden aan een betere wereld.

Onmisbaar

Hoewel Joden in het algemeen werden veracht, waren ze ook onmisbaar. Omdat de kerk lenen tegen rente verbood en Joden geen lid mochten zijn van gilden, waren het Joden die de eerste banken oprichtten. Machthebbers hadden de Joden vaak nodig om hun plannen te financieren. Als de schulden te hoog opliepen, draaiden de Joden vaak op voor de problemen. Zo werden de Joden in Frankrijk tot drie keer toe het land uitgezet, maar telkens weer toegestaan om terug te keren, omdat de machthebbers ze nodig hadden.

**De ballingschap
wordt door Joden
niet alleen gezien
als een straf
van God. De
ballingschap is
ook een manier
waarop God Zijn
volk erop uitstuurt
in de wereld om
getuigen te zijn
van Hem en tot
zegen voor de
volken, zoals
Abraham tot zegen
werd gesteld.**

Paneelnummer: 22A

Afmeting: 100 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over hoe het Joodse volk ook in de ballingschap tot zegen is (geweest) voor de volken

Verzet en verraad in cijfers

De kille werkelijkheid in cijfers

Inwoneraantal Nederland (1940)	8.834.000
Aantal Joden in Nederland in mei 1940	140.000
Aantal Nederlandse Joden gedeporteerd	107.000
Aantal Nederlandse Joden vermoord	102.000
Aantal Nederlandse Joden teruggekeerd	5.000
Totaal aantal onderduikers in Nederland	350.000
Aantal Nederlandse Joden ondergedoken	25.000
Aantal Nederlandse Joden verraden	8.000
Aantal mensen in het verzet	45.000
Aantal verzetsmensen opgepakt	20.000
Aantal verzetsmensen levend teruggekeerd	10.000
Aantal verzetsmensen standrechtelijk geëxecuteerd	2.000

De razza van Putten waar bij zeshonderd mannen werden afgevoerd naar een concentratiekamp.

Arrestatie

Aantal soldaten in Nederland	410.000
Gesneuvelde soldaten	6.238
Aantal gestorven burgers	205.000
Aantal gestorvenen in winter 1944-1945	30.000

Zwarte markt

- In 1945 werd voor een 'brood' van 800 gram 50 gulden betaald (officiële prijs 19 cent)
- Surrogaatsigaretten werden verkocht voor 60 gulden (officiële prijs 90 cent)
- Lucifers kostten 10 gulden (officiële prijs 15 cent)
- 70 kg antraciet kostte 160 gulden (normaal 3 gulden)
- Een werknemer verdiende (als er nog werk was!) zo'n 150 gulden per maand.

Onderduikers onder een vloer in de keuken

Verzetgroep uit Dalfsen

Ledental NSB

1933 (januari)	900
1934 (januari)	21.000
1935 (januari)	33.000
1936 (januari)	52.000
1937 (januari)	48.000
1938 (januari)	39.000
1939 (januari)	37.000
1940 (januari)	32.000
1940 (maart)	33.342
1941 (oktober)	90.788
1943 (maart)	99.353
1943 (september)	101.314

Kopgeld

Kopgeld was de beloning voor het verraden van een Jood. Aanvankelijk was dat f 7,50 per verraden Jood, in 1944 was dit opgelopen tot f 40,-

25.000 / 45.000

Volgens oorlogsonderzoeker L. de Jong zijn er tot september 1944 ongeveer vijftienduizend illegale werkers geweest die optraden in een vast organisatorisch verband. Niet meegeteld zijn individueel opererende verzetsmensen, onderduikers, huisvesters van onderduikers en overige niet bij een verzetsorganisatie aangesloten helpers van de illegaliteit. De Jong schat het totaal aantal illegale werkers, zoals door hem gedefinieerd, tijdens de gehele bezettingstijd, op circa vijfenveertigduizend.

(Bron: L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 10b (Den Haag 1981))

Paneelnummer: 22D

Afmeting: 100 x 200 cm

Tentoonstelling: Redders in Nood

Beschrijving Cijfers over het verzet en het verraad tijdens de nazi-bezetting van Nederland van 1940-1945

Jezus en Israël

De Here Jezus is voor Joden vaak taboe. De kerk heeft Joden zo vaak veroordeeld en vervolgd, dat de naam Jezus voor Joden een nare bijsmaak heeft gekregen. Toch laat het Nieuwe Testament zien dat Jezus juist hield van Zijn volk en dat Zijn werk past in de geschiedenis van Zijn volk.

“En ik zeg dat Jezus Christus een Dienaar van de besnijdenis is geworden ter wille van de waarheid van God om de beloften aan de vaderen te bevestigen, en opdat de heidenen God zouden verheerlijken vanwege de barmhartigheid”

(Romeinen 15:8)

Het Nieuwe Testament kent drie Jezus aan: Jezus de Messias, Jezus de Koning van Israël, Jezus de Christus. Jezus de Christus is de zoon van God, die in de wereld gekomen is om de mensheid te redden. Jezus de Koning is de zoon van David, die in de wereld gekomen is om de Joden te redden. Jezus de Messias is de zoon van Abraham, die in de wereld gekomen is om de mensheid te redden.

Om Jezus' werk te zien in de eerste plaats, hetwelk gericht is op Israël. "In het Nieuwe Testament worden de verhalen van Jezus' leven en zijn werk in Israël verteld. Het is belangrijk om te zien hoe Jezus' werk in Israël past in de geschiedenis van Israël."

Uitendelend stierf Jezus als Koning van de Joden, omdat de hogepriester Kajafas had geprofeetst dat het koning zou zijn van de Joden. Jezus stierf voor het volk, en niet voor het volk van Israël. Jezus stierf voor het volk van Israël, en niet voor het volk van Israël.

Israël in de tijd van Jezus

In de tijd van het Nieuwe Testament heersten de Romeinen over het land Israël. Herodes de Grote (73 v.Chr. - 4 v.Chr.) regeerde als vazal van de Romeinen. Na zijn dood kregen vier van zijn zonen elk een deel van zijn koninkrijk. De provincie Judea met Jeruzalem kwam in 6 n.Chr. onder rechtstreeks bestuur van het Romeinse Rijk door de aanstelling van een stadhouder (prefect, later procurator genoemd). In Galilea en de andere provincies bleven de zonen van Herodes aan de macht.

Pontius Pilatus
Het eerste dat we weten over Israël in de tijd van Jezus komt van de Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus (37 – 100 n.Chr.). In het 'Judean War' (Judea's War) beschrijft hij de verovering van de Joodse Tempel door de Romeinen in 70 n.Chr. Hij beschrijft ook de verovering van Jeruzalem door de Romeinen in 70 n.Chr. Hij beschrijft ook de verovering van Jeruzalem door de Romeinen in 70 n.Chr.

Herod Antipas
Josephus beschrijft de Essenen als een gemeenschap die zich toedeed op de landbouw en op de gemeenschapelijke levenswijze. Hij beschrijft ook de verovering van de Joodse Tempel door de Romeinen in 70 n.Chr. Hij beschrijft ook de verovering van Jeruzalem door de Romeinen in 70 n.Chr. Hij beschrijft ook de verovering van Jeruzalem door de Romeinen in 70 n.Chr.

Herod Philip
De Essenen werden verslagen door de Romeinen in de eerste eeuw n.Chr. Zij verspreidden niet alleen het Christendom, maar ook de Joodse religie. Het was de Essenen die de Joodse religie verspreiden in de eerste eeuw n.Chr. Het was de Essenen die de Joodse religie verspreiden in de eerste eeuw n.Chr.

Herod Agrippa
Het is heel belangrijk om te weten dat de Essenen niet alleen de Joodse religie verspreiden, maar ook de Romeinse religie. Het was de Essenen die de Romeinse religie verspreiden in de eerste eeuw n.Chr. Het was de Essenen die de Romeinse religie verspreiden in de eerste eeuw n.Chr.

De synagoge

De synagoge is de plaats waar de Joden hun religieuze activiteiten uitvoeren. Het is de plaats waar de Joden hun religieuze activiteiten uitvoeren. Het is de plaats waar de Joden hun religieuze activiteiten uitvoeren. Het is de plaats waar de Joden hun religieuze activiteiten uitvoeren.

In de tijd van Jezus was de synagoge de plaats waar de Joden hun religieuze activiteiten uitvoerden. Het was de plaats waar de Joden hun religieuze activiteiten uitvoerden. Het was de plaats waar de Joden hun religieuze activiteiten uitvoerden. Het was de plaats waar de Joden hun religieuze activiteiten uitvoerden.

Paneelnummer: 23A

Afmeting: 400 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over Jezus' rol in de geschiedenis van Israël en hoe Israël in Jezus' tijd eruit zag

De diaspora

Al sinds de Assyrische en Babylonische ballingschap zijn er Joodse gemeenschappen buiten Israël. Na de verwoesting van de tempel in het jaar 70 en de Bar Kochba-opstand in 135 werden de Joden massaal uit het beloofde land verdreven. Zoals in Deuteronomium al stond voorzien, raakte het volk verstrooid over de volken.

1

Voeged diaspora
Al in de tijd van de Heer Jezus waren er grote Joodse gemeenschappen buiten Israël. Met name in het tegenwoordige Irak en Iran en in Egypte en rond het oostelijke Middellandse Zeegebied. Later trokken Joden verder het Romeinse Rijk in.

Christelijke tegenstand
Het Jodendom was in het Romeinse Rijk een populaire godsdienst. Veel mensen sloten zich erbij aan. In de vierde eeuw werd het christendom de officiële godsdienst van het Romeinse Rijk. Het werd Joden vanaf die tijd moeilijk gemaakt om vrij te leven. Vervolgingen en anti-Joodse maatregelen, maakten dat veel Joden hun heil buiten de grenzen van het Romeinse Rijk zochten.

De veroveringen van de islam
Toen de islam in de zevende eeuw opkwam en grote gebieden veroverde, waren de Joden niet veilig voor de opstrijdende moslims. Toen de islam zich echter had gevestigd, konden Joden - mits ze zich hielden aan de discriminerende wetten voor niet-moslims - relatief rustig wonen in de moslimlanden.

2

Christelijke tegenstand
Het Jodendom was in het Romeinse Rijk een populaire godsdienst. Veel mensen sloten zich erbij aan. In de vierde eeuw werd het christendom de officiële godsdienst van het Romeinse Rijk. Het werd Joden vanaf die tijd moeilijk gemaakt om vrij te leven. Vervolgingen en anti-Joodse maatregelen, maakten dat veel Joden hun heil buiten de grenzen van het Romeinse Rijk zochten.

De veroveringen van de islam
Toen de islam in de zevende eeuw opkwam en grote gebieden veroverde, waren de Joden niet veilig voor de opstrijdende moslims. Toen de islam zich echter had gevestigd, konden Joden - mits ze zich hielden aan de discriminerende wetten voor niet-moslims - relatief rustig wonen in de moslimlanden.

Christelijke tegenstand
Het Jodendom was in het Romeinse Rijk een populaire godsdienst. Veel mensen sloten zich erbij aan. In de vierde eeuw werd het christendom de officiële godsdienst van het Romeinse Rijk. Het werd Joden vanaf die tijd moeilijk gemaakt om vrij te leven. Vervolgingen en anti-Joodse maatregelen, maakten dat veel Joden hun heil buiten de grenzen van het Romeinse Rijk zochten.

6

De kozakken
Joden die door de jaren heen hun toevlucht hadden gezocht in Polen, hadden daar grotendeels in vrede geleefd. Maar vanaf 1648 raadden de kozakken door het gebied en moorden en plunderden in de Joodse dorpen en steden. In acht jaar tijd werden meer dan honderdduizend Joden gruwelijk vermoord.

De pogroms
Opervolgende taaren verdrongen de Joden in het Russische rijk gedurende de negentiende eeuw naar de steppe, een steeds kleiner gebied langs de westelijke grens, van de tegenwoordige Baltische staten tot Oekraïne. Vanaf 1881 stond tsaar Alexander III toe dat groepen kozakken in dit gebied pogroms hadden. In deze tijd vluchtten ruim twee miljoen Joden uit Rusland.

7

De pogroms
Opervolgende taaren verdrongen de Joden in het Russische rijk gedurende de negentiende eeuw naar de steppe, een steeds kleiner gebied langs de westelijke grens, van de tegenwoordige Baltische staten tot Oekraïne. Vanaf 1881 stond tsaar Alexander III toe dat groepen kozakken in dit gebied pogroms hadden. In deze tijd vluchtten ruim twee miljoen Joden uit Rusland.

4

De kruistochten
De oproep om het heilige land te 'heroveren' op de moslims, bewoog talloze Europese christenen ertoe om deel te nemen aan de Kruistochten. Deze godsdienstoorlog keerde zich ook tegen de Joden en vooral waar de kruisvaarders langskwamen werden Joodse gemeenschappen vreselijk getroffen.

Kruistochten
Een weergave van het bloedbad onder Joden in de stad Metz, in het mandala van François, bij de eerste kruistocht (Auguste Meyer, 1892-1894)

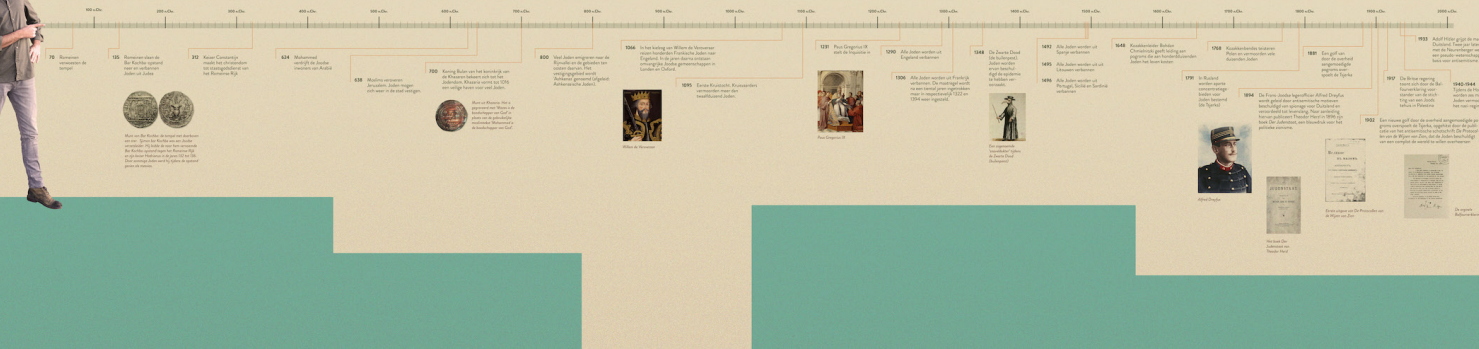
De Spanische Inquisitie
Het begon als een kerkelijke poging om de zuiverheid van het geloof te bewaken, mondde in Spanje en Portugal aan 't einde van de vijftiende eeuw uit in een heuze tegen de Joden. Joden werden verplicht zich te laten dopen of belanden anders op de brandstapel. In 1492 werden alle Joden uit Spanje verbannen, een jaar later uit Portugal.

De Spanische Inquisitie
Het begon als een kerkelijke poging om de zuiverheid van het geloof te bewaken, mondde in Spanje en Portugal aan 't einde van de vijftiende eeuw uit in een heuze tegen de Joden. Joden werden verplicht zich te laten dopen of belanden anders op de brandstapel. In 1492 werden alle Joden uit Spanje verbannen, een jaar later uit Portugal.

De pogroms
Opervolgende taaren verdrongen de Joden in het Russische rijk gedurende de negentiende eeuw naar de steppe, een steeds kleiner gebied langs de westelijke grens, van de tegenwoordige Baltische staten tot Oekraïne. Vanaf 1881 stond tsaar Alexander III toe dat groepen kozakken in dit gebied pogroms hadden. In deze tijd vluchtten ruim twee miljoen Joden uit Rusland.

Paneelnummer: 23B

Afmeting: 300 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving: Overzicht van wat het Jodendom in de diaspora is aangedaan. Projectievlak voor zomertentoonstelling.nl/diaspora

Paneelnummer: 24A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: (bij Tabernakelmaquette)

Beschrijving Over hoe de voorwerpen in de tabernakel verwijzen naar de Here Jezus

Paneelnummer: 24B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: (bij Tabernakelmaquette)

Beschrijving Over hoe de voorwerpen in de tabernakel verwijzen naar de Here Jezus

DE oudste

Hebreeuws is misschien wel de oudste gesproken taal ter wereld. Hebreeuws heet ook wel Ivviet, de taal van de Hebreërs, de Ivvier. Abram was de eerste Ivvie, zoals staat in Genesis 14:13. Letterlijk betekent dat 'de man van de overkant'. Hij kwam namelijk van de overkant van de rivier de Eufrat.

Hebreeuws is een **semitische taal**. Dat is een familie van talen die in het Midden-Oosten gesproken worden. **Andere semitische talen zijn bijvoorbeeld Arabisch en Aramees**. Het Aramees was in de oudheid de taal van het Babylonische Rijk, en is nu nog de taal van bijvoorbeeld de Syrisch-orthodoxe christenen.

Taal WONDER

SPREK JIJ EEN BEETJE HEBREEUWS? MISSCHIEN WEET JE WAT 'MAZZELTOV' BETEKENT, OF 'BETE AVON'? MAAR WEET JE OOK WAT שְׁלוֹם IS? HEBREEUWS IS EEN UNIEKE, MOEILIJKE TAAL, DIE WEINIG OP NEDERLANDS LIJKT. TOCH KUN JE ZELFS IN DE NEDERLANDSE TAAL HEBREEUWS TERUGVINDEN!

GEZEGDEN en SPREEKWOORDEN

Veel Nederlandse gezegden en spreekwoorden kun je terug herleiden tot Hebreeuwse gezegden uit de Bijbel. Ook zijn er, vaak via het Jiddisch (de taal die door veel Europese Joden gesproken wordt), veel Hebreeuwse woorden in onze taal terecht gekomen. Bijvoorbeeld Mokum (Amsterdam, van het Hebreeuwse makom, 'plaats'), jatten (van jad, 'hand'), goochem (van chachaam, 'wijs') en gein (van cheen, 'genade').

ENKELE JIDDISCHE GEZEGDEN

Om geluk te hebben, heb je geen verstand nodig.

Wie meent dat een argument deugt omdat het gedrukt staat, is een idioot.

Té goed is slecht voor je.

Een verlies dat met geld goedgeemaakt kan worden, is maar een klein verlies.

Beter een gram geluk dan een pond goud.

Men moet zichzelf altijd als half schuldig en half onschuldig beschouwen.

EEN prikkende SCHOOLMEESTER?

In het Hebreeuws worden geen klinkers geschreven. Het komt regelmatig voor dat een woord op een bepaalde manier geschreven wordt, maar op twee manieren uitgesproken kan worden en dus ook twee compleet verschillende betekenissen heeft. Dat zorgt nogal eens voor verwarring en voor grappige situaties.

Zo kun je het woord מלמד (dat zijn de letters MLMD) uitspreken

als 'Melamed', dat betekent 'onderwijzer'. Maar als je MLMD uitsprekt als 'Malmat', dan betekent het 'prikstok' (dat is een stok met een scherpe punt die vroeger door een boer werd gebruikt om de ossen in toom te houden).

Hoe weet je dan welke betekenis wordt bedoeld? Dat kun je meestal afleiden uit de context waarin het woord geschreven staat.

א

ALEF en BEET

Het huidige Hebreeuwse alfabet is ongeveer 2200 jaar oud. De eerste twee letters van het alfabet zijn alef en beet. Daarom heet het ook het *alef-beet*.

Plaatsjes van letters

Het oude Hebreeuws is ontleend aan een beeldschrift. Dat wil zeggen dat alle letters kleine plaatsjes zijn. De eerste letter alef bijvoorbeeld betekent 'os' en

werd afgebeeld als de kop van een os. Tegenwoordig worden andere letters gebruikt. De meeste letters van het Hebreeuwse alfabet passen in een vierkant. Daarom wordt dit type alfabet ook wel kwadraatschrift genoemd.

Geen hoofdletters of klinkers
Er bestaat in het Hebreeuws geen verschil tussen hoofdletters en

ב

kleine letters. In principe wordt Hebreeuws zonder klinkers geschreven. Maar sommige letters hebben een dubbele functie: zij kunnen ook als klinker dienst doen. Daardoor, en ook omdat Hebreeuwse woorden vaste patronen hebben, is vaak wel duidelijk hoe een woord uitgesproken moet worden.

Paneelnummer: 25C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Wereldwonder Israël

Beschrijving: Over de Hebreeuwse taal

Schrijf JE MEE?

JE NAAM IN HET עברית

Hebreeuws wordt geschreven van rechts naar links, dus precies andersom dan bij ons. Het Hebreeuwse alfabet heeft maar 22 letters en heeft geen klinkers, alleen maar medeklinkers. Er is in het Hebreeuws geen verschil tussen hoofdletters en kleine letters.

De schrijver is het Hebreeuws alfabet in de juiste volgorde van rechts naar links!

Jan = יאן
Marjke = מריקה
Pieter = פיטר
Suzanne = סוזאנה

אבגדהזחטיכלמנסעפצקרשת

SCHRIJF JE NAAM IN HET HEBREEUWS!

1. Schrijf je naam, bijvoorbeeld: **HANS**

2. Haal alle klinkers er tussenuit, zodat je alleen nog medeklinkers over hebt: **HNS**

3. Schrijf de overgebleven letters van je naam van rechts naar links: **SNH**

4. Zoek in de lijst hieronder de goede letters op en probeer ze zo goed mogelijk na te tekenen: א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י, כ, ל, מ, נ, ס, ע, פ, צ, ק, ר, ש, ת

De 'v' is de enige letter waar geen Hebreeuws vertaling voor is.

LET OP: ER ZIJN TWEE UITZONDERINGEN

Als je naam begint met een klinker, dan gebruik je daarvoor de Alef (= א) = het teken dat bij je letter hoort:

a = א e = ע i = י m = מ q = ק u = ו y = י
b = ב f = פ (ף) j = י n = נ r = ר v = ו z = ז
c = ק g = ג k = ק o = ו s = ש w = ו x = ק
d = ד h = ה l = ל p = פ (ף) t = ט x = ק

Some letters krijgen een ander teken als ze aan het eind van een woord staan:

א (af) wordt א ב (bij) wordt ב ג (g) wordt ג ד (d) wordt ד ה (h) wordt ה ו (v) wordt ו ז (z) wordt ז

א = א e = ע i = י m = מ q = ק u = ו y = י
b = ב f = פ (ף) j = י n = נ r = ר v = ו z = ז
c = ק g = ג k = ק o = ו s = ש w = ו x = ק
d = ד h = ה l = ל p = פ (ף) t = ט x = ק

א = א e = ע i = י m = מ q = ק u = ו y = י
b = ב f = פ (ף) j = י n = נ r = ר v = ו z = ז
c = ק g = ג k = ק o = ו s = ש w = ו x = ק
d = ד h = ה l = ל p = פ (ף) t = ט x = ק

א = א e = ע i = י m = מ q = ק u = ו y = י
b = ב f = פ (ף) j = י n = נ r = ר v = ו z = ז
c = ק g = ג k = ק o = ו s = ש w = ו x = ק
d = ד h = ה l = ל p = פ (ף) t = ט x = ק

Paneelnummer: 25D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Wereldwonder Israël

Beschrijving Uitleg hoe je je eigen naam in het Hebreeuws kunt schrijven

ALLEEN NOG HEBREEUWS

Het is 1881. Eliëzer Ben Jehoeda en zijn vrouw komen in Jeruzalem wonen. Eliëzer heeft een grote droom: dat alle Joden in Israël met elkaar Hebreeuws gaan spreken. Want al eeuwenlang wordt het Hebreeuws bijna niet meer gebruikt als gewone taal.

Niet zo vaak bezoek

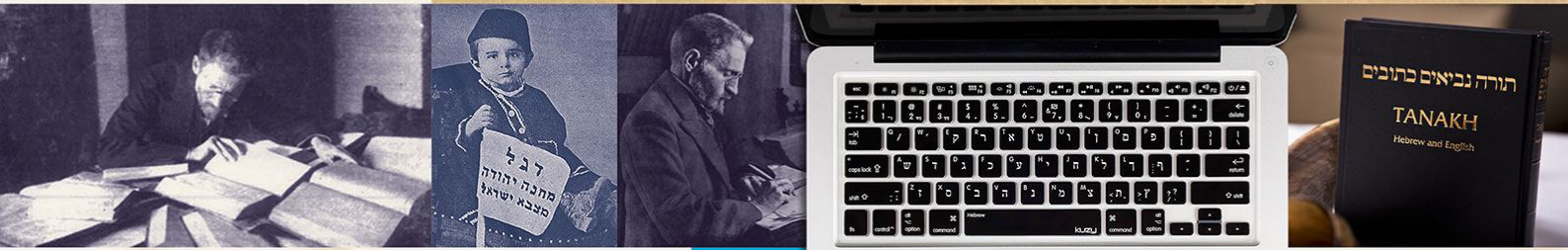
Zelf spreekt Eliëzer veel verschillende talen. Maar vanaf het moment dat hij in Israël is, wil hij alleen nog maar Hebreeuws spreken. Zijn kinderen zijn de eersten die helemaal in het Hebreeuws worden opgevoed, terwijl om hen heen Jiddisch of Arabisch gesproken wordt. Hij heeft de regel opgesteld dat in zijn huis alleen Hebreeuws gesproken mag worden. Anders kom je er niet in. Zo kun je nagaan dat hij de eerste tijd niet zo vaak bezoek kreeg, want niemand sprak de taal nog!

De taal van de Joden

Eliëzer wil het Joodse volk helpen door het zijn oorspronkelijke taal, het Hebreeuws, weer terug te geven. Hij hoopt dat het Joodse volk ooit weer een eigen land zal hebben. De taal van dat land moest Hebreeuws zijn, vond hij.

Hebreeuws HERLEEFT

MAG IK ME EVEN VOORSTELLEN? IK BEN ELIËZER, OF EIGENLIJK ELIËZER BEN JEHOEDA, ALS JE HET HELEMAAL OFFICIEEL WILT ZEGGEN. IK BEN GEK OP TALEN. IK SPREEK BIJVOORBEELD FRANS, DUTS EN RUSSISCH. MAAR ER IS ÉÉN TAAL DIE IK ALTIJD ZOU WILLEN SPREKEN. MAAR DAT LIJKT ONMOGELIJK! NIEMAND SPREEKT NAMELIJK DIE TAAL. HET IS DE TAAL DIE BIJ MIJN VOLK HOORT: HEBREEUWS.

MODERNE TIJD

Is de oude taal van de Bijbel eigenlijk wel geschikt voor de moderne tijd? Eliëzer leest honderden oude boeken om daarin vergeten woorden te zoeken. Ook bedenkt hij allerlei nieuwe woorden, want er is bijvoorbeeld nog geen woord voor voetbal, trein of tijdschrift. Dat doet hij door ze af te leiden van oude woorden die al bestonden.

Woordenboek

Eliëzer schrijft de nieuwe woorden op briefjes, die door

het hele huis slingeren. Hij geeft een Hebreeuwse krant uit en begint met het schrijven van een Hebreeuws woordenboek. Maar zelfs het woord 'woordenboek' bestond niet, dus daar moet hij eerst ook een naam voor verzinnen! Zo leren de mensen het nieuwe Hebreeuws kennen en gebruiken.

Wonderlijke erfenis

In 1922 overlijdt Eliëzer, terwijl hij werkt aan het zesde deel van zijn woordenboek. Maar

hij laat een wonderlijke erfenis na. Overal in het land Israël wordt inmiddels Hebreeuws gesproken. In dat jaar wordt Hebreeuws de officiële taal van het gebied Palestina.

Droom wordt realiteit

Het is Eliëzer gelukt om zijn droom te verwezenlijken. Na zijn dood wordt zijn werk door anderen voortgezet. Bij de stichting van de staat Israël wordt Hebreeuws als officiële landstaal gekozen.

ÉÉN TAAL

Genesis 11:6-7: 'De Heere zei: Zie, zij vormen één volk en hebben allen één taal. Kom, laten Wij neerdalen en laten Wij hun taal verwarren, zodat zij geen van allen elkaars taal zullen begrijpen.'

In Genesis staat beschreven hoe alle mensen van de wereld één taal spraken en zich wilden verenigen als één volk. Zij erkenden de Heere niet als hun Koning, maar wilden eigen baas zijn. Toen verwarde de Heere God de talen. Elkaar begrijpen was moeilijk geworden.

Een eigen taal

Door de eeuwen heen zijn de Joden verspreid over de hele wereld, omdat ze geen eigen land hadden. Ze hadden geen eigen taal, maar spraken vaak de taal van het land waar ze woonden. Wat een wonder dat de Heere het volk nu niet alleen een eigen land geeft, maar zelfs een eigen taal!

Paneelnummer: 26A

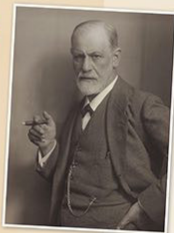
Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Wereldwonder Israël

Beschrijving: Over de herleving van het Hebreeuws als taal van de staat Israël

MEDISCH wonder

EEN LANG LEVEN WORDT IN DE BIJBEL EEN ZEGEN GENOEMD. INWONERS VAN ISRAËL ZIJN GEZEGEND MET EEN LANG LEVEN: DE GEMIDDELDE LEVENSVORWACHTING IS 83 JAAR, WAT HEEL HOOG IS. ISRAËL STAAT NEGENDE OP DE WERELDRANGLIJST VAN NATIONALE GEZONDHEID.

Sigmund Freud

Tegen ELKE KWAAL

De staat Israël bestaat zeventig jaar. Het Joodse volk is echter al veel langer beroemd op medisch gebied, bijvoorbeeld vanwege verschillende uitvindingen. 28 procent van de Nobelprijswinnaars op het gebied van geneeskunde is Joods. De Joodse Sigmund Freud is beroemd geworden op het terrein van psychologie.

Een aspirientje
Hét middel tegen elke kwaal: een aspirientje. Maar wie is de uitvinder van dit medicijn? Deze vraag heeft heel wat hoofdbreken gekost. Het medicijn werd in 1899 door het bedrijf Bayer op de markt gebracht. Zij beweren dat Felix Hoffmann de uitvinder is. Daar is echter twijfel over. De echte uitvinder is waarschijnlijk Arthur Eichengrün, die vanwege zijn Joodse afkomst niet werd erkend als ontdekker.

Arthur Eichengrün, Duitsland, 1867-1949

Een aspirientje, het middel tegen elke kwaal.

U moet de Heere, uw God, dienen. Ik zal ziekte uit uw midden doen wijken.

EXODUS 23:25

MAGEN DAVID ADOM

De Magen David Adom (MDA, 'Rode Davidsster') is de nationale hulporganisatie in Israël. Toen ze lid wilden worden van het Internationale Comité van het Rode Kruis, werd dat geweigerd. Reden: men wilde het aantal op te nemen symbolen beperkt houden. Maar de Rode Halve Maan, de Rode Leeuw en de Rode Zon mochten wel gewoon deelnemen. Pas in 2006 kon de de Rode Davidsster onder strenge voorwaarden toetreden.

LANGE humanitaire arm

Israël biedt wereldwijd medische hulp na rampen. Premier Netanyahu noemt de Israëlische reddingswerkers de 'lange humanitaire arm van Israël' en 'het ware gezicht van de Joodse staat'. Bij elke opdracht neemt het medische team van het Israëlische leger ongeveer honderd ton (dat is 100.000 kilo!) aan medische apparatuur mee en is zo vrijwel zelfvoorzienend.

Nooit verwacht

Mijn naam is Hassan en ik kom uit een dorp iets ten zuiden van

Damascus. Zoals je weet is er oorlog in mijn land Syrië. In augustus 2013 werd Damascus door een vreselijke aanval getroffen. Er werden zelfs chemische wapens gebruikt.

Op zoek naar hulp

Ik raakte gewond, net als enkele dorpsgenoten. Alle ziekenhuizen in de regio waren gesloten. Daarom besloten we iets te doen wat geen Syriër ooit had gedaan: we gingen naar Israël, onze vijand. Aan de grens was strenge bewaking. Het Israëlische leger had ons al

snel in de gaten. Met onze handen omhoog kwamen we dichterbij. Toen ze zagen dat we gewond waren, gebeurde iets wat we nooit hadden verwacht: we mochten in hun leger jeep instappen en werden naar een ziekenhuis gebracht in Israël!

Ziekenhuis aan de grens

Inmiddels is er een veldziekenhuis aan de grens geopend. Duizenden van mijn landgenoten hebben medische zorg gekregen in Israël. Ik ben zo dankbaar!

De medische tak van het Israëlische leger verleent hulp bij rampen over de hele wereld. Kort na de aardbevingen in Nepal en Haiti, de tsunami's in Sri Lanka en Japan, de orkaan op de Filipijnen en andere rampen zoals in Turkije, India, Rwanda en Armenië waren de Israëli's als een van de eersten ter plekke.

Digitale ZORGSTAAT

ISRAËL WORDT OOK WEL DE DIGITALE ZORGSTAAT GENOEMD. STEEDS MEER ZORG WORDT DIGITAAL GEGEVEN. ER ZIJN IN ISRAËL ONGEVEER VIERHONDERD BEDRIJVEN WERKZAAM IN DE DIGITALE ZORGSECTOR. HUN WONDERLIJKE UITVINDINGEN ZIJN EEN ZEGEN VOOR DE WERELD.

Neurosteer uit Herzlia ontwikkelde een pleister die hersenactiviteit meet. De gegevens worden naar een centrale gestuurd. Een epileptische aanval of ziekte kan zo snel worden vastgesteld.

Cnoga ontwikkelde meetapparatuur om de bloedsuikerwaarde van diabetici vast te stellen zonder te hoeven prikken, door een camera met optische diagnose.

PillCam is een speciale pil met een kleine camera. De patiënt slikt de pil door. De camera kan gegevens verzamelen over de ingewanden van de patiënt.

ReWalk is een apparaat dat mensen met een ernstige beperking helpt met lopen. Op deze manier kan iemand met een handicap zelfs meedoen aan een marathon!

WoundClot ontwikkelde verband dat een bloeding snel laat stoppen. Onmisbaar in een land waar het gevaar van terreur altijd op de loer ligt.

Paneelnummer: 26B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Wereldwonder Israël

Beschrijving Over de vele medische innovaties en goede medische zorg in de staat Israël

De Heere zal voor u strijden,
en u moet stil zijn.

»»» EXODUS 14:14 «««

STRIJDEND wonder

ZIJN OORLOGEN
EN LEGER S IETS
OM JE OVER TE
VERWONDEREN? HELAAS
IS HET VOOR ISRAËL
HARD NODIG OM EEN
GOED LEGER TE HEBBEN:
IN ZIJN ZEVENTIGJARIG
BESTAAN WERD HET
LAND CONSTANT
BEDREIGD DOOR
VIJANDEN. ONDANKS DE
MOEILIKHEDEN IS ER IN
HET ISRAËLISCHE LEGER
VEEL OM JE OVER TE
VERWONDEREN.

In de Bijbel wordt al duidelijk dat een Joodse soldaat anders moet zijn dan enig andere soldaat. In de boeken van Mozes geeft de Heere wetten hoe het volk zich moet gedragen in oorlogstijd.

Oprechte mensen

In de legerplaats moet de aanwezigheid van God merkbaar zijn in alles. Uit het verhaal van Gideon blijkt dat niet het hebben van zoveel mogelijk manschappen belangrijk is, maar een leger van oprechte en goede mensen met een hoge moraal.

Verdedigingsleger

De officiële naam van het Israëlische leger is vertaald het Israëlische verdedigingsleger. Het leger werd kort na de stichting van de staat Israël opgericht.

» De Joodse paramilitaire organisatie Hagana werd vóór 1948 het Israëlische leger.

MORAAL

De Britse kolonel buiten dienst Richard Kemp noemt het Israëlische leger 'het leger met de hoogste morele standaard ter wereld'. 'Geen enkel ander leger doet meer dan Israël om levens van onschuldige burgers in oorlogsgebieden te sparen', zegt hij. Het leven van burgers wordt zelfs hoger geacht dan het leven van de eigen soldaten.

De ethische code van het leger is vastgelegd in de Ruach Tzahal, 'De geest van het leger'. Daarin staan de drie belangrijkste waarden:

1. Verdediging van de staat en zijn inwoners
2. Patriotisme en loyaliteit aan de staat
3. Menselijke waardigheid

» Het logo van het Israëlische leger: een davidster met zwaard en olifant

IN DIENST

Vroeger waren mannen in Nederland verplicht om in het leger te dienen. In Israël moeten **zowel mannen als vrouwen in dienst**. Voor mannen is dit drie jaar, voor vrouwen twee. Het feit dat alle Israëlische burgers in dienst moeten, heeft grote invloed op de maatschappij.

In het leger is je afkomst niet belangrijk. Zo kan een taxichauffeur in het leger de commandant zijn van een miljonair. Ook leren dienstplichtigen problemen oplossen, creatief zijn en risico's afwegen.

BIJZONDERE MISSIE

Mijn naam is Naomi. Ik woon al meer dan 25 jaar in Israël. Daarvoor woonde ik in Ethiopië, in de regio Gondar. Ik ben op een heel bijzondere manier naar Israël gekomen: met **Operatie Salomo** in 1991. Het was in die tijd heel onveilig in mijn land. Joodse organisaties maakten zich zorgen om de veiligheid van mij en andere Joden. Ik was hoogzwanger.

Op een ochtend werden alle inwoners van ons dorp bij elkaar geroepen. Voor onze eigen

veiligheid werd ons aangeraden in te stappen in een bus. Het was allemaal heel geheimzinnig en spannend.

De bus stopte op een vliegveld. Iemand in een Israëlisch legeruniform maande ons in te stappen in een enorm vliegtuig. Ik had nog nooit een vliegtuig van dichtbij gezien! De stoelen waren uit het vliegtuig gesloopt. Later hoorde ik dat er een record was gebroken: in ons vliegtuig zaten maar liefst 1.122 mensen. Door alle

spanning kwam tijdens de reis de bevalling op gang. Ik werd in de lucht moeder van een prachtig jongetje. En ik was niet de enige: bij andere vluchten werden nog eens vier kinderen geboren!

In 36 uur tijd werden 14.325 Ethiopische Joden door slechts 35 vliegtuigen naar Israël gebracht, de grootste luchtbrugoperatie uit de Israëlische geschiedenis. Wat een wonder!

» De Joden uit Ethiopië werden verspreid in hun nieuwe thuisland Israël. Na tweeduizend jaar verstrooiing brengt God Zijn volk naar huis!

» Ruim 15.000 Ethiopische Joden werden in 1991 in een geheime operatie naar Israël gebracht.

Paneelnummer: 26C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Wereldwonder Israël

Beschrijving: Over Israël's militaire successen en hoge morele standaard van Israël's leger

ISRAËL IS EEN KLEIN LAND, ONGEVEER HALF ZO GROOT ALS NEDERLAND. DAT LIJKT MISSCHIEN MAKKELIJK OM TE VERDEDIGEN, MAAR BRENGT OOK DE NODIGE PROBLEMEN MET ZICH MEE. BUURLANDEN KUNNEN RAKETTEN AFVUREN OP ELK GEWENST DOELWIT IN HET LAND, OMDAT ALLES BINNEN BEREIK LIGT. VOOR DIT GEVAAR WAS EEN OPLOSSING NODIG: EEN SYSTEEM DAT VIJANDIGE RAKETTEN KAN ONDERSCHEPEN.

Hamis raket bedreiging

Veel raketten komen meer in een gebied tot 50 km rondom de Gaza strook.

Zware mortier

Bereik: 8,7 km

Qassam raket

Bereik: 12,7 km

Grad raket

Bereik: 20 km

Verbeterde Grad raket

Bereik: 48 km

Met zwaardere raketten kan bijna heel Israël bereikt worden.

M-75

Bereik: 75 km

P-160

Bereik: 160 km

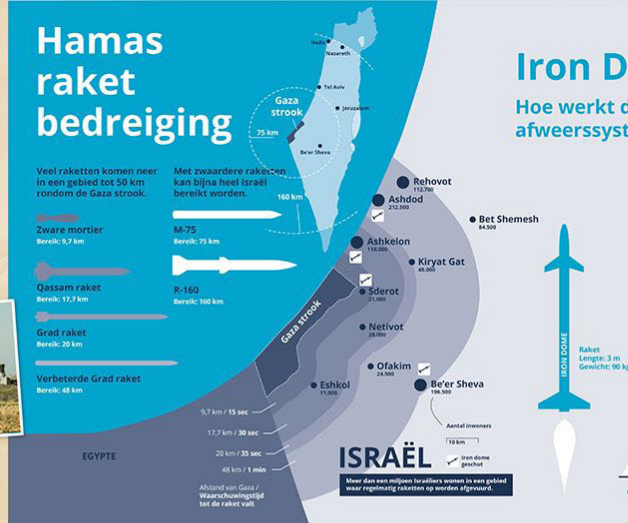
5,7 km / 15 sec

17,7 km / 30 sec

20 km / 35 sec

48 km / 8 min

Afstand van Gaza / Waarschuwingstijd tot de raket valt

Iron Dome

Hoe werkt dit afweersysteem?

Israël ontwikkelde verschillende antiraketsystemen om zijn burgerbevolking te beschermen. De bekendste is de **Iron Dome**, in het Nederlands wel IJzeren Koepel genoemd. Het systeem werd na de Tweede

Libanon-oorlog van 2006 ontwikkeld en in 2011 in gebruik genomen. Het kan raketten op een afstand van vier tot wel zeventig kilometer uitschakelen. De technologie achter de Iron Dome is heel innovatief.

Het wonder van BESCHERMING

AAN DE grens

Het alarm gaat af! Het is juli 2006 en Nathan heeft zomervakantie. Hij woont in Haifa, in het noorden van Israël. Al een tijd is het onrustig. De terreurgroep Hezbollah in Libanon stuurt de ene na de andere raket op Israël af.

Schuilplaats zoeken

Nathan heeft geleerd wat het betekent als het alarm afgaat: er is gevaar. Dit zijn dan de regels: je moet zo snel mogelijk naar een schuilplaats vluchten. Veel

huizen hebben een veilige kamer, maar ook bijvoorbeeld de betonnen bushokjes zijn geschikt. Als er geen schuilplek in de buurt is, moet je gaan liggen met je gezicht naar de grond. Nathan schrikt elke keer weer als het alarm afgaat. Soms wordt hij zelfs 's nachts wakker, omdat hij bang is voor de raketten.

Voorlopig weer veilig

Samen met zijn vriendjes wacht Nathan tot het voorlopig weer veilig is. Het is duidelijk: er is een goed antiraketsysteem nodig.

Israëlische kinderen schuilen tijdens een raketaanval.

Een schuilplaats in Sderot, vlakbij Gaza. Sinds 2001 zijn er vanuit de Gazastrook maar liefst meer dan vijftienduizend raketten afgeschoten op Israëlische dorpen en steden.

Het Iron Dome raketstelsel.

WAT JE NOG NIET WIST

De Iron Dome is misschien wel de bekendste uitvinding van Israël op militair vlak. Toch zijn er veel dingen die je misschien nog niet wist over de Iron Dome.

De ontwikkelaars van de Iron Dome werden geïnspireerd door speelgoed! Een speelgoedautootje van Toys 'R' Us bleek onderdelen te hebben die erg handig waren om te gebruiken voor het systeem.

\$ 100.000

Het is niet goedkoop om de Iron Dome te gebruiken. Het afvuren van een tegenraket om een vijandige raket neer te halen kost tot wel honderdduizend dollar.

90%

In negentig procent van de gevallen dat een tegenraket door de Iron Dome afgevuurd wordt, heeft het succes en wordt de vijandige raket uitgeschakeld.

Bij een uitvinding als de Iron Dome lijkt het vooral belangrijk dat hij goed werkt. Toch vonden de ontwikkelaars ook het uiterlijk van het apparaat heel belangrijk. 'We wilden graag dat het systeem er supermodern en bedreigend uit zou zien, want we wisten dat het binnen de kortste keren in alle media ter wereld te zien zou zijn', zei één van de ontwikkelaars.

Paneelnummer: 26D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Wereldwonder Israël

Beschrijving Over hoe Israëls verdedigingssystemen de bevolking beschermt

Het ontstaan van het rabbijnse Jodendom

De verwoesting van de tempel sloeg een groot gat in Israël. De tempel en de tempeldienst hadden eeuwenlang het hart gevormd van het leven in Israël. Hoe moest dat nu verder? Eigenlijk waren er maar twee bewegingen vitaal genoeg om de draad weer op te pakken: de rabbijnen en de volgelingen van Jezus.

Beide waren in zekere zin erfgenamen van de Farizeeën. De tempel had voor hen wel centrale betekenis, maar in feite waren zij er niet van afhankelijk.

De vroege kerk zag in de verkondiging van het Evangelie van het Koninkrijk aan alle volken (Matteüs 24:14) een voorwaarde voor het herstel van Israël en richtte zich naar buiten. De Farizeeën zagen het als hun taak om heel het volk Israël te verheffen. Zij stonden in de tijd van de tempel vaak dicht bij de mensen dan de priesters in de tempel. Zij slaagden er na de val van Jeruzalem in om het grootste deel van het Joodse volk onder hun leiderschap te verenigen. Dankzij de inspanningen van rabbi Jochanan ben Zakkai werd het sanhedrin naar Javne verplaatst, waar een rabbijnsschool was. De Thorageleerden namen er de leiding en kregen zo ook de leiding over het volk Israël.

Eredienst van het hart

Er waren meteen dringende kwesties waarop antwoord gegeven moest worden. Een van de belangrijkste was het wegvallen van de offerdienst in de tempel. Het rabbijnse Jodendom stelt in plaats daarvan de 'eredienst van het hart': "Om Mij te dienen met heel je hart" (Deuteronomium) – dat is het gebed. Het dagelijkse gebed en de liefdadigheid komen in de plaats van de offers, want er staat: "Ik vind vreugde in goedertierenheid en niet in offer" (Hosea 6:6). In Javne werd tegen het einde van de eerste eeuw ook de canon van de Hebreeuwse Bijbel vastgesteld.

Het sanhedrin was een vergadering van 71 Thorageleerden die recht spraken. Na de verwoesting van de tempel werd in Javne een nieuw sanhedrin opgericht door rabbi Jochanan ben Zakkai. Dit hield zich vooral bezig met de vraag hoe het Jodendom zonder tempel gestalte moest krijgen.

Het Joodse gebed nam de plaats in van de offerdienst in de tempel. De gebeden werden vastgelegd in de siddoor, het Joodse gebedenboek.

Een kunstig beslagen siddoor

Bladzijden uit een siddoor uit de achtste eeuw

Rabbi Jochanan ben Zakkai

Jochanan ben Zakkai was een van de farizeese leiders van de tweede helft van de eerste eeuw. Tijdens het beleg van Jeruzalem was hij in de stad. Hij zag dat het verzet tegen de Romeinen zinloos was en pleitte voor overgave en een vreedzame regeling met hen. Daardoor kwam zijn eigen leven in gevaar, maar hij wist de stad te ontvluchten om met de Romeinse veldheer Vespasianus te onderhandelen. Als een dode droegen zijn leerlingen hem op een lijkbare de stad uit. Zo wist hij de stad uit te komen.

nakomelingen van rabbi Gamaliel, die van koning David afstamden.

Vespasianus' zoon Titus nam de leiding over het beleg van Jeruzalem over, maar Vespasianus eerde het verzoek van rabbi Jochanan ben Zakkai. Daarmee werd het rabbijnse leiderschap gespaard en zo het voortbestaan van het Jodendom gewaarborgd.

Jeruzalem was tijdens het beleg hermetisch afgesloten. Alleen de doden mochten van de Joodse opstandelingen de stad uit worden gedragen om begraven te worden. Daarom ontsnapte rabbi Jochanan ben Zakkai als 'dode' de stad.

De menorah bij de Knesset (het Israëlische parlamentsgebouw) met de historie van het Joodse volk erop afgebeeld. Een detail hiervan is Jochanan ben Zakkai bij een verwoest Jeruzalem.

Paneelnummer: 27A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over het ontstaan van het rabbijnse Jodendom rond de tijd van de Here Jezus

De Ba'al Sjem Tov

In deze situatie wordt in 1698 Jisroël Ben-Eliezer geboren in Okup, een klein stadje in het huidige Oekraïne. Jisroël leert van zijn vader om niemand te vrezen behalve zijn hemelse Vader, en om elke Jood zonder onderscheid lief te hebben. Hij groeit op en maakt naam als leraar. Hij krijgt de naam 'Ba'al Sjem Tov', 'Meester van Goede Naam'.

In zijn onderwijs legt hij niet alleen de nadruk op intellectuele studie, maar vooral op de persoonlijke toewijding en vroomheid die voor iedere Jood bereikbaar is door het gebed. In de schepping kun je God ontmoeten en in je gewone werk kun je Hem aanbidden.

De *devekeot*, letterlijk vertaald: 'God aankleven', is het doel van iedere Jood. De enthousiaste vreugde is de emotie om dat te beleven. Het chassidisme zorgt ervoor dat eenvoudige Joden weer moed scheppen, elkaar opbouwen in het vertrouwen op God en aanmoedigen om als Jood te leven.

Er zijn geen foto's of schilderijen van de Ba'al Sjem Tov. Op dit kunstwerk wordt zijn liefde voor de natuur afgebeeld en de vreugde die hij terugvoelt aan eenvoudige Joden.

Rebber en chassieden

De Ba'al Sjem Tov had leerlingen, *chassieden* - letterlijk: 'vromen'. Joden die hem volgden en van hem leerden. Zij hadden op hun beurt eigen leerlingen en vormden op vele plaatsen in Oost-Europa chassidische gemeenschappen. De leider van zo'n gemeenschap wordt 'rebbe' genoemd. Dit is niet hetzelfde als een rabbijn. Het verschil omschrijven Joden als 'een rabbijn beantwoordt vragen, een rebbe beantwoordt mensen'. Een rebbe ziet verder dan de vraag, maar kijkt als het ware in je ziel.

Een rebbe afgebeeld met zijn leerlingen om hem heen.

Tweeduizend jaar ballingschap, vol met vervolging en vijandschap, gaat het Joodse volk natuurlijk niet in de koude kleren zitten. Toch houden Joden vast aan het verbond met de Heere en blijven ze trouw aan de voorschriften die Hij gaf in de Thora. Dit geeft het volk een buitengewone veerkracht. Ondanks eeuwen van verstrooiing en vervolging blijft Israël bestaan.

Joodse veerkracht

Het chassidisme

Een sprekend voorbeeld van die veerkracht is het chassidisme, een Joodse stroming die ontstaat in Oost-Europa, aan het begin van de achttiende eeuw. De Joden daar hadden het enorm zwaar te verduren in die tijd. In Polen brak in 1648 onder leiding van Bohdan Chmelniński een opstand uit. De Joden, die sinds 1570 een toevlucht hadden gevonden in Polen en bescherming van de koning genoten, werden het doelwit. Op barbaarse wijze werden ze vervolgd door de kozakken van Chmelniński en ook de bevolking deed naar hartelust mee met deze pogroms. Veel Joden sloegen op de vlucht.

Het chassidisme is vandaag de dag nog altijd springlevend. Chassidische Joden kleden zich traditioneel, maar houden zich ook met heel moderne activiteiten bezig.

Tegelijkertijd ging het gerucht rond dat er een messias was opgestaan. Sjabbatai Tsvi, afkomstig uit Smyrna (Turkije), een charismatische leider, was in Jeruzalem tot Messias uitgeroepen. Het gerucht bracht velen in heel Europa in vervoering. Groot was de desillusie toen Sjabbatai Tsvi in 1666 door de Turkse sultan gevangen werd genomen en zich tot de islam bekeerde.

Al deze zaken veroorzaakten een lange periode van maatschappelijke onrust. Bovendien was er een kloof gegroeid tussen de Joodse geleerden en de gewone Jood die hard moest werken om het hoofd boven water te houden.

Een pamflet met afbeelding van Sjabbatai Tsvi. Zelfs tot in Nederland geloofden veel Joden dat hij een messias was.

Tchinot en de rol van de Joodse moeder

"Laat ons geen grote huizen verlangen, en prachtige kleding. Maar laat ons uit Uw milde hand alleen verlangen wat we nodig hebben."

"Schepper van de wereld, U heeft Uw wereld zo gemaakt, dat de mens erin zou wonen. Ik ga er nu op uit om een woonplaats te zoeken om met mijn man en kinderen te wonen. Helpt U mij alstublieft om een goede, reine plek te vinden, waar we niet over de huur hoeven te ruziën, of onder slechte burens terecht komen."

In de zeventiende en achttiende eeuw hadden de Joden in Europa er al vele eeuwen aan vervolging en verachting op zitten. In tegenstelling tot niet-Joden waren de Joden over het algemeen geletterd, maar Joodse vrouwen, die niet dezelfde religieuze verplichtingen als mannen hebben, lezen en schrijven vaak alleen de spreektaal Jiddisch. In deze tijd werden vooral door vrouwen de zogenoemde *tchinot* ('smeekbeden') geschreven, waarvan bovenstaande fragmenten onderdeel zijn. De *tchinot* zijn vaak heel persoonlijke gebeden.

Ze laten zien hoe Joodse vrouwen door de eeuwen heen de spil zijn geweest in het godsdienstige leven. Hoe ze de Heere betrokken in hun alledaagse bestaan en ernaar streefden hun kinderen op te voeden tot vrome Joden die de Thora zouden liefhebben en naleven. Niet voor niets is de lofzang op de goede vrouw een vast onderdeel van de wekelijkse Sjabbatviering. Het Jodendom erkent daarmee de vitale rol die de Joodse moeder speelt en moedigt deze aan.

Een bladzijde uit een boekje met tchinot

Een moeder en haar dochter aan het begin van de Sjabbat

Rabbin Jekoelel Jehoeda Halberstam, de Klausenberger Rebbe

Een buitengewone bekentenis

In een geïmproviseerde synagoge in een opvangkamp ergens in Duitsland in september 1945 waren Joden van allerlei snit samengekomen om Jom Kippoer, Grote Verzoendag, te vieren. De rabbijn die de gebeden leidde, was de Klausenberger Rebbe, rabbijn Jekoelel Jehoeda Halberstam. Zijn vrouw en elf kinderen waren door de nazi's vermoord. Zelf had hij meerdere concentratiekampen overleefd.

Toen in de traditionele gebeden werd gevraagd om vergeving voor zonden die je hebt begaan met je ogen, je handen, uit brutaliteit of hardvochtigheid, stond iemand in de zaal op en riep: "Nee!" Hoe konden deze mensen vragen om vergeving voor zonden die ze niet hadden begaan? Zou God niet juist hén om vergeving moeten vragen voor alles wat Hij de moordlustige nazi's had toegestaan hen aan te doen?

Nadat de man enige tijd zijn boze rede had afgestoken, antwoordde de Rebbe: "Je ... hebt ... gelijk ..." Hierop barstten de aanwezigen in tranen uit en werd er ongecontroleerd gehuild. Toen de golf van emotie was gezakt, vervolgde de Rebbe echter: "... maar ik wil jullie uitleggen waarom ik vandaag om vergeving heb gevraagd."

Hierop vertelde de Rebbe over de verschrikkingen die hij had meegemaakt in de concentratiekampen. Over de sadistische manier waarop de nazi's geweld waren om dagelijks voor de ogen van iedereen Joodse gevangenen dood te martelen. Vervolgens zei hij: "S Avonds in de barak bad ik tot God om me die nacht maar te laten sterven, zodat ik dat de volgende dag niet opnieuw zou hoeven mee te maken ... Daarvoor heb ik om vergeving gevraagd. Nooit is het bij me opgekomen om te bidden of Hij me wilde bevrijden. Ik was door alle verdrukkingen vergeten dat er iets bestond als de mogelijkheid om vrij te zijn."

Na enkele minuten stilte werden de gebeden hervat.

Na de Holocaust werden Joden die de concentratiekampen hadden overleefd opgevangen in kampen voor Displaced Persons ('onthemde personen'). Hun families waren vaak grotendeels vermoord en hun bezit ontnomen. In de DP-kampen werden synagogen ingericht. Hier ving het Joodse leven na de Holocaust weer aan.

Paneelnummer: 27B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over hoe Joden in de diaspora ondanks vervolging en haat trouw bleven aan hun geloof

Begin van het ontluiken van de verlossing

Het zionisme was aanvankelijk vooral een seculiere beweging. Veel leiders waren niet godsdienstig, sommigen zelfs anti-godsdienstig. Ze vonden dat bij de opbouw van een eigen land een nieuwe Joodse identiteit hoorde, bevrijd van godsdienstige tradities, die in hun ogen hoorden bij de onderdrukking en de 'achterlijkheid' van het Sjtetl.

De orthodoxe Joden die al lang in Israël woonden (de 'oude Jisjoev'), keken met argusogen naar deze nieuwkomers, die de Sjabbat en de spijswetten aan hun laars laptten en ook nog eens het Hebreeuws, de heilige taal, ontviidden door deze voor het dagelijkse leven te gebruiken.

Ook in Europa ondervond het zionisme godsdienstige tegenstand, merkwaardig genoeg niet alleen van het orthodoxe Jodendom, maar ook van de Reformbeweging die in de negentiende eeuw was opgekomen. Die wilde ook modernisering, maar wilde juist met behoud van een godsdienstige Joodse identiteit helemaal deel gaan uitmaken van de Europese cultuur. Het benadrukken van een eigen Joodse etniciteit of nationaliteit stond dat alleen maar in de weg.

Controverse

Toch waren er ook orthodoxe rabbiën, zoals Jehoda Alkalai (Bosnië 1798 – Jerusaleem 1878) en Tzvi Hirsch Kalischer (Pruisen 1795 – 1874) die een godsdienstige basis legden voor het zionisme. Zij leerden dat de komst van de Messias afhankelijk was van de terugkeer van de Joden naar Israël. Maar de gangbare orthodoxe opvatting

was en bleef, dat alleen de komst van de Messias een einde kon maken aan de ballingschap. De Messias zal het volk Israël verzamelen en het koninkrijk van David weer oprichten. Joden mogen – ook in de meest orthodoxe visie – wel naar het land Israël terugkeren. Maar ze moeten daar niet streven naar een eigen staat zonder de Messias.

Israël moet niet rebelleren tegen de volken van de wereld, staat er in de Talmud. Dat was voor de Satmarer Rebbe Joel Teitelbaum, de leider van een van de grootste chassidische groepen, het argument om zich tegen de staat Israël te keren. Nog steeds zijn de Satmarer chassidim de grootste orthodoxe antizionistische beweging binnen (!) en buiten Israël.

De Satmarer Rebbe Joel Teitelbaum

Hoewel de tegenstelling tussen religieus en seculier soms zorgt voor spanningen, worden ook veel initiatieven ontplooid om verschillende groepen samen te brengen. Zo zijn er speciale programma's ontwikkeld, waarbij orthodoxe Joden militaire dienst kunnen combineren met Thorastudie. Hierdoor zijn steeds meer orthodoxe Joden in militaire dienst gegaan.

Het feit dat Joden in Israël tegenwoordig weer Hebreeuws spreken, is voor een groot deel te danken aan Eliezer Ben Jehoda, een seculiere zionist die in Israël ging wonen en zich inspande om het Hebreeuws te moderniseren en geschikt te maken als spreektaal voor de nieuwe Joodse staat. Zijn inspanningen werden echter niet door iedereen gewaardeerd. Het Hebreeuws als taal van de Bijbel werd door veel gelovige Joden beschouwd als heilige taal en niet als spreektaal. Inmiddels spreken de meeste orthodoxe Joden in Israël het moderne Hebreeuws, maar sommige gemeenschappen gebruiken nog altijd het Jiddisch als spreektaal.

Dubbel gevoel

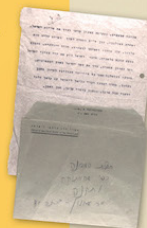
Door de Sjoa (de Holocaust) werd alles anders. Definitief werd duidelijk dat het Joodse volk alleen veilig is in een eigen land, waar het soeverein kan wonen. Verreweg de meeste Joden, orthodox of liberaal, zijn het daar mee eens. Maar er blijft een dubbel gevoel. Kan een seculiere staat de voorbode zijn van het Koninkrijk van de Messias?

In 1948 werd door het Israëlische opperrabbinat een zegen voor de staat Israël opgesteld voor de gebedsdienst. Hierin klinkt hoopvol, maar voorzichtig: "Zegen de staat Israël, het begin van het ontluiken van onze verlossing."

De originele tekst voor het gebed voor het welzijn van de staat Israël werd in 1948 geschreven door Israël's eerste opperrabbin Isaac Halevi Herzog en geredigeerd door zijn vriend, de Israëlische schrijver Samuel Josef Agnon.

Scan deze code met een smartphone om de volledige tekst van het gebed voor de staat Israël te lezen.

De meerderheid van het orthodoxe Jodendom erkent dat God een geschenk heeft gegeven aan het Joodse volk. Het land Israël is immers een toevluchtsoord geweest voor de overlevenden van de Sjoa en voor Joden van over de hele wereld. Bovendien heeft het bestaan van de staat Israël een enorme impuls gegeven aan het niveau van Thora- en Talmudstudie. Daarbij is het moderne Israël 'slechts' een tijdelijk verschijnsel dat met de komst van de Messias plaats zal maken voor iets veel mooiers dat in overeenstemming is met datgene wat de profeten in Tenach hebben voorzeggd.

Paneelnummer: 27C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over de controverse tussen orthodox en seculier in de moderne staat Israël

Rabbin Abraham Isaac Kook

Rabbin Kook

Een heel belangrijke persoon in de ontwikkeling van het religieuze zionisme was rabbin Abraham Isaac Kook (1865-1935). Rabbin Kook werd geboren in Letland en verhuisde in 1904 naar Israël waar hij opperrabbin werd. Rabbin Kook geloofde dat het belangrijk voor Joden is om in Israël te wonen, omdat veel van de geboden uit de Bijbel alleen in Israël uitgevoerd konden worden. Rabbin Kook geloofde ook dat de niet-gelovige zionisten zonder dat ze het doorhadden het plan van God vervulden door de staat Israël op te bouwen. Alle Joden, ook de niet-gelovige Joden, hadden volgens hem een soort goddelijk stukje in zich waardoor ze de wil van God deden. Hiermee vormt het religieuze zionisme ook een soort brug tussen seculiere en orthodoxe Joden.

Rabbin Kook kreeg vanwege zijn visie op het zionisme te maken met veel kritiek vanuit orthodox-Joodse kanten. Er waren echter ook velen die hem steunden. Op deze verklaring spreken tachtig orthodoxe rabbi's hun steun aan Kook uit.

Studenten van een Talmoedschool die opgericht werd door rabbin Kook

Rabbin Kook was enorm geliefd. Zo'n twintigduizend mensen woonden in 1935 in Jeruzalem zijn begrafenis bij.

Religieuze zionisten geloven dat de staat Israël dankzij Gods ingrijpen (voort)bestaat. Ze geloven dat het de bedoeling is dat alle Joden zullen terugkeren in het land Israël en zich daar vervolgens aan de Thora zullen houden. Als dat gebeurd is, zal de Messias terugkomen. Religieuze zionisten vinden het daarom belangrijk bij te dragen aan de opbouw, bescherming en het voortbestaan van de staat Israël. Dit doen ze bijvoorbeeld door te dienen in het leger.

Geloof en liefde voor het land

Religieuze-zionistische pioniers stichtten kibboets Ein HaNatziv in 1946. Veel Joodse plaatsen werden gesticht door religieuze zionisten.

De herovering van Jeruzalem in 1967 was een enorm belangrijke gebeurtenis. Jaarlijks trekken veel religieuze zionisten naar Jeruzalem om dit te vieren tijdens Jeruzalemdag.

Religieuze zionisten vandaag de dag

Religieuze-zionistische Joden dienen in het Israëlische leger

Toen de staat Israël werd gesticht, leefde rabbin Kook niet meer. Het is daarom niet duidelijk wat zijn visie precies zou zijn geweest op Israëls handelen, zoals de herovering van Judea en Samaria op Jordanië tijdens de Zesdaagse Oorlog in 1967. Sommige religieuze zionisten menen dat hij er voorstander van geweest zou zijn dat heel Israël, dus ook Gaza, Judea en Samaria, onder Israëls bestuur zouden vallen, omdat God in de Bijbel het hele land Israël aan het Joodse volk beloofd. De aanhangers van deze visie zijn onder andere veel Joden die Joodse dorpen willen stichten in Judea en Samaria of hier al wonen. Er zijn

echter ook religieuze zionisten die vinden dat vrede belangrijker is dan Israëls bestuur over het hele land.

Tegenwoordig bloeit het religieuze zionisme in Israël. Het is veel groter dan alleen een politieke beweging. Zo is er bijvoorbeeld een grote jongerenbeweging en zijn er religieuze-zionistische scholen en kibboetsen. Er is zelfs een universiteit gesticht in Ariel, een grote plaats in Samaria. Nog altijd kenmerken de religieuze zionisten zich door een grote liefde voor het land Israël en doen ze veel om Israël tot een mooier en beter land te maken.

De religieuze-zionistische rabbin Moshe Lichtenstein

De religieuze zionisten die in Judea en Samaria wonen, zien er natuurlijk niet allemaal hetzelfde uit, maar ze hebben wel een stijl ontwikkeld waaraan je ze vaak kunt herkennen. Zo dragen ze vaak een gehaakte keppel.

Om financiële steun te krijgen voor Talmoedonderwijs in Israël reisde rabbin Kook naar Amerika. Op de foto zie je rabbin Kook met de burgemeester van New York.

Paneelnummer: 27D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Tijdreis met Janiv

Beschrijving Over de samensmelting van orthodoxie en nationale trots in het religieuze zionisme

PROFETIE OVER JERUZALEM

*En de naam van de stad zal vanaf die
dag zijn: De Heere is daar.*

— EZECHIEL 48:35 —

Paneelnummer: 28A

Afmeting: 365 x 200 cm

Tentoonstelling: Jubeljaar in Jeruzalem

Beschrijving Panorama met profetie over Jeruzalem

I

*Ik zal ze weiden op de bergen van Israël, bij de waterstromen en in alle
bewoonbare plaatsen van het land. (Ezechiël 34: 13b)*

Paneelnummer: 28B

Afmeting: 260 x 200 cm

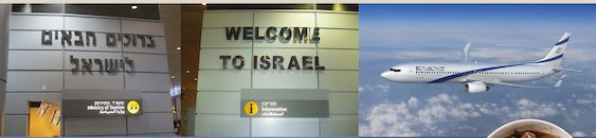
Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving Panorama over Sichem (Nablus) met de Ebal en Gerizim
met profetie over de bergen van Israël

Douane

Israël is voor toeristen een veilig land. Om deze veiligheid te garanderen heeft Israël een aantal maatregelen genomen. Zo is de douane **één van de strengste ter wereld**. Bij aankomst wordt iedereen ondervraagd: 'wat is je beroep?', 'wat is het beroep van je vader?' en 'wat is

het programma van je vakantie?'. Als de douane twijfels over je achtergrond heeft, dan kan het ondervragen zo een uur of langer duren. Ondervraging duurt ook extra lang wanneer je een stempel in je paspoort hebt van een Arabisch land dat Israël niet erkent.

Eten

In Israël kun je super lekker eten. De Israëlische keuken kent vele invloeden, van Europees tot Arabisch. Omdat er in Israël veel Joden en moslims wonen, zal je weinig varkensvlees tegenkomen.

Typisch Israëlische gerechten zijn falafel, humus en shakshuka, alle drie vegetarisch. De prijzen van eten zijn vergelijkbaar met de Nederlandse prijzen.

Tijdverschil

In Israël is het bijna het hele jaar één uur later dan in Nederland. Een weekend in maart is het verschil twee uur. Dit komt doordat de Israëlische zomertijd afwijkt van de Europese.

Dit mag je niet gemist hebben wanneer je op vakantie naar Israël gaat!

- Lopen op de muren van Jeruzalem
- Varen op het Meer van Galilea
- Drijven in de Dode Zee
- Uitkijken vanaf Massada
- Winkelen in Tel Aviv
- Wandelen bij de bronnen van de Jordaan

Klimaat

In Israël zijn drie **verschillende klimaattypes**. Langs de kust heerst een warm **mediterraan klimaat**, het noordelijke deel van de Negev heeft een **steppeklimaat** en het zuiden van de Negev

heeft een **woestijnklimaat**. De winters in Israël zijn over het algemeen mild ook al kan het soms sneeuwen en vriezen. De zomers zijn bijna altijd droog en warm, gemiddeld is het zo'n dertig graden.

Taal

Modern Hebreeuws (Ivriet) is de officiële landstaal van Israël. Bijna iedereen spreekt deze taal (49% als moedertaal). Een vijfde van de Israëlische bevolking is Arabisch en de Arabische taal heeft een **speciale status**. Verder spreekt een groot deel van de Israëlische bevolking Engels. Engels wordt vaak gebruikt voor officiële logo's, verkeersborden en op etiketten van producten.

Geld

In Israël betaalt je met **Israëlische sjekels**. De koers van deze munt kan schommelen maar over het algemeen geldt: voor 1 euro krijg je 4 sjekels. Kosten van levensonderhoud liggen in Israël gemiddeld 2,9% hoger dan in Nederland.

Paneelnummer: 30A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Handige weetjes bij een bezoek aan Israël

Paneelnummer: 30B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving Kaart van Israël met foto's van diverse plaatsen die een bezoeker aan Israël waard zijn

Toen zegende Jozua hem en hij gaf Kaleb, de zoon van Jefunne, Hebron als erfelijk bezit. Daarom werd Hebron voor Kaleb, de zoon van Jefunne, de Keneziet, tot erfelijk bezit tot op deze dag, omdat hij erin volhard had de Heere, de God van Israël, na te volgen. Jozua 14: 13-14

Hebron

Omdat Kaleb vertrouwde op de Heere en samen met Jozua een positief verslag uitbracht over het land Kanaän, kreeg hij de stad Hebron tot een erfelijk bezit. Dit gebeurde ongeveer 3200 jaar geleden. Vandaag de dag wonen er nog steeds Joden in Hebron,

maar dat heeft heel wat voeten in de aarde gehad. Zowel in het Hebreeuws als in het Arabisch betekent Hebron 'vriend'. Laten we bidden dat de stad, die nu vooral een stad van strijd is, een stad van vriendschap en vrede mag worden.

Het huidige Hebron ligt in Judea en staat deels onder gezag van de Palestijnse Autoriteit en deels onder Israëlisch gezag.

Koningszegels

Verspreid over het land Israël zijn er in de loop van de tijd verschillende oude koningszegels gevonden. De zegels bestonden uit de Hebreeuwse tekst: 'hamelek', wat betekent: 'voor de koning'. De zegels waren gegrift in kruiken. Daarmee werd aangegeven dat de kruik koninklijk bezit was. Ook in Hebron zijn zegels gevonden. Onderzoekers zeggen dat de

kruiken met zegels voedsel bevatten dat uitgedeeld moest worden aan de soldaten van het Jodese leger. Deze soldaten vochten in de zevende eeuw voor Christus in een oorlog tegen koning Sanherib die de stad Hebron binnenviel.

Een kruik met daarop een koningszegel

TUDSLIN

Geen Joden meer in Hebron?

Vanaf de tijd van Jozua tot de 20^e eeuw hebben er vrijwel altijd Joden in Hebron gewoond. Aan deze Joodse aanwezigheid kwam een abrupt einde in de eerste helft van de 20^e eeuw. In 1929 was er in Hebron een verschrikkelijke geweldsuitbarsting waarbij 67 Joden gedood werden door de Arabische inwoners van de stad. De overige Joden vluchtten weg of werden geëvacueerd. In 1967 kwam de stad onder Israëlisch bestuur en keerden Joden terug naar de stad. Deze Joden zijn gebleven in 1997 toen 80% van de stad onder bestuur van de Palestijnse Autoriteit kwam.

verteld door Prof. Horowitz

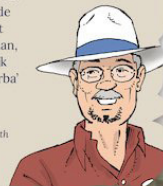
Joodse wortels Hebron

Hebron, dat in de Bijbel ook wel Kirjat Arba wordt genoemd, is één van de oudste steden ter wereld. In Genesis 23 lezen we dat toen Sara (de vrouw van Abraham) overleed, Abraham voor zijn vrouw een graf kocht in Hebron. Dit is het enige bezit dat Abraham in het Beloofde Land heeft gehad. Ongeveer 400 jaar later nam Jozua het land Kanaän in, en dus ook de stad Hebron. In Hebron wachtten er voor de Israëlieten

grote tegenstanders. In de stad woonden namelijk de kinderen van Enak, reuzen. De vader van Enak heette Arba en daar komt de naam 'Kirjat Arba' vandaan, wat letterlijk 'Stad van Arba' betekent.

< De reus Goliath met David

Abraham: een nomade

In de Bijbel lezen we dat Abraham een nomade was. Dit betekent dat hij met al zijn vee rondtrok van weidegrond naar weidegrond (vaak in de buurt van een bron). Een nomade had niet veel eigendom, omdat hij steeds weer verder trok. Overdag moesten de nomaden hard werken, maar 's avonds was

er vaak tijd voor ontspanning. In de tijd van Abraham waren er natuurlijk nog geen telefoons of televisies. Mensen vermaakten zich daarom met het vertellen van spannende verhalen of het spelen van spelletjes. Ook nu leven er in de Negevoestijn en de Judea-woestijn nomaden, de Bedoeïenen.

Hebron toen en nu

Een slachtoffer van de moordpartij in Hebron in 1929 wordt begraven.

Droefheid na de moordpartij in Hebron

Paneelnummer: 30C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over de plaats Hebron in Bijbelse geschiedenis en vandaag

De Spelonk van Machpela

Sara wordt in de spelonk van Machpela begraven

De spelonk van Machpela in 1906

Het grafteken bij het graf van Abraham Poort bij het graf van Sara

In Hebron vind je de spelonk van Machpela. Hier zijn Abraham, Izak en Jakob met hun vrouwen Sara, Rebekka en Lea begraven.

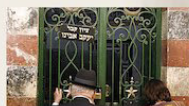
'Machpela' betekent in het Hebreeuws 'dubbel' en dat verwijst waarschijnlijk naar het gegeven dat de spelonk uit twee ruimtes bestaat. In de eerste eeuw voor Christus werd er door koning Herodes een stenen gebouw over de spelonk gebouwd. Dat gebouw is later vervoest en in de Byzantijnse tijd (1100-1300) is het gebouw gemaakt zoals het nu is. De grot waarin de aartsvaders en hun vrouwen liggen begraven, is sinds 1490 niet meer toegankelijk.

Bidden bij de spelonk

Voor het volk Israël is de spelonk van Machpela heel belangrijk. Joden gaan erheen om te bidden. Toen het land Israël onder islamitisch gezag stond, was het voor de Joden langere tijd verboden om te bidden in het gebouw boven de spelonk. Alleen moslims mochten er komen. Sinds 1917, toen de Engelsen in Israël aan de macht kwamen, mogen de Joden er weer bidden.

Joods en islamitisch gedeelte

Een deel van het gebouw wordt bestuurd door een islamitische organisatie en het andere deel door de Joden. Niet-Joodse bezoekers mogen in

Poort bij het graf van Jakob

Poort bij het graf van Lea

Muur voor het graf van Rebekka

Abner ligt ook in Hebron begraven.

Hallo allemaal, wij zijn Yehonatan (11 jaar) en Naomi (9 jaar). Wij wonen in Kirjat Arba. Onze vader heeft een wijngaard. Ik houd van voetballen en mijn zusje Naomi vindt het heel leuk om te tekenen. Verder houden we van buitenspelen! De Sabbat is onze gezinsdag.

Wijngaard in de buurt van Hebron

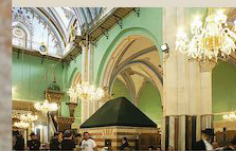

Een druiventeler uit Hebron

Izak en Ismaël

De spelonk van Machpela is ook voor moslims een heilige plaats. Voor moslims is Abraham een ware gelovige. Waar moslims en Joden van mening over verschillen is welke zoon er van God geofferd moest worden. Was dat Izak of Ismaël? Er zijn Joden en moslims die vermoeden dat Ismaël ook in Machpela is begraven. De Bijbel vertelt namelijk dat Ismaël toen hij was overleden, werd vergaderd tot zijn voorgeslacht. Dit kan erop duiden dat ook hij in de spelonk begraven ligt.

Als je kijkt hoe de spelonk verdeeld is, dan zie je dat Abraham in het midden van het gebouw ligt, op de scheidslijn tussen het synagoge- en moskee gedeelte. Sara, Jakob en Lea liggen in het synagoge gedeelte en Rebekka en Isaak in het moskee gedeelte. Als je als bezoeker in het synagoge gedeelte bij het graf van Abraham bent, dan kun je naar het moskee gedeelte kijken. Op die plek kunnen Jood en moslim, beiden nakomelingen van Abraham, elkaar in de ogen kijken.

Grafteken bij het graf van Izak

Glasblazerij

Heel bekend in Hebron zijn de prachtige glasgeblazen voorwerpen. De glasblazerij in Hebron ontstond tijdens de Romeinse overheersing van de stad in de 1^e tot de 3^e eeuw na Christus. Het glas werd vroeger vooral gemaakt van lokale, ruwe materialen zoals zand uit de omgeving en soda uit de Dode Zee. Tegenwoordig wordt er ook gerecycled glas gebruikt. Ze maken onder andere sieraden, glas-in-lood ramen en glaslampen. Hoe de glazen voorwerpen precies gemaakt worden, is een geheim dat goed bewaard wordt door enkele Arabische families. Zij zouden gebruik maken van dezelfde blaasstechniek als de Feniciërs (een volk uit het Midden-Oosten dat leefde in 2500-1000 voor Christus).

Glasblazerij in Hebron, ca. 1920

Glasblazer aan het werk

De Natsheh familie verkoopt glas dat gemaakt is met dezelfde technieken als die de Feniciërs gebruikten.

Een winkel vol glas in Hebron

Paneelnummer: 30D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over Hebron en de spelonk van Machpela

BETHLEHEM:

Aantal inwoners:
ca. 220.000
Bestuur: Palestijnse
Autoriteit
District: Judea

En u, Bethlehem-Efratha, al bent u klein om te zijn onder de duizenden van Juda, uit u zal Mij voortkomen Die een Heerser zal zijn in Israël. Zijn oorsprongen zijn van oudsher, van eeuwige dagen af. Micha 5: 1

Bethlehem

De naam 'Bethlehem' is een bijzondere naam en heeft door de tijd heen **verschillende betekenissen** gehad. Voordat de Israëlieten het land veroverden, was Bethlehem een Kanaänitische stad. Sommige wetenschappers zeggen dat de stad toen Bit-Lachmu heette. Lachmu was de naam van een vruchtbaarheidsgod. De inwoners van het toenmalige Bit-Lachmu vereerden deze god onder de naam Lechem. Op die manier ontstond de naam Bit-Lechem,

wat 'Huis van de god Lechem' betekende. Toen de Israëlieten in Bethlehem gingen wonen, kreeg de naam een andere, nieuwe betekenis. De Israëlieten waren namelijk geroepen om geen afgoden te dienen en maar **één God te vereren**, de Heere. De Hebreeuwse betekenis van de naam werd daarom **'Huis van brood'**. Het bijzondere is dat juist in deze stad Jezus als het 'Brood uit de hemel' en het '**Brood des levens**' na zijn geboorte gelegd werd in een voerbak!

In zo'n soort voerbak is Jezus waarschijnlijk gelegd.

Zicht op Bethlehem, foto uit 1898

Micha profeteerde in ca. 700 voor Christus dat er iets prachtigs zou gebeuren in het kleine Bethlehem. Het zou de geboorteplaats worden van de **Heerser van Israël**. Nu, 2000 jaar na de komst van de Heerser, is Bethlehem groot van naam geworden. Jaarlijks bezoeken miljoenen mensen van over de hele wereld de plek waar de Messias neergelegd werd in een **kribbe of voerbak**.

TUDSLIJN

BETHLEHEM

UITGELICHT

UIT DE GESCHIEDENIS

verteld door Prof. Horowitz

De basiliek van de Geboortekerk

Geboortekerk, ca. 1910

'Deur van de Nederigheid'

De Geboortekerk

Bedevaartsplaats

Midden in de stad Bethlehem staat een bijzonder gebouw waar je als toerist eigenlijk niet omheen kunt: de Geboortekerk. Deze kerk is volgens heel oude tradities over de grot heen gebouwd waarin Jezus geboren is. Zo schreef Justinus de Martelaar al dat **Jezus geboren was in een grot** en dat als mensen dat niet geloofden, ze zelf maar naar Bethlehem moesten gaan om de grot te bezoeken. Dat is ook wat veel vroege christenen na de opstanding van Jezus deden. De grot werd een bedevaartsplaats.

Kerkgebouw

Door de eeuwen heen is de grot echter niet hetzelfde gebleven. Na de Joodse opstand in 135 na Christus en de overwinning van de Romeinen op het Joodse volk,

bouwde de Romeinse keizer Hadrianus een **afgodentempel over de grot**. Op die manier hoopte hij de bedevaart te stoppen. Ongeveer 200 jaar later werd in het jaar 334 onder leiding van Helena, de moeder van keizer Constantijn, de **Geboortekerk gebouwd** boven de grot. Het is één van de oudste kerkgebouwen ter wereld. De kerk heeft de vorm van een basiliek, wat in de tijd van de Romeinen de vorm was van het marktgebouw. Het is de vorm die ook de meeste kerken in Nederland hebben.

Deur van de Nederigheid

De ingang van de kerk bestaat uit een **heel klein deurtje**, dat 'Deur van de Nederigheid' genoemd wordt. De officiële verklaring die hiervoor wordt gegeven, is de volgende: wie de plaats van Jezus' geboorte wil bezoeken, zal net als de

Geboortegrot onder de kerk

herders en de wijzen **voor Hem moeten buigen**. In de geschiedenis was het misschien wel belangrijker, dat op deze manier de kerk **beter verdedigd** kon worden: soldaten konden niet met velen tegelijk binnendringen of op een paard naar binnen rijden. Om deze kerk is heel wat strijd geweest!

Gevonden zegel

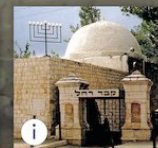
In 2012 werd door Israëlische archeologen een bijzondere ontdekking gedaan. Ze vonden bij opgravingen een zegel met daarop de naam van de stad Bethlehem in het oud-Hebreeuws. Het zegel bleek **wel 2700 jaar oud** te zijn en stamde uit de periode van de Eerste Tempel. Volgens de archeologen werd het zegel waarschijnlijk gebruikt voor de **verzegeling van belastingbetalingen** aan de koning van Jeruzalem. Het toont aan dat de stad Bethlehem waar in de Bijbel over gesproken wordt, echt bestaan heeft. Weer een opgraving die laat zien dat **de Bijbel betrouwbaar** is!

Dit zegel met de inscriptie 'Bethlehem' werd gevonden in 2012 en is ca. 2700 jaar oud.

Rachels graf is altijd een pelgrimsoord voor Joden geweest. (foto ca. 1930)

Graf van Rachel, ca. 1900

Na 2000 werd er een kogelwerend gebouw rond de tombe opgetrokken om de plek te beschermen tegen terreuraanslagen.

Oude Joodse stad

In Genesis 35 lezen we dat Rachel na haar dood begraven werd **langs de weg naar Efrat**. Daarbij wordt vermeld dat Jakob een gedenkteken oprichtte op het graf. De

Joodse verbintenis met Bethlehem gaat dus heel ver terug in de geschiedenis, wel 3700 jaar! Ook nu nog is het graf van Rachel bij Bethlehem te bezichtigen.

Paneelnummer: 31A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over de plaats Bethlehem in Bijbelse tijden en vandaag

Veiligheidsbarrière

Bethlehem onder Palestijns gezag

In 1967, tijdens de Zesdaagse Oorlog, heroverde Israël onder meer Judea en Samaria. Toen Israël en de Palestijnse Autoriteit in 1993 afspraken maakten, stemde Israël ermee in Bethlehem over te dragen aan de Palestijnse Autoriteit. Dat gebeurde in 1995. Helaas bracht deze stap geen vrede. Vanaf 2000 begon de tweede intifada (een gewelddadige opstand van de Palestijnen tegen Israël). Palestijnse zelfmoordaanslagen waren aan de orde van de dag (452 aanslagen in 2002).

Bouw Veiligheidsbarrière

Nadat in 2002 een Palestijnse terrorist een schoolbus met kinderen had opgeblazen, besloot de regering van Israël de Veiligheidsbarrière op te zetten. In 2013, toen de barrière grotendeels klaar was, was het aantal aanslagen afgenomen naar zes terreuraanslagen per jaar. Uiteraard is niet iedereen blij met de Veiligheidsbarrière. Je kunt niet meer zomaar van de ene naar de andere kant gaan. Sommige mensen noemen het zelfs een apartheidsmuur.

alsof de barrière bedoeld is om twee bevolkingsgroepen te scheiden.

Mensenlevens gered

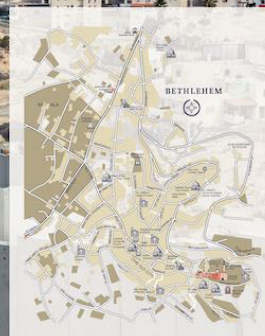
De muur heeft tot nu toe heel veel mensenlevens gered en ervoor gezorgd dat er geen andere, nog zwaardere, veiligheidsmaatregelen genomen moesten worden. Israël zegt dat wanneer er vrede komt met de Palestijnen, de barrière aangepast zal worden naar de grenzen die dan gaan gelden. **Laten we hopen dat die vrede snel komt.** De Israëlisch kolonel Danny Tirza, die de bedenker was van het veiligheidsplan, bidt in ieder geval elke dag voor die vrede.

Palestijnse reischoppers

De Veiligheidsbarrière bestaat voor 97% uit hekwerk en voor 3% (in de risicogebieden) uit een hoge muur.

Links: Kolonel Danny Tirza

Christenen in Bethlehem

Bethlehem is lange tijd een christelijke stad geweest. Toen moslims de stad in 630 binnenvielen, trokken de christenen niet weg maar 'arabisceerden', dat wil zeggen dat ze zich als Arabieren gingen zien. Sinds de 12e eeuw nam het aantal christenen in Bethlehem heel langzaam af, maar ze bleven in de meerderheid. Dat veranderde in de

20e en 21e eeuw. Het percentage christenen in Bethlehem werd toen heel snel minder. In 2016 was nog maar 12% van de inwoners van Bethlehem christen. De reden dat veel christenen de stad verlaten, is omdat het economisch niet goed gaat met de stad en de Palestijnse Autoriteit het de christenen niet makkelijk maakt.

Het echtpaar Khoury. Zij leiden een Arabische gemeente in Bethlehem.

Kerst in Bethlehem

Orthodoxe christenen in Bethlehem

Paaslammeren

Wanneer christenen aan Bethlehem denken, denken ze vaak aan de geboorte van Jezus en aan de herders. Wat veel mensen niet weten, is dat deze herders in Bethlehem geen gewone herders waren. Bethlehem ligt op tien kilometer afstand van Jeruzalem. Volgens de Misjna (de mondelinge Joodse overlevering) waren de dieren rondom Jeruzalem offerdieren voor

de offerdienst in de Tempel.

De herders rondom Bethlehem waren dus herders van de paaslammeren die tijdens het Pesachfeest geofferd werden in de tempel. Heel bijzonder is dat juist op deze plek, tussen alle paaslammeren, Jezus geboren werd. Johannes de Doper noemt Jezus 'het Lam van God' dat de zonden van de wereld wegneemt.

Model van de Tweede Tempel

Pesachmaaltijd

De Melkgrot. Men gelooft dat Jozef en Maria zich hier verscholen voordat ze naar Egypte vluchtten.

Nu in Bethlehem:

Als je nu naar Bethlehem gaat, moet je dit zeker niet overslaan:

- De Geboortekerk
- De herdersvelden
- Rachels graf
- Manger Square: het stadscentrum van Bethlehem

Landbouw en veeteelt

Vanuit de Bijbel weten we dat er in Bethlehem vroeger landarbeiders en veehouders woonden. Boaz en Ruth werkten in de graanteelt en David was er herder. Dat werken op het land ging er vroeger

heel anders aan toe dan tegenwoordig. In deze tijd is slechts een minderheid van de bevolking bezig met het produceren van voedsel, maar in de tijd van de Bijbel was het voor bijna iedereen een dagelijkse taak.

Oude waachtoren in Bethlehem

Graanoogst zonder machines

Voordat het graan gezaaid kon worden, moest het land eerst geploegd worden. Men gebruikte een ploeg met een scherpe punt om de grond open te maken. De ploeg werd getrokken door dieren (vaak osen of ezels).

Het zaaien gebeurde met de hand. Ook het oogsten was handelaarheid maar hierbij werd wel een werktuig gebruikt, namelijk een sikkel.

Het verzamelde graan werd vervolgens op een dorsvloer gelegd, waarna er met een dorslede overheen werd gesiept. Onder de siep zaten scherpe ijzeren punten die ervoor zorgden dat de aren, open gingen en het graan werd flijngelukt.

Nadat het graan gedorst was, werd het met een sijn (een voorluchtig werktuig) in de lucht gegooid. Op die manier nam de wind het kaf mee en de graankorrels vielen neer en konden zo verzameld worden.

Schaapskoot

Tegenwoordig is de landbouw in Bethlehem niet meer zo belangrijk. De inwoners van Bethlehem verdienen vooral geld met toerisme. Er zijn nog wel een aantal schaapherders te vinden rondom Bethlehem.

Herder die nu in Bethlehem leeft.

Paneelnummer: 31B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over Bethlehem en omgeving

Jordaan

De Jordaan is de grootste rivier van Israël. Hij ontspringt in het Hermongebergte uit drie bronnen. De rivier loopt vervolgens via het Meer van Galilea naar de Dode Zee. Op het drielandenpunt van Syrië, Jordanië en Israël mondt ook de Jarmuk (in de Bijbel de Jabbok) in de Jordaan uit.

De naam

De oorsprong van de naam is niet helemaal duidelijk. Het zou **twee dingen** kunnen betekenen. Jordaan kan afgeleid zijn van het Hebreeuwse werkwoord yarad, wat 'af dalen' betekent. De rivier daalt af uit het Hermongebergte, uit de bronnen van de plaats Dan en Caesarea Philippi (Banias). Zo ontstaat de naam: Yored mei-ha-Dan, wat betekent: **'daalt af van Dan'**. De andere mogelijkheid is dat het afgeleid is van het Aramese woord yardeen, wat **'snelstromend water'** betekent.

De Dan-bron van de Jordaan

Breuklijn

De Jordaan ligt, samen met de Dode Zee en het Meer van Galilea, op een grote **geologische breuklijn**. Dit betekent dat twee aardplaten daar langzaam uit elkaar schuiven, beginnend bij de Rode Zee tot in Turkije. Het gebied rond de Jordaan is daarom **aardbevingsgevoelig**. We weten van aardbevingen in de jaren 749, 1202 en 1759 die zeer hevig waren. Dit is interessant omdat verschillende Bijbelse verhalen daarmee bevestigd worden. Van een grote aardbeving weten we door Amos, die twee jaar voor de

grote aardbeving onder koning Uzza profeteert. Ook bij de intocht van Israël onder Jozua en de doortocht onder Elia en Elisa zou er sprake van een aardbeving geweest kunnen zijn. We weten uit meerdere bronnen dat het wel eens voorkomt dat bij het instorten van de steile oever van de Jordaan het water **enkele uren tot een hele dag afdamt**. Dat kan ook heel goed toen gebeurd zijn. Ook het instorten van Jericho lijkt op een aardbeving te wijzen. God gebruikt de krachten van de natuur om Zijn plan uit te voeren.

Laagste punt op aarde

Het Meer van Galilea ligt 200 meter onder de zeespiegel. De Dode Zee, waar de Jordaan in uitmondt, ligt zelfs meer dan **400 meter onder zeeniveau**. De Dode Zee is daarmee het laagste punt op aarde!

De Jordaan kent vele gezichten!

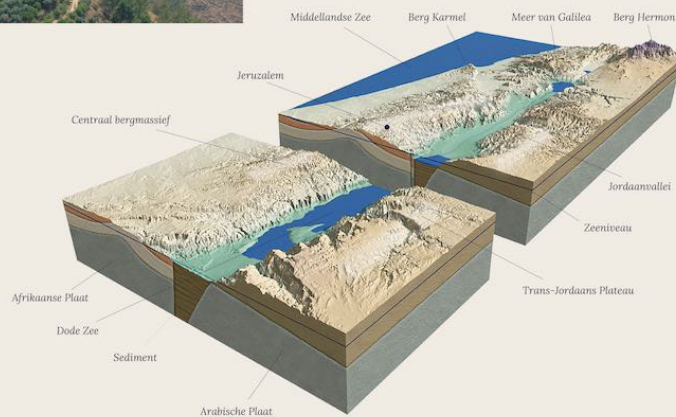
Opdrogen van de Jordaan

Door de toename van de landbouw rond de Jordaan, is het waterpeil van de rivier sterk gedaald. Het stuk tussen het Meer van Galilea en de Dode Zee is zo'n **217 kilometer lang**. De zijrivieren van dit stuk worden door Israël, Jordanië, Syrië en de Palestijnse Autoriteit gebruikt. Dat gebruik eist nu zijn tol. Er is weinig meer over van de ooit zo bruisende rivier. In 1847 beschreef een officier op expeditie langs de Jordaan hoe het water snel stroomde en via prachtige watervallen naar beneden stortte. Vandaag de dag is de Jordaan nog maar enkele meters breed. Ooit bevatte de Jordaan zo'n

1,3 miljard kubieke meter water. Nu is dat nog zo'n twintig tot dertig miljoen kubieke meter. De enige oplossing tegen de opdroging van de Jordaan is dat Jordanië, Israël en Syrië het water dat zij uit de Jordaan halen teruggeven. Israël doet dit bijvoorbeeld door **het zoutvrij maken (ontzilten) van zeewater**. Een dergelijke reddingsactie zal ook de Dode Zee een nieuwe kans geven. Daar loopt de waterstand ook jaarlijks een meter terug. Israël doet uitgebreid onderzoek naar mogelijkheden om andere waterbronnen aan te boren.

Ontziltingsfabriek Sorek

Paneelnummer: 31C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over de Jordaanvallei

Lot

'En Lot sloeg de ogen op en zag dat heel de Jordaanvlakte rijk aan water was; voordat de Heere Sodom en Gomorra te gronde gericht had, was zij in de richting van Zoar als de hof van de Heere, als het land Egypte (Genesis 13: 10). Als Abraham en Lot uit elkaar gaan, kiest Lot de Jordaanvallei. De vallei lijkt op het Paradijs, zelfs het gebied waar nu de Dode Zee is. Nog steeds is de Jordaanvallei een prachtig natuurgebied!

Jozua

'De Heere is de redder'

Jozua brengt het volk in het Beloofde Land. Daarvoor moeten ze eerst de Jordaan oversteken. God zorgt dat het volk droog kan doortrekken.

Jozua laat voor elke stam een steen uit de Jordaan zoeken. Samen worden ze neergezet als een gedenkteken. Zo kunnen de ouders aan hun kinderen vertellen wat God die dag gedaan heeft. In de Bijbel worden vaker stenen opgericht om te gedenken. Ook nu nog leggen Joden op een graf een steen om te laten zien dat ze die persoon gedenken.

Johannes de Doper

We kennen de Jordaan ook door Johannes de Doper. Hij roept de mensen op zich te bekeren, omdat het Koninkrijk der Hemelen nabij is. Ook Jezus wordt door hem gedoopt en dan klinkt de stem uit de hemel: "Dit is Mijn geliefde Zoon, in Wie Ik Mijn welbehagen heb!" Veel christenen willen ook nu nog in de Jordaan gedoopt worden. Dat gebeurt op meerdere plaatsen. Soms zelfs aan twee kanten: zowel aan de Jordaanse als aan de Israëlische kant is er dan een steiger waar gedoopt kan worden.

De Berg Nebo

(817 meter)

'Toen beklom Mozes, vanuit de vlakten van Moab, de berg Nebo, de top van de Pisga, die recht tegenover Jericho ligt. En de Heere liet hem heel het land zien... En de Heere zei tegen hem: Dit is het land waarvan Ik Abraham, Izak en Jakob gezworen heb: Aan uw nageslacht zal Ik het geven' (Deuteronomium 34: 1).

Niet zo ver ten oosten van de Dode Zee, tegenover Jericho, bevindt zich in Jordanië de berg Nebo. Daarvandaan mocht Mozes het Beloofde Land in de verte zien, maar hij mocht er niet binnengaan. Nu staat er een klooster. Bij helder weer kun je nog steeds ver kijken!

Vloermozaïek uit Maddaba

In de Sint Joriskerk in Maddaba in Jordanië, bevindt zich een vloermozaïek uit de zesde eeuw. Het is een kaart van Israël met de Jordaan, de Dode Zee en een deel van de Nijldelta. Een grondplan met onder meer Jeruzalem en Jericho is ook afgebeeld. Je ziet hier een paar interessante details. Tegen de onderrand van de foto ligt de stad Jericho omringd door palmen ('palmenstad'). Links daarboven staat het monument van de twaalf stenen bij Gilgal, opgericht na de doortocht door de Jordaan (Jozua 4: 20).

Peddelen op de Jordaan

Een mogelijkheid die je zeker niet moet missen bij een bezoek aan de Jordaan, is om met een kajak de Jordaan af te dalen naar het Meer van Galilea. Juist het noordelijke deel van de Jordaan is heel mooi. In de kale en dorre omgeving is dit gebied een prachtige groene oase met mooie bloemen.

Paneelnummer: 31D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over de Jordaan

JERICHO:

Aantal inwoners:
ca. 18.000
Bestuur: Palestijnse
Autoriteit
District: Jordaanvallei

Jericho als gift aan Cleopatra

Persimmon vruchten

Jericho, dat in het Hebreeuws 'geurig' betekent, is door de tijd heen een **geliefde woonplaats** geweest. Het ligt namelijk in een zeer waterrijke oase. Het was dus een groot teken van liefde toen de Romeinse generaal Marcus Antonius de stad weggaaf aan zijn geliefde **Cleopatra** van Egypte. Cleopatra wilde de stad heel graag hebben omdat er persimmonplantages waren. Persimmon was in die tijd een gewilde vrucht om **parfum** mee te maken. Na de dood van Marcus Antonius en Cleopatra werd de stad gegeven aan Herodes de Grote, die we ook kennen uit de Bijbel. Herodes heeft er onder andere een winterpaleis, een zwembad en een groot theater laten bouwen. De overblijfselen daarvan kun je nu nog steeds bezichtigen.

Jericho

Vroegste geschiedenis

Jericho is één van de oudste steden van de wereld. De stad bestond al lang voor de inname door Jozua. Op Tel es-Sultan zijn de oudste overblijfselen van de stad teruggevonden. Een **'tel' is een heuvel** die is ontstaan doordat verschillende bewoninglagen boven elkaar gebouwd werden. In onze tijd worden oude huizen eerst gesloopt voordat er nieuwe huizen gebouwd worden.

Ongeveer 4500 jaar geleden, in die tijd dat de tel ontstond, deden ze dat niet.

Ze bouwden de nieuwe huizen gewoon op de ruïnes van de oude huizen. De huizen werden toen gemaakt van modder. Gelukkig regende het niet zo vaak in Jericho, maar als het een keer flink regende, dan moest je je **huis opnieuw bouwen**. Dat werd dan gedaan op dezelfde plek als het oude huis, en zo ontstond de tel.

Bovenmunt van Tel es-Sultan, het oude Jericho

Herodes de Grote liet bij Jericho een winterpaleis bouwen. In deze streek bleef het in de winter warm.

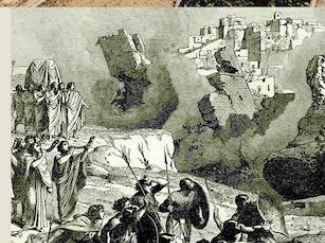

De stad Jericho herbouwd

"In die tijd liet Jozua het volk zweren: Vervloekt is die man voor het aangezicht van de Heere, die opstaat om deze stad Jericho te herbouwen. Laat hij haar fundering leggen op zijn eerstgeboren zoon en haar poorten oprichten op zijn jongste zoon" (Jozua 6: 26). **Lange tijd werd de stad niet herbouwd.** De stad werd wel bewoond.

We lezen in de Bijbel dat knechten van David in de stad verbleven en dat er in de tijd van Elia en Eliza profeten in de stad woonden.

In 1 Koningen 16 staat dat het Hiël was die de stad uiteindelijk weer herbouwde, een paar kilometer ten zuiden van het oude Jericho.

TUJDSLIN

Deze toren is gevonden bij Tel es-Sultan en behoort tot één van de oudste stenen ruïnes op aarde.

Een oude bron bij Tel es-Sultan

Stenen gemaakt van modder bij Tel es-Sultan

Potscheren uit de vroegste geschiedenis van Jericho

Ook in het huidige Jericho zijn archeologische vondsten gedaan.

Vanaf de berg Nebo (Jordanië) kan je bij helder weer Jericho zien.

Paneelnummer: 32A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over de stad Jericho

Een reconstructie van de stad Jericho uit de tijd van Jozua

De ingestorte muren

Op de plek van Tel es-Sultan, de tel van de stad Jericho, zijn veel opgravingen gedaan. Archeologen willen graag weten of ze bewijs kunnen vinden voor het Bijbelverhaal over de instorting van Jericho. Opmerkelijk is dat al deze archeologen tot de conclusie komen dat de muren van de stad vroeger daadwerkelijk een keer helemaal ingestort zijn.

Kapotte kruiken vol graan, gevonden bij Tel es-Sultan.

Archeoloog Dr. Wood die onderzoek deed bij Tel es-Sultan wijst naar in elkaar gestorte muren van modderstenen.

Opgravingen door de archeoloog John Garstang laten de overblijfselen zien van de stad Jericho, nadat deze verwoest was door de Israëlieten.

Een vondst die op een verwoesting in de tijd van Jozua wijst, is de grote graanvoorraad in de ingestorte gebouwen. Het verklaart een aantal zaken: Graan was in de tijd van Jozua heel erg duur en wanneer een leger een stad innam, dan nam het altijd het kostbare graan mee.

Maar in de Bijbel lezen we dat dit anders was voor de Israëlieten: van God mochten de Israëlieten niets buit maken maar moesten ze Jericho in brand steken. En dat zie je precies terug in de ruïnes: je vindt er sporen van brand en voorraden onaangeroerd graan.

Toeristisch

Momenteel vormt het toerisme de belangrijkste bron van inkomsten voor Jericho. Als je zelf ook eens Jericho bezoekt, dan mag je dit zeker niet missen:

- De Berg van de Verzoeking
- De bron van Elisa
- De boom van Zacheüs
- Tel es-Sultan: opgravingen uit de tijd van Jozua
- Opgravingen uit de tijd van Herodes
- Prachtige synagoges uit de Byzantijnse tijd

Jericho is de laagste stad op aarde.

Jericho noemt zich de oudste stad op aarde.

Dadelpalmboom, symbool van de stad Jericho

Elisa bij de bron

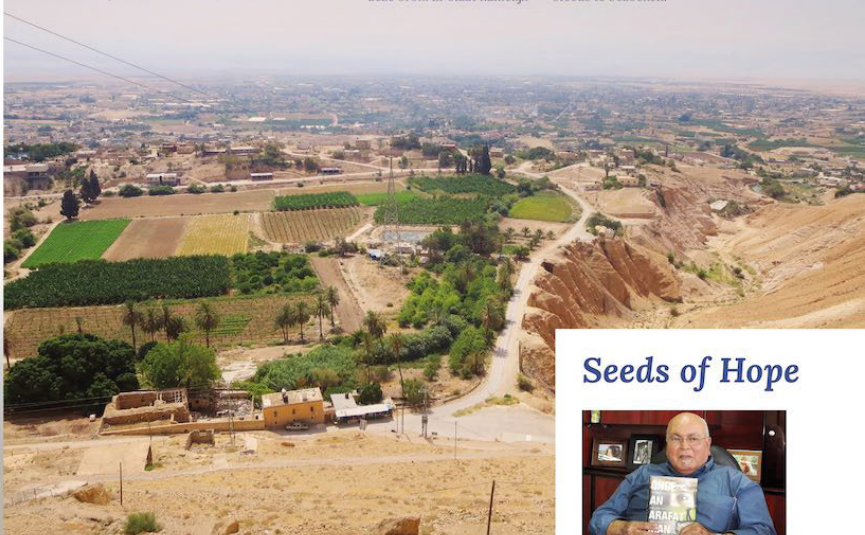
De bron van Elisa

De bron in de Palmstad

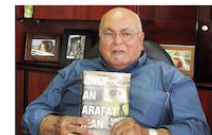
Jericho staat bekend als de stad van de palmbomen, en meer specifiek de 'dadelpalmbomen'. Dit was vroeger ook zo: in de Bijbel wordt Jericho twee keer een Palmstad genoemd (Deut. 34:3, 2 Kron. 28:15). De wortels van de palmbomen in en rond Jericho strekken zich uit naar een bron met zoet water diep in de grond.

Zonder deze bron zou de stad Jericho niet kunnen bestaan en zou er alleen maar woestijn zijn. Ook in de Bijbel lezen we over deze bron. Er staat namelijk

dat de bron in de tijd van de profeet Elisa giftig geworden was. Hierdoor waren de oogsten slecht en werden er ongezonde dieren geboren. De bewoners van Jericho kwamen radeloos naar de profeet Elisa toe. Maar toen gebeurde er iets heel bijzonders. Elisa nam een bord zout en gooide het in de bron, ook sprak hij de volgende woorden uit: "Zo zegt de Heere: Ik heb dit water gezond gemaakt, er zal geen dood of misgeboorte meer door komen" (2 Kon. 2:19-22). Hierop werd het water weer helemaal gezond. De bron met het gezonde water is nog steeds te bezoeken!

Seeds of Hope

Tass Saada toont het boek waarin hij zijn levensverhaal vertelt.

In Jericho vind je de organisatie **Seeds of Hope**, opgericht door Tass Saada. Saada was een sluipschutter die tegen Israël vocht en was de chauffeur van Yasaser Arafat. Op een gegeven moment kwam Saada tot geloof in de Heere Jezus en dat veranderde alles. Saada vertelde zijn getuigenis in kerken over de hele wereld en richtte de organisatie Seeds of Hope op. Deze organisatie is actief in Jericho waar het onder andere een kinderdagverblijf, een cultureel centrum en een jeugdcentrum heeft.

Het centrum van Seeds of Hope in Jericho

Dit is de boom waarom geteeld wordt, dat Zacheüs erin zat toen Jezus hem riep. Hoewel hier weinig bewijs voor is, moet het wel een dergelijke boom zijn geweest. De boom waar Zacheüs in zat, was in ieder geval geen gewone vijgenboom, want er werden in groeden maar een wilde vijgenboom. Wilde vijgenbomen staan erom bekend dat je er makkelijk in kunt klimmen.

Berg van de Verzoeking. Op de berg is een Grieks-Orthodox klooster gebouwd.

Vijf kilometer ten noorden van Jericho bevindt zich het paleis van Hisham. Dit paleis was een winterpaleis van de Omajjiden en werd gebouwd tussen 724 en 743 na Christus.

Paneelnummer: 32B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over de stad Jericho

'Filippus vond Nathanaël en zei tegen hem: Wij hebben Hem gevonden over Wie Mozes in de wet geschreven heeft, en ook de profeten, namelijk Jezus, de zoon van Jozef, uit Nazareth. En Nathanaël zei tegen hem: Kan uit Nazareth iets goeds komen? Filippus zei tegen hem: Kom en zie'. Johannes 1: 46-47

Nazareth

Huis uit de tijd van Jezus

Toen archeologen in 2009 in Nazareth bezig waren met het uitgraven van een klooster, vonden zij restanten van een huis uit de tijd van Jezus. Het huis was klein en eenvoudig. Archeologen vonden een muur, een binnenplaats en een watersysteem dat regenwater op kon vangen. Ook vonden ze een **gecamoufleerde schuilplaats**, waarschijnlijk bedoeld om te schuilen voor de Romeinen wanneer zij naar het dorp zouden komen. Omdat Nazareth een klein dorp was, is de kans groot dat Jezus dit huis kende en er wel eens binnen is geweest.

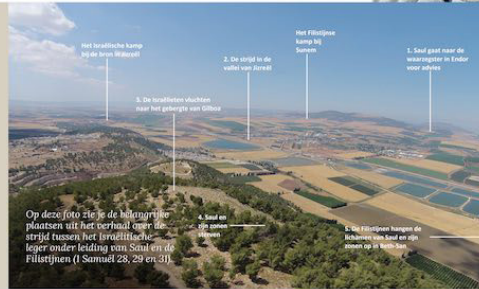
Jezus heeft waarschijnlijk ook wel eens water gehaald bij de bron in Nazareth. Deze bron wordt nu de Mariabron genoemd.

De Mariabron door de eeuwen heen

Vlakte van Jizreël

Nazareth ligt op een gebergte aan de rand van de vlakte van Jizreël. Op deze vlakte, die Israël van oost naar west doorkruist, zijn in de loop van de tijd veel veldslagen uitgevochten. Een voorbeeld hiervan is de strijd van Saul tegen de Filistijnen, waarbij Saul en zijn drie zoons om het leven kwamen.

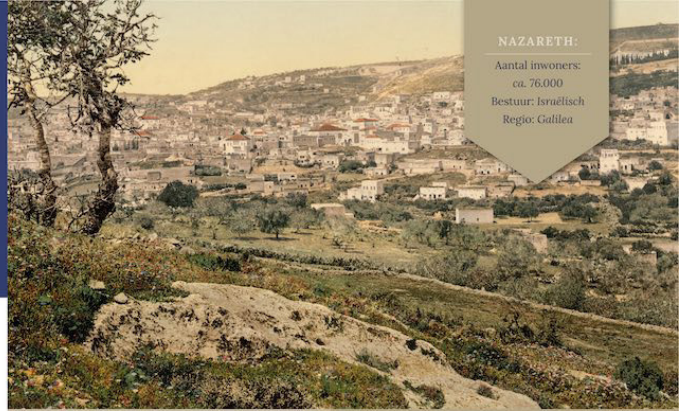

Op deze foto zie je de belangrijke plaatsen uit het verhaal over de strijd tussen het Israëlitische leger onder leiding van Saul en de Filistijnen (1 Samuël 28, 29 en 30).

TUJDSLIJN

Uitzicht over de vlakte van Jizreël vanaf de berg Kedumim, vlakbij Nazareth. Waarschijnlijk heeft Jezus ook wel eens op deze berg gestaan.

NAZARETH:

Aantal inwoners:
ca. 76.000
Bestuur: Israëlisch
Regio: Galilea

Zicht op Nazareth vanuit het oosten, ca. 1900

Hoi! Ik ben Sleman en ik ben 19 jaar oud. Ik woon met mijn ouders en zusje in Nazareth. Mijn vader is dominee van een Arabisch-christelijke gemeente. Op dit moment werk ik in het openluchtmuseum in Nazareth en in de toekomst zou ik graag computertechniek willen studeren. Mijn hobby's zijn: lezen, moeilijke puzzels oplossen, leren en muziek luisteren.

'Kan er uit Nazareth iets goeds komen?'

In de tijd van Jezus was dit een heel begrijpelijke vraag van Nathanaël. Nazareth was toen klein en onbelangrijk. Jezus werd 'Nazoreër' genoemd. Wanneer iemand zo genoemd werd, dan was dat **spottend** en **minachtend** bedoeld. Maar al heel snel kwam Nathanaël erachter dat er zeker iets goeds uit Nazareth kon komen. De **Redder van de wereld** was hier opgegroeid en vanuit Nazareth begon Hij het werk dat de wereld zou veranderen.

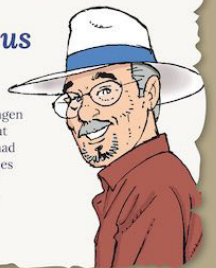

Nazareth in de tijd van Jezus

verteld door Prof. Horowitz

In de tijd van Jezus telde Nazareth waarschijnlijk zo'n **400 inwoners**. Dat betekende dat iedereen elkaar kende. Archeologen hebben dit berekend op basis van de hoeveelheid rotsgraven buiten het dorp. De mensen die in Nazareth woonden, waren waarschijnlijk voor een groot deel

familie van elkaar. Ze waren afstammelingen van David en hadden **koninklijk bloed**. Dat zij geen aanspraak maakten op de troon had er onder andere mee te maken dat Herodes de Grote, een niet-Jood, op de troon zat. Herodes doodde iedereen die een gevaar vormde voor zijn koningschap.

CA. 300
Er wordt een kerk gebouwd op de plek van de Aankondigingsgrot. Volgens de traditie zou in deze grot de engel aan Maria zijn verschenen.

420-430
De Byzantijnse keizer Heraclius stuurt de Joden weg uit Nazareth en maakt er een christelijk dorp van.

1000
De leider van de Eerste Kruistocht Tancred veroverde Galilea en maakte Nazareth tot hoofdstad van zijn gebied.

1200
Nazareth komt onder Ottomaans gezag. De kerk op de plek van de Aankondigingsgrot is inmiddels een ruïne geworden en er wordt een nieuwe kerk gebouwd.

1900
Nazareth komt onder Brits gezag.

1948
Opmiscuit wordt de kerk op de plek van de Aankondigingsgrot afgebroken en wordt de huidige Aankondigingskerk gebouwd.

Uitzicht over de Joodse stad Nazareth Illit.

Paneelnummer: 32C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over de stad Nazareth

Paneelnummer: 32D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving Foto van een bootje op het meer van Galilea

Meer van Galilea

Opgravingen bij Tel Kinneret, de plek waar vroeger de stad Kinnereth was.

De naam van het meer

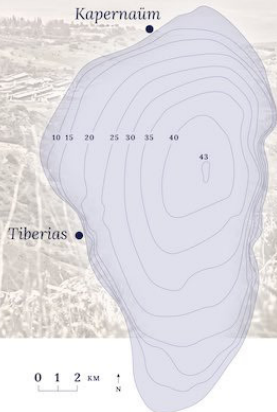
Het meer van Galilea heeft door de tijd heen **verschillende namen** gehad. In het Oude Testament wordt er gesproken over het Kinnerethmeer. Sommige wetenschappers zijn van mening dat 'Kinnereth' afgeleid is van het **Hebreeuwse woord 'kinor,' dat harp betekent**. Dit vanwege de vorm van het meer. Anderen denken dat de naam is afgeleid van de oude stad Kinnereth. Maar het zou ook kunnen dat de stad juist naar het meer vernoemd is en niet andersom. Namen voor het meer die we in het Nieuwe Testament tegenkomen zijn: Meer of Zee van Gennesareth (andere naam voor Kinnereth), Meer van Tiberias of Meer van Galilea.

Meer van Galilea

- De omtrek van het meer is ca. 53 km.
- Het meer is 21 km lang en 8,1 km breed.
- Op het diepste punt is het meer 43 meter diep.
- Het meer is het laagste zoetwatermeer op aarde.

Het Meer van Galilea ligt in een ongelijke laagte waar veel wonderen zijn gebeurd.

Meer van Galilea, rond 1900

Water in het meer

In het leven van Jezus was het Meer van Galilea heel belangrijk. Jezus liep er over het water, zorgde voor een wonderbare visvangst en kalmeerde de storm. Het meer is nu ook belangrijk, vooral qua **watervoorziening**.

In 1964 is de National Water Carrier opgezet. Het hoofddoel van dit project was om water uit het meer van Galilea te transporteren

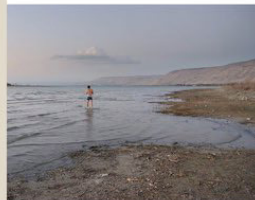
naar het dichtbevolkte midden van Israël en het droge zuiden. Tegenwoordig is dat transport van water sterk verminderd.

De afgelopen jaren is het **waterpeil van het meer gedaald** en is het water steeds zouter geworden. Dit komt doordat er veel droge winters zijn geweest en de vraag naar water toeneemt. Onder het meer bevinden zich

zoutwaterbronnen. Er ontsnapt steeds meer zout water, daardoor zijn er steeds **minder soorten vissen** in het meer te vinden. Israël doet er veel aan om het meer gezond te houden. Ze onttrekken elk jaar 17.000 ton zout aan het meer. Daarnaast wordt ontzilt water naar het Meer van Galilea gepompt. Het ontzouten van water gebeurt met grote **ontziltingsinstallaties**.

Door droogte in het Meer van Galilea verdwijnt de beroemde Petrusvis.

Het waterpeil staat erg laag. Door de droogte is er een eiland ontstaan.

Restant van een boot uit de 1e eeuw.

Kibboets Ginosar waar de boot te bekijken is.

Een replica van een boot uit Jezus' tijd.

Jezusboot

In 1986 deden de Israëlische broers **Moshe en Yuval Lufan**, beiden vissers, een bijzondere ontdekking bij het Meer van Galilea. Ze vonden namelijk **een vissersboot uit de eerste eeuw**, uit de tijd van Jezus. De boot is van groot historisch belang voor Joden en christenen. Joden weten nu in wat voor boten

hun voorvaders het meer bevoeren en christenen weten in wat voor soort boot Jezus gevaren heeft. **Nooit eerder** werd zo'n oud voorwerp in zo'n goede staat gevonden. De boot is bewaard gebleven omdat hij **diep in de modder** begraven was. Nu is de boot te bezichtigen in Kibboets Ginosar.

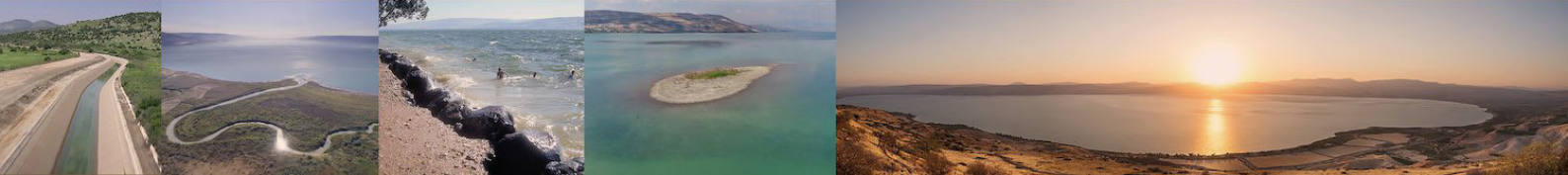
De National Water Carrier

De rivier de Jordaan mondt uit in het Meer van Galilea.

Het meer is op sommige plekken heerlijk om in te zwemmen.

Het waterpeil staat erg laag. Door de droogte is er een eiland ontstaan.

Zonsondergang bij het meer van Galilea

Paneelnummer: 33A

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over het meer van Galilea

Samaria

Samaria is heuvelachtig. De bergen Ebal en Gerizim zijn opvallend en belangrijk. Jozua heeft in het dal de zegeningen en vervloeking van Gods Wet voorgelezen. Zes van de twaalf stammen stonden voor de Gerizim (berg van de zegen die begroeid is), de andere zes voor de Ebal (berg van de vloek die kaal is). In het dal tussen beide bergen is namelijk een zeer goede akoestiek. Daarom kon ook Jotham vanaf de top van de Gerizim de burgers van Sichem toespreken! Nog steeds komen de Samaritanen op de Gerizim samen rond Pesach.

De moeite waard om te bezoeken

In Samaria is veel geschiedenis van het oude Israël te vinden. Er zijn heel wat opgravingen gedaan. Bekijk hier wat plekken met hun wetenswaardigheden:

- 1 Waarschijnlijk is in Silo de plek gevonden waar de Tabernakel 369 jaar stond. Er is ook een museum.

2 De Bijbelse tuin in Arieël

4 Opgravingen op de berg Gerizim

- 3 In de Bijbelse tuin in Arieël vind je onder andere een replica van de Tabernakel.

- 5 Bij de oude stad Samaria kun je prachtige opgravingen uit de tijd van de koningen Achab en Jeroboam II zien.

Graf van Jozef

In Nablus (het Bijbelse Sichem) is het graf van Jozef, de zoon van Jakob. Zijn lichaam werd door het volk Israël meegenomen, **toen ze terugkeerden uit Egypte**.

Joden bezoeken het graf nog steeds, hoewel het qua ligging niet altijd eenvoudig is omdat het in Palestijns gebied ligt.

Het graf van Jozef rond 1900

Het graf, ca. 2017

Palestijnen beschadigen Jozefs graf in 2000. Het is er vaak onrustig.

Nachtelijk bezoek aan het graf van Jozef, 2009

TUJDSLIJN

Paneelnummer: 33B

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over Samaria

De oorsprong van het volk

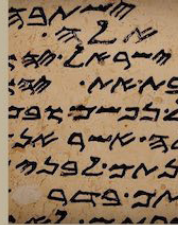
Als Assyrië het noordelijke Tienstammenrijk verslaat in 722 voor Christus, wordt de bevolking weggevoerd. Tegelijkertijd worden er ook vijf volken naar het gebied Samaria gebracht. Dat staat in de Bijbel. Die nieuwe bewoners namen de huizen, maar ook de gebruiken en de religie over van het land Israël. Als de Joden uit Babel terugkomen, proberen

Priesters op berg Gerizim

deze Samaritanen een verbond te sluiten met hen, wat mislukte. De Samaritanen blijven bij hun eigen heiligdom op de berg Gerizim, waar ze rond 200 voor Christus een tempel bouwen. In 108 voor Christus vernietigen de Hasmoneeën de tempel en veel andere plekken. Maar de herinnering blijft. 'Onze voorouders vereerden God op deze berg', vertelt de Samaritaanse vrouw aan Jezus.

De Samaritanen zijn in de hele geschiedenis aanwezig. Rond 300 voor Christus zijn er zelfs enkele honderdduizenden Samaritanen. Nu is er nog maar een klein groepje overgebleven, ongeveer 800, verdeeld over twee dorpen. Zelf zeggen ze dat ze de ware afstammelingen van Israël zijn, nakomelingen van de hogepriester Eli. Ze hebben alleen de vijf boeken van Mozes, die lezen ze in het Aramees.

Dit Aramees is een speciaal Samaritaans dialect.

De resten van een tempel van de Samaritanen

Hoi ik ben Dan. Ik ben 10 jaar en woon op de berg Gerizim in Nablus. Ik woon samen met mijn ouders en twee grote broers. Ik vind het leuk om in mijn vrije tijd te lezen, te basketballen, te voetballen en te gamen.

De Samaritanen, wie zijn zij?

Samaritanen vieren Pesach

Pesach

Samaritanen hebben hun eigen gebruiken. Met **Pesach** (de herdenking van de uittocht uit Egypte) komen de mannen samen op de berg Gerizim om een **vlekkeloos lam** te offeren. Nadat de lammeren geslacht en bereid zijn, worden de ingewanden verbrand als een offer. Het overige vlees wordt geroosterd om diezelfde nacht nog gegeten te worden.

Het Pesachfeest duurt zeven dagen op de berg Gerizim.

Samaritanen op de Gerizim

De hogepriester (gekleed in het groen) is aanwezig en zal de gemeente zegenen.

Waar wonen ze?

Er zijn niet zoveel Samaritanen meer over. Eeuwen van vervolging hebben geleid tot een gemeenschap die nog maar heel klein is. Na de oprichting van de staat Israël verhuisde een gedeelte van hen naar de plaats Holon (nabij Tel Aviv).

Tot begin jaren tachtig woonde een ander deel in een westelijk gelegen wijk van Nablus. Vanwege de Eerste Intifada verhuisden deze inwoners van Nablus naar **Kiryat Luza**, op de voor hen heilige berg Gerizim.

Nablus

Kiryat Luza

Holon, de Samaritaanse Synagoge

Jezus en de Samaritanen

We kennen de Samaritanen uit **het leven van Jezus**. Jezus spreekt bij de bron van Jakob met de Samaritaanse vrouw. Jezus blijft een aantal dagen in dat dorp. Hij reist wel vaker door Samaria, iets wat voor Joden uit die tijd waarschijnlijk vrij gebruikelijk was.

Jezus genoot een melaats Samaritaan. Tekening van Rembrandt.

In de verhalen over Jezus worden Samaritanen vaak **positief** afgebeeld. Zo zien we dat juist een van melaatsheid genezen Samaritaanse vrouw bij Jezus om hem te danken. En in het verhaal van de barmhartige Samaritaan is juist

de Samaritaan degene die de Wet vervult. Na Pinksteren trekt Filippus naar Samaria om **het evangelie te verkondigen**. Velen nemen Jezus aan en laten zich dopen.

Jezus bij de Samaritaanse vrouw, ets van Rembrandt

Tekening van Rembrandt van de Barmhartige Samaritaan.

Nablus

Nablus is de grootste stad in het Palestijnse gebied. Er wonen zo'n 200.000 mensen. De stad wordt in het jaar 72 gesticht door de Romeinse keizer Vespasianus, twee kilometer ten westen van de stad Sichem, die door de Romeinen verwoest is. De stad krijgt de naam **Flavia Neapolis** (nieuwe stad van Flavius). Lange tijd is het een christelijke stad, waar ook Samaritanen wonen. De strijd tussen christenen en Samaritanen laait geregeld op. In 636 veroveren de Arabieren Neapolis en wordt de

naam op zijn Arabisch uitgesproken: Nablus. Met de opkomst van de islam wordt Nablus een islamitische stad. **Samaritanen en christenen zijn in de minderheid**. De stad kent een grote oude stad met vele historische huizen, badhuizen en oude moskeeën.

Straatbeeld in Nablus

Paneelnummer: 33C

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over de Samaritanen

De stadsmuur van Jeruzalem ligt om de Oude Stad. Het is de plek waar vroeger onder andere de tempel stond. De huidige muren van Jeruzalem zijn afkomstig uit verschillende bouwperiodes. Zij werden in hun huidige vorm door de Turken onder leiding van hun beroemde sultan Suleiman de Grote in 1542 herbouwd. In deze muren, die een omtrek hebben van vier kilometer en gemiddeld twaalf meter hoog zijn, bevinden zich 34 torens en 8 poorten.

Suleiman de Grote

8. De Nieuwe Poort

De Nieuwe Poort wordt zo genoemd omdat het de laatst gebouwde poort (1887) van Jeruzalem is. Gelegen op 790 meter boven zeeniveau, is het de **hoogst gelegen poort**. De poort werd gesloten in 1948 door de Jordaniërs en heropend door het Israëlische leger in 1967 tijdens de Zesdaagse Oorlog.

7. De Jaffapoort

Al eeuwenlang is de Jaffapoort de **belangrijkste ingang** van de Oude Stad. Het is nu de ingang naar de Joodse Wijk. In het Arabisch wordt hij poort van de geliefde genoemd naar aartsvader Abraham. De Jaffapoort heeft een L-vormige ingang; zo'n ingang was beter te verdedigen in de oorlog. De poort ziet uit op het westen in de richting van Jaffa. Toen de Duitse keizer Wilhelm II in 1898 een bezoek bracht aan de heilige stad, lieten de Ottomaanse leiders **een gat hakken in de muur**. Zo zou de keizer denken dat hij onder de poort doorwandelde.

De poorten van Jeruzalem

1. De Damascuspoort

De mooiste poort van de Oude Stad is de Damascuspoort. Zij diende vroeger als **koninklijke toegangspoort** tot de binnenstad. In het Arabisch heette zij Bab el-Nasar, wat 'Triumphpoort' betekent. Een brede weg leidde vanaf de poort naar Sicheem, de oude hoofdstad van Samaria. Daarvandaan leidde de weg verder naar Damascus. In het Hebreeuws wordt de poort Sha'ar Schem genoemd: 'Sichempoort'.

2. De Herodespoort

(ook wel: 'Bloemenpoort' of 'Schaapspoort') Deze poort leidt rechtstreeks naar de Arabische wijk van de Oude Stad. Christelijke pelgrims gaven de poort zijn naam. De poort leidt namelijk naar een huis dat misschien vroeger van koning Herodes is geweest.

3. De Leeuwenpoort

(ook wel: 'Stephanuspoort') Volgens een legende ontving Suleiman de Grote in een droom een bevel van twee leeuwen om een muur om de Heilige Stad te bouwen voor de bescherming van de inwoners. Suleiman gehoorzaamde en liet de poort versieren met aan elke kant twee leeuwen. Door de christenen wordt deze poort de '**Stephanuspoort**' genoemd, omdat Stephanus hier dicht in de buurt **gestenigd** zou zijn. De poort kijkt uit op het oosten, in de richting van Jericho.

4. De Gouden Poort

Deze poort is **al bijna duizend jaar gesloten**. Het is de statigste poort van Jeruzalem. De Joden verwachten dat de **Messias door deze poort** de stad zal binnenkomen. Om dat te voorkomen, hebben de moslims de ingang dichtgemetseld en er pal voor een islamitische begraafplaats aangelegd. In vroeger tijden baden Joden bij deze poort. Vandaar dat de Joden hem 'de poort van de Barmhartigheid' noemen.

5. De Mestpoort

Deze poort dankt zijn naam aan het feit dat op deze plek **het stadsvuil werd verzameld** en afgevoerd. De poort werd verbreed onder Jordaanse bestuur (1949-1967) om het Jordaanse leger toegang tot de stad te verschaffen.

De Kotel

De Westelijke Muur (ook wel de Klaagmuur genoemd) is **het laatste overblijfsel van de buitenste muur van de tempel** die in het jaar 70 is verwoest. Voor Joden is dit de plek om te bidden en te vieren. Het doet hen terugdenken aan de tempel en het verlangen naar de Messias.

Dit kleine stukje is het enige wat er over is van de muur om de tempel.

6. De Zionspoort

De poort ligt in een rustig hoekje bij de berg Zion. De Arabieren noemen deze poort de 'Profeet Davidpoort'. Erachter is het graf van David. De poort was **tijdens de Jordaanse bezetting gesloten**. Een plaquette herinnert aan de verovering van de stad door het Israëlische leger in 1967.

1300-1004 VOOR CHR.
Jebus, stad van de Jebusieten

1004-962 VOOR CHR.
Stad van David

962-567 VOOR CHR.
Jeruzalem in de tijd van de Koningen

538 V. CHR. - 70 NA CHR.
Jeruzalem aan het einde van de Tweede Tempelperiode

70-638
De stad ten tijde van Byzantijnse en vroeg-Arabische periode

638-750
De stad ten tijde van Fatimid en de Kruisvaarders

750-1517
Jeruzalem aan het begin van de Ayyubid overheersing

1517-1917
Jeruzalem tijdens de Ottomaanse overheersing

Paneelnummer: 33D

Afmeting: 200 x 200 cm

Tentoonstelling: Expeditie Israël

Beschrijving: Over de poorten van Jeruzalem

